
KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS KOMÜNİST MANİFESTO
KOMÜNİST MANİFESTO
Karl Marx
Friedrich Engels
Almanca aslından yayıma hazırlayan:
G. Doğan Görsev
5. Baskı
Yazılama

Komünist Manifesto

Yazılama Yayınevi: 100
Marksist Kitaplık: 1

Komünist Manifesto

Karl Marx - Friedrich Engels

Kapak Tasarımı: Levent Karaoğlu
Sayfa Düzeni: Yiğit Berker
ISBN: 978-605-9988-12-4
Birinci Baskı: Mart 2015
Birinci Baskı: Ekim 2015
Üçüncü Baskı: Ekim 2016
Dördüncü Baskı: Mayıs 2017
Beşinci Baskı: Mart 2018

© Yazılama Yayınevi

Baskı: Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256 Topkapı - İSTANBUL
Tel: 0212 577 72 08
Sertifika no: 18569

Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sokak
Betül Han 9/13 Kadıköy - İstanbul
0 216 338 52 59
iletisim@yazilama.com
www.yazilama.com

Komünist Manifesto

Karl Marx - Friedrich Engels

Yayıma Hazırlayan

G. Doğan Görsev

Almanca Aslından Çevirenler

Çelik Akpınar

Ali Söylemezoğlu

Bülent Tarakçıoğlu

Timur Turgay

Alpaslan Ünsal

Yazılama

İÇİNDEKİLER

"Komünist Manifesto" 7

I - Burjuvalar ve Proleterler 8

II - Proleterler ve Komünistler 21

III - Sosyalist ve Komünist Yayınlar 31

1. Gerici Sosyalizm 31

a) Feodal Sosyalizm 31

b) Küçük-burjuva Sosyalizmi 33

c)Alman Sosyalizmi ya da "Hakiki" Sosyalizm 34

2. Tutucu Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi 37

3. Eleştirel-Ütopik Sosyalizm ve Komünizm 38

IV - Komünistlerin Değişik Muhalefet Partilerine Olan Tutumu 43

Önsözler

1872 Almanca 2. Baskıya Önsöz 47

1882 Rusça 2. Baskıya Önsöz 51

1883 Almanca 3. Baskıya Önsöz 55

1888 İngilizce Baskıya Önsöz 57

1890 Almanca 4. Baskıya Önsöz 63

1892 Lehçe Baskıya Önsöz 69

1893 İtalyanca Baskıya Önsöz 73

Ek Notlar 75

Son Söz 89

Manifeſt

der

Kommuniſtiſchen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt Euch!

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Geſellſchaft für Arbeiter“
von J. E. Burghard.

46, Liverpool Street, Bishopsgate.

"Komünist Manifesto"[1]

Avrupa'da bir heyula kol geziyor —komünizm heyulası. Köhne Avrupa'nın tüm güçleri; Papa ve Çar, Metternich[2] ve Guizot[3], Fransız radikalleri ve Alman polisi bu heyulaya karşı kutsal bir sürek avı[4] için aralarında ittifak yapmışlardır. 001

İktidardaki hasımları tarafından, komünist diye damgalanmamış muhalefet partisi mi var? Bu aşağılayıcı suçlamayı, muhalefette kendisinden daha ilerici kimselerin üstüne atmakla kalmayıp, gerici hasımlarının da üstüne atmamış muhalefet partisi mi var? 002

Bundan iki sonuç çıkar. 003

Komünizm, Avrupa'daki tüm güçler tarafından daha şimdiden bir güç olarak tanınmaktadır. 004

Komünistlerin, görüş tarzlarını, amaçlarını ve eğilimlerini tüm dünya önünde açıkça sergileyip açıklamalarının ve komünizm heyulası masalının karşısına, bizzat bir parti "Manifesto"su çıkarmalarının tam zamanıdır. 005

İşte bu amaçla çok çeşitli milliyetlerden komünistler Londra'da toplanıp, İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Flamanca[5] ve Danca yayımlanmak üzere aşağıdaki "Manifesto"nun ana çizgilerini belirlemişlerdir. 006

I - Burjuvalar ve Proleterler*

007 Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi**, sınıf mücadeleleri tarihidir.

008 Özgür [ilkçağ yurttaşı] ile köle, patrisyen ile pleb, derebeyi ile serf, lonca ustası ile kalfa, kısacası, tahakküm edenler/ezenler ile tahakküm altındakiler/ezilenler, sürekli bir karşıtlık içinde bulunarak aralarında, kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman açık bir mücadeleyi, —her seferinde, ya tüm toplumun devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da mücadele eden sınıfların birlikte

---

* Burjuvazi dendiğinde, toplumsal üretim araçlarına sahip olan ve ücretli emek kullanan modern kapitalistler sınıfı anlaşılıyor. Proletarya dendiğinde ise, hiçbir üretim aracına sahip bulunmadıklarından, yaşayabilmek için emek güçlerini satmak durumunda olan modern ücretli emekçiler sınıfı anlaşılıyor. *[Engels'in 1888 İngilizce baskıya eklediği ve sonra 1890 Almanca baskıya da aktardığı not.]*

** Yani, daha doğrusu, yazılı olarak aktarılmış tarih. 1847'de, toplumun tarih öncesi, tüm yazılı tarihi önceleyen toplumsal örgütleniş tarzı, henüz pek bilinmiyordu. O yıldan bu yana, Haxthausen[6] Rusya'daki ortak toprak mülkiyetini bulup ortaya çıkardı. Maurer[7], toprakta bu ortak mülkiyetin, Almanya'daki tüm kabilelerin tarihsel olarak yola çıktığı toplumsal temel olduğunu gösterdi ve toprağa topluca sahip olunan kırsal komünün, Hindistan'dan ta İrlanda'ya kadar, toplumun ilk biçimi olduğu adım adım tanıtlandı. Sonunda, bu komünist ilk toplumun iç örgütlenişi, gens'in asıl mahiyetini ve onun kabile içindeki konumunu tanıtan Morgan'ın üstün buluşuyla, tipik yanıyla açıklığa kavuştu. Bu ilk toplulukların çözülmesiyle, toplumun birbirinden farklı, sonunda birbirine karşıt sınıflar halinde bölünmesi başlar. *[Engels'in 1888 İngilizce, 1890 Almanca baskılara notu.]*

Bu çözülme sürecini ben, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni)*, 2. Baskı, Stuttgart 1886'da izlemeya çalıştım. *[Engels'in 1888 İngilizce baskıya eklediği not.]*

yok olup gitmesiyle son bulacak olan bir mücadeleyi– kesintisiz sürdürmüşlerdir.

Daha tarihin erken çağlarında, hemen hemen her yerde, toplumun birbirinden farklı zümreler halinde tam bir yapılanmışlığını, toplumsal konumların da pek değişik biçimlerde kademelenmişliğini buluyoruz. İlkçağ Roma'sında patrisyenlerle, şövalyelerle, plebllerle, kölelerle; ortaçağda feodal senyörlerle, vasallerle, lonca ustalarıyla, kalfalarla, serflerle ve dahası, bu sınıfların hemen hemen her biri içinde de yine, özel kademelenmelerle karşılaşmaktayız. 009

Feodal toplumun yıkıntılarından uç vermiş olan modern burjuva toplum, sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırmamıştır. Olsa olsa, eskilerinin yerine yeni sınıflar, yeni tahakküm koşulları, yeni mücadele biçimleri getirmiştir. 010

Ne var ki çağımız, burjuvazi çağı, sınıf karşıtlıklarını yalınlaştırmasıyla ayırt edilir. Toplumun tümü, gitgide iki büyük hasım kampa, birbiriyle doğrudan karşı karşıya iki büyük sınıfa bölünmektedir: burjuvazi ve proletarya. 011

Ortaçağın serflerinden, ilk belediyelerin[8] azatlı hemşerileri türemişti; o kasabalı [küçük mülk sahibi] ahaliden (Pfahlbürgerschaft) de burjuvazinin ilk öğeleri gelişmiştir. 012

Amerika'nın keşfi, Afrika'nın çevresinin gemiyle dolaşılması, meydana çıkmakta olan burjuvaziye yeni bir alan açmıştır. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle alışveriş, mübadele araçlarının ve geneliyle metaların artması, ticarete, gemiciliğe, sanayiye o zamana kadar eşi görülmemiş bir atılım ve böylelikle, çökmekte olan feodal toplumdaki devrimci öğeye hızlı bir gelişim sağlamıştır. 013

Sanayide o zamana kadarki feodal ya da loncalara dayalı işletme tarzı, yeni yeni pazarlarla durmadan artan talebi karşılamaya artık yetmez olmuştu. Onun yerini manüfaktür (orta ölçekli atölye imalatı) almıştır.[9] Lonca ustaları, imalatçı orta zümre tarafından kenara itilmiş; değişik loncalar arasındaki işbölümü, tek bir atölye içindeki işbölümü karşısında kayıplara karışmıştır. 014

Ama pazarlar sürekli büyüyor, talep sürekli artıyordu. Manüfaktür de artık yetersiz olmuştu. İşte o sırada buhar ve toplu makine kullanımı,[10] sınai üretimde devrim yaratmıştır. Manüfaktürün yerini, modem büyük sanayi; imalatçı orta zümrenin yerini, 015

tüm sanayi ordularının başları olan sanayi milyonerleri, modern burjuvalar almıştır.

016 Büyük sanayi, Amerika'nın keşfiyle yolu hazırlanmış olan dünya pazarını var etmiştir. Dünya pazarı ticarete, gemiciliğe, kara ulaştırmacılığına muazzam bir gelişim sağlamıştır. Bu gelişim de bu kez, sanayinin yaygınlaşmasını yeniden etkilemiş; sanayinin, ticaretin, gemiciliğin, demiryollarının böylece yaygınlaşması ölçüsünde, burjuvazi de gelişmiş, sermayelerini artırmış, ortaçağdan arta kalmış tüm sınıfları arka plana itmiştir.

017 Böylece, modern burjuvazinin kendisinin de uzun bir gelişim sürecinin, üretim ve mübadele tarzlarındaki bir dizi dönüşümün ürünü olduğunu görmekteyiz.

018 Burjuvazinin bu gelişim evrelerinden her birine, o evreye denk düşen bir siyasal ilerleme eşlik etmiştir. [Önceleri] feodal senyörlerin egemenliği altında emir kulu bir zümre, komünde* silahlı ve kendi kendini yöneten bir birliktelik (Assoziation),[11] kimi yerde bağımsız bir kent cumhuriyeti**, kimi yerde monarşinin vergi sağmalı "üçüncü zümre"***, daha sonra, manüfaktür döneminde, meşruti ya da mutlak monarşi içinde, soyluluğa karşı bir denge öğesi, genel olarak büyük monarşilerin temel taşı olan burjuvazi sonunda, büyük sanayinin ve dünya pazarının oluşmasından bu yana, zorlu mücadelesiyle, modern temsili devlette siyasal egemenliği tek başına ve bütünüyle ele geçirmiştir. Modern devlet erki, burjuva sınıfın tümünün ortak işlerini sevk ve idare eden bir komiteden başka bir şey değildir.

019 Burjuvazi, tarihte son derece devrimci bir rol oynamıştır.

---

* Komün, Fransa'da doğmakta olan kentlerin, "üçüncü zümre" olarak, yerel özerkliklerini ve siyasal haklarını feodal senyör ve efendilerinden koparmalarından önce bile taşıdıkları addı. Genel bir anlatımla burada, burjuvazinin iktisadi gelişimi bakımından İngiltere'yi, siyasal gelişimi bakımından da Fransa'yı tipik ülke olarak andık. *[Engels'in 1888 İngilizce baskıya eklediği ve sonra 1890 Almanca baskıya da aktardığı not.]*
İtalyan ve Fransız kentlileri, ilk özerk yönetim haklarını feodal efendilerinden satın aldıktan ya da zorla ele geçirdikten sonra, kentsel topluluklarını böyle adlandırdılar. *[Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.]*

** (İtalya'da ve Almanya'da olduğu gibi) *[1888 İngilizce baskıdaki ve 1890 Almanca baskıdaki not.]*

*** (Fransa'da olduğu gibi) *[1888 İngilizce baskıdaki ve 1890 Almanca baskıdaki not.]*

Burjuvazi, egemen konuma geldiği her yerde, tüm feodal, ataerkil, kırsal kesime özgü gönül okşayıcı ilişkileri yerle bir etmiştir. [Feodal dönemdeki] insanı doğal üstlerine bağlayan alaca bulaca feodal bağları gaddarca koparmış ve insan ile insan arasında yalın çıkardan, duygu tanımayan "nakit ödeme"den başka hiçbir bağ bırakmamıştır. Dindarca vecdin, şövalyece coşkunun, "yontulmuş" kasabalıya özgü[12] geçmiş zaman özleminin mübarek ürpertilerini, bencil hesapçılığın buz gibi sularında boğmuştur. Kişisel onurunu ortadan kaldırıp, onu mübadele değeri haline getirmiştir; zahmetlerle kazanılmış ve beratlarla güvence altına alınmış sayısız serbestliğin yerine, tek bir özgürlüğü, vicdan tanımayan ticaret özgürlüğünü getirmiştir. Tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla perdelenmiş sömürünün yerine, apaçık, utanmasız, dolaysız, düpedüz sömürüyü getirmiştir. 020

Burjuvazi, o zamana kadar saygı duyulan ve sofulara özgü bir huşu içinde bakılan tüm uğraşların kutsal halelerini başlarından indirmiştir. Hekimi, hukukçuyu, din hizmetlisini, şairi, bilim adamını kendisinin ücretli işçileri haline getirmiştir. 021

Burjuvazi, aile ilişkisinin etkileyici duygusal maskesini sıyırıp atmış ve onu yeniden salt bir para ilişkisine çevirmiştir. 022

Burjuvazi, gericiliğin, ortaçağda pek hayranlık duyduğu kaba kuvvet gösterisinin, nasıl olup da kendine uygun tamamlayıcısını, en miskin tembellikte bulduğunu ortaya çıkarmıştır. İnsan faaliyetinin, neler ortaya koyabileceğini ilk kanıtlayan o olmuştur. O, Mısır piramitlerinden, Roma su kemerlerinden, gotik katedrallerden bambaşka harikalar yaratmış, kavimler göçlerinden ve Haçlı Seferleri'nden bambaşka seferler gerçekleştirmiştir. 023

Burjuvazi, üretim aletlerinde, dolayısıyla üretim ilişkilerinde, dolayısıyla tüm toplumsal ilişkilerde sürekli devrim yapmadan var olamaz. Oysa, daha önceki tüm imalatçı sınıfların varoluşlarının ilk koşulu, bunun tersine olarak, eski üretim tarzlarının değişmeden sürdürülmesiydi. Üretimdeki sürekli altüst oluş, toplumsal düzenin tümündeki aralıksız sarsıntı, sonu gelmez güvencesizlik ve hareketlilik, burjuvazi çağını diğer çağların tümünden ayırt eder. Oturmuş, sabitleşmiş tüm ilişkiler, onlara eşlik eden, uzun yıllar boyu saygı duyulmuş tasarım ve görüşlerle birlikte çözülmekte; yeni oluşan ilişkilerin tümü ise, henüz kemikleşemeden 024

köhneleşmektedir. Zümrelere özgü olan, ayakta kalmış ne varsa buharlaşmakta, kutsal olan ne varsa horlanmakta ve insanlar yaşamdaki konumlarına, karşılıklı ilişkilerine, sonunda ayık gözle bakmaya zorlanmaktadır.

025 Ürünleri için gitgide daha geniş bir sürüm ihtiyacı, burjuvaziyi yerkürenin dört bir yanına koşturur. O, her yerde yuvalanmak, her yeri işlemek, her yerle bağlantı kurmak zorundadır.

026 Burjuvazi, dünya pazarını kendi çıkarına kullanarak, bütün ülkelerde üretimi de tüketimi de dünya çapında biçimlendirmiştir. Gericiler derinden hayıflansalar da, sanayinin dayandığı ulusal zemini, onun ayakları altından çekip almıştır. Çok eskiden kalma ulusal sanayiler mahvedilmiştir, hâlâ da her gün mahvedilmektedir. Onlar, kurulmaları tüm uygar uluslar için yaşamsal bir sorun haline gelen yeni sanayiler tarafından; artık, yerli hammaddeleri değil, en uzak bölgelerden gelme hammaddeleri işleyen, ürünleri de yalnızca o ülkenin kendisinde değil, aynı zamanda dünyanın dört bir yanında tüketilen sanayiler tarafından, yerlerinden sökülüp atılmaktadır. Yerli ürünlerle karşılanan eski gereksinimlerin yerini de, en uzak ülkelerin ve iklimlerin ürünlerini gerektiren yeni gereksinimler almaktadır. Eski, yerel ve ulusal kendine yeterliğin ve dışa kapalılığın yerini, ulusların çokyanlı karşılıklı ilişkileri, çokyanlı karşılıklı bağımlılığı almaktadır. Ve bu, maddi üretimde olduğu gibi, zihinsel üretimde de böyle oluyor. Tek tek ulusların zihinsel ürünleri, ortak zenginlik haline gelmektedir. Ulusal tek yanlılık ve dışlayıcılık gitgide olanaksızlaşmakta ve pek çok ulusal ve yerel yazından bir dünya yazını oluşmaktadır.

027 Burjuvazi, tüm üretim aletlerinin hızla iyileşmesiyle, ulaşım ve haberleşmenin alabildiğine kolaylaşmasıyla, tüm ulusları, en barbar olanlar da içlerinde, uygarlığa sürükler. Metalarının ehven fiyatları ise, tüm Çin setlerini yerle bir eden, barbarların en inatçı yabancı düşmanlığını teslimiyete zorlayan ağır toplardır. Burjuvazi, tüm ulusları, eğer mahvolup gitmek istemiyorlarsa, burjuva üretim tarzını benimsemeye zorlar; onları, sözümona uygarlık dediği şeyi kendi ülkelerine sokmaya, yani burjuvalaşmaya zorlar. Tek sözcükle o, kendine, kendi suretine uygun bir dünya yaratmaktadır.

Burjuvazi, kırsal kesimi kentlerin egemenliği altına sokmuştur. O, koskoca kentler yaratmış, kentsel nüfusun sayısını kırsal nüfus karşısında büyük ölçüde artırmış ve böylece nüfusun büyük bir bölümünü kırsal yaşamın [geri kalmış] ifade farklılığından (Idiotismus)[13] çekip çıkarmıştır. O, kırsal kesimi kente bağımlı kıldığı gibi, barbar ve yarı barbar ülkeleri de uygar ülkelere, köylü halkları burjuva halklara, Doğu'yu Batı'ya bağımlı kılmıştır. 028

Burjuvazi, üretim araçlarının, mülkiyetin ve nüfusun dağınıklığını gitgide ortadan kaldırmaktadır. O, nüfusu [değişik yerleşim merkezlerinde] bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş ve mülkiyeti sayılı ellerde toplulaştırmıştır. Bunun zorunlu sonucu, siyasal merkezileşme olmuştur. Çıkarları, yasaları, hükümetleri, gümrükleri birbirinden farklı, hemen hemen yalnızca bir bağlaşıklık halinde bulunan bağımsız eyaletler; *tek* bir ulus, *tek* bir hükümet, *tek* bir yasa, ulusal [çapta] *tek* bir sınıf çıkarı, *tek* bir gümrük duvarı çerçevesinde bir araya getirilmiştir. 029

Burjuvazi, yüzyılı ancak bulan sınıf egemenliği sırasında, tüm geçmiş kuşakların toplam olarak yarattığından daha çok sayıda ve daha iri boyutlarda üretici güçler yaratmıştır. Doğa güçlerinin boyunduruk altına alınması, toplu makine kullanımı, kimyanın sanayiye ve tarıma uygulanması, buharlı gemicilik, demiryolları, elektrikli telgraflar, uçsuz bucaksız toprakların tarıma açılması, nehirlerin gemi seferlerine elverişli hale getirilmesi, nüfusun yerden bitercesine çoğalması —toplumsal emeğin bağrında meğer böylesi üretici güçlerin uyukladığını bundan önceki hangi yüzyıl, aklının ucundan geçirmiştir? 030

Böylece, şunu görmüş oluyoruz: Burjuvazinin üzerinde yetiştiği temeli oluşturan üretim ve mübadele araçları, [daha] feodal toplumda meydana getirilmişti. Bu üretim ve mübadele araçlarının gelişiminin belli bir evresinde, feodal toplumun üretimi ve alışverişi içinde gerçekleştirdiği ilişkiler, tarımın ve imalatın feodal örgütlenişi, tek sözcükle, feodal mülkiyet ilişkileri gelişkin durumdaki üretici güçlerle artık bağdaşmaz olmuştu. O ilişkiler, üretime destek olacak yerde, ona köstek oluyorlardı. Öylesine ayak bağları haline gelmişlerdi. Parçalanmaları gerekiyordu, parçalandılar. 031

Onların yerini serbest rekabet, kendisine uygun toplumsal ve siyasal yapısıyla, burjuva sınıfın ekonomik ve siyasal egemenliğiyle birlikte aldı. 032

033 Gözlerimizin önünde buna benzer bir hareket yol alıp gidiyor. Burjuva üretim ve mübadele ilişkilerini, burjuva mülkiyet ilişkilerini [içeren], —devasa üretim ve mübadele araçlarını adeta sihirle var etmiş olan— modern burjuva toplum, çağırdığı yeraltı güçlerine artık söz geçiremeyen büyücü başını andırıyor. Onyıllardan beri sanayinin ve ticaretin tarihi, modern üretici güçlerin modern üretim ilişkilerine karşı, burjuvazinin ve onun egemenliğinin varoluş koşulu olan mülkiyet ilişkilerine karşı başkaldırışının tarihinden başka bir şey değildir. Her seferinde daha tehditkâr şekilde dönem dönem yeniden ortaya çıkarak, tüm burjuva toplumun varoluşunu tartışma konusu haline getiren ticari bunalımları anmak yeterlidir. Ticari bunalımlar sırasında, yalnızca, eldeki ürünlerin değil, daha önceden var edilmiş üretici güçlerin de büyük bir bölümü düzenli aralıklarla yok edilir. Bunalımlarda, daha önceki çağların hepsinde bir saçmalık olarak görünecek toplumsal bir salgın patlak verir —aşırı üretim salgını. Toplum, kendini kısa süreli bir barbarlık durumuna ansızın gerilemiş bulur; sanki bir kıtlık, bir genel imha savaşı, toplumda tüm geçim maddelerinin dolaşımını kesmiş gibidir; sanki sanayi ve ticaret yok olmuş gibidir. Peki neden? [Toplumda] haddinden fazla uygarlık, haddinden fazla geçim maddesi, haddinden fazla sanayi, haddinden fazla ticaret olmuştur da ondan. Toplumda el altında bulunan üretici güçler, burjuva mülkiyet ilişkilerinin ilerlemesine artık hizmet etmez; tam tersine, —üretici güçler, üretim ilişkileri bakımından artık fazlasıyla güçlenmiş olduklarından—, burjuva mülkiyet ilişkileri tarafından engellenirler; ve üretici güçler, bu engeli aşacak olduklarında, burjuva toplumun tümünü kargaşa içine sürükler, burjuva mülkiyetin varoluşunu tehlikeye düşürürler. Burjuva ilişkiler, var ettikleri zenginliği içlerinde barındırmalarına artık dar gelmektedir. — Burjuvazi bu bunalımları nasıl atlatır? Bir yandan, üretici güçlerin büyük bir bölümünün yok edilmesini zorlayarak; öbür yandan, yeni pazarlar ele geçirerek, eski pazarları da daha derinden sömürerek. Yani nasıl? Şöyle: Daha kapsamlı ve daha şiddetli bunalımlara zemin hazırlayarak ve bunalımları önleyici araçları azaltarak.

034 Burjuvazinin, feodalizmi alaşağı etmekte kullandığı silahlar, şimdi burjuvazinin kendisine karşı dönmektedir.

Ne var ki burjuvazi, kendisine ölüm getirecek silahları hazır et- 035
mekle kalmamış, bu silahları kullanacak insanları —modern işçi-
leri, *proleterleri* de var etmiştir.

Burjuvazi geliştiği, yani sermaye geliştiği ölçüde, —ancak iş bul- 036
dukları sürece yaşayan ve ancak emekleri sermayeyi artırdığı sü-
rece iş bulan— modern işçilerin oluşturduğu sınıf, proletarya da
aynı ölçüde gelişir. Kendilerini [birim zamanlarda] parça usulü
satmak zorunda olan bu işçiler, başka her ticaret eşyası gibi birer
metadır, bu yüzden de rekabetin tüm iniş çıkışlarına, piyasadaki
tüm dalgalanmalara aynı ölçüde maruz kalırlar.

Proleterlerin gördüğü iş, toplu makine kullanımının yaygınlaş- 037
masıyla ve iş bölümüyle, tüm özerk karakterini ve dolayısıyla, işçi
için tüm çekiciliğini yitirmiştir. Proleter düpedüz, makinenin bir
yardımcı parçası haline gelir; ondan yalnızca, en basit, en tekdüze,
en kolay öğrenilebilen el işlemlerini yapması istenir. Bu yüzden de
işçinin yol açtığı maliyet giderleri, hemen hemen yalnızca, onun
ayakta kalması ve soyunu sürdürmesi için gerekli geçim madde-
lerinin tutarıyla sınırlandırılmıştır. Ne var ki, bir metanın fiyatı,
dolayısıyla, emeğin de fiyatı,[14] onun üretilme maliyetine eşittir.
Bu yüzden, çalışmanın sevimsizliği arttığı ölçüde, ücret de azalır.
Dahası, toplu makine kullanımı ve işbölümü geliştiği ölçüde, —ça-
lışma saatlerinin uzatılması yoluyla olsun, belli bir zaman içinde
istenen işin artırılması yoluyla olsun, makinelerin işleyişinin hız-
landırılması yoluyla olsun, vb.— emeğin miktarı[15] da artar.

Modern sanayi, ataerkil ustanın küçük imalathanesini, sanayici 038
kapitalistin büyük fabrikası haline getirmiştir. Fabrikaya doluştu-
rulmuş işçi yığınları askercesine örgütlendirilir. Onlar, sanayinin
sıradan neferleri olarak, tam bir astsubay ve subay hiyerarşisinin
gözetimi altına sokulur. Onlar yalnızca burjuva sınıfın, burjuva
devletin emir kulları değildir; aynı zamanda her gün, her saat, ma-
kinenin, postabaşının ve hepsinden önce, her bir fabrikatör burju-
vanın da kulları durumundadır. Bu despotça tahakküm, amacının
kazanç sağlamak olduğunu ne kadar açıkça ilan etmişse, o denli
cimri, o denli kindar, o denli amansız olur.

Kol emeği ne kadar az kuvvet kullanımı ve beceri gerektirirse, 039
yani modern sanayi ne kadar çok gelişmişse, erkek emeğinin yerini
de kadın[16] emeği, o kadar çok alır. Cinsiyet ve yaş farklarının işçi

sınıfı bakımından artık toplumsal önemi yoktur. Yalnızca, yaşa ve cinsiyete göre masrafları değişen iş aletleri vardır.

040 İşçinin fabrikatör tarafından sömürülmesi, işçinin ücretini nakit para olarak ele almasıyla son bulur bulmaz, bu kez burjuvazinin diğer kesimleri, ev sahibi, bakkal, faizci, vb. onun üstüne üşüşür.

041 Daha önceki orta zümrelerin alt kesimlerini oluşturan, küçük imalatçılar, küçük satıcılar ve rantiye, zanaatçılar ve köylüler, bu sınıfların hepsi –kısmen, küçük sermayeleri büyük sanayinin iş yöntemlerini kullanmaya yetmeyip, büyük kapitalistlerle rekabette yenik düştüklerinden, kısmen de becerileri yeni üretim yöntemleri karşısında değersiz duruma geldiğinden– [gitgide] proletaryanın düzeyine düşer. Proletaryanın mevcudu, nüfusun tüm sınıflarından böylelikle beslenir.

042 Proletaryanın gelişimi değişik aşamalardan geçer. Onun burjuvaziye karşı mücadelesi, varoluşuyla birlikte başlar.

043 Mücadele, önce tek tek işçiler tarafından, sonra bir fabrikanın işçileri tarafından, daha sonra da bir yörenin bir işkolundaki işçiler tarafından, kendilerini doğrudan sömüren tek tek burjuvalara karşı yürütülür. Onlar hücumlarını yalnızca burjuva üretim ilişkilerine karşı değil, bizzat üretim aletlerine karşı da yöneltirler; yabancı rekabet mallarını yok eder, makineleri kırar, fabrikaları kundaklar, ortaçağ işçisinin çoktan çökmüş gitmiş konumunu yeniden ele geçirmeye uğraşırlar.

044 O aşamada işçiler, tüm ülkeye dağılmış, rekabet yüzünden bölük pörçük bir yığın halindedir. İşçilerin yığınsal çapta omuz omuza gelmesi henüz, onların kendi aralarında birleşmelerinin (Vereinigung) sonucu değil; siyasal amaçlarına ulaşmak için tüm proletaryayı harekete geçirmek zorunda olan ve bunu daha bir süre yapabilen burjuvazinin birleşmişliğinin sonucudur. Demek ki bu aşamada proleterler kendi düşmanlarına karşı değil; düşmanlarının düşmanlarına karşı, mutlak monarşi kalıntıları olan küçük toprak sahiplerine, sanayici olmayan burjuvalara, küçük [mülk sahibi] kasabalılara [17] karşı kavga verirler. Tüm tarihsel hareket burjuvazinin elinde böylelikle toplulaşır; böylece elde edilen her zafer, burjuvazinin bir zaferi olur.

045 Fakat sanayinin gelişmesiyle, proletarya sadece sayıca artmaz, daha büyük kitleler halinde toplulaştırılmış da olur, gücü artar ve

o bunu daha çok hisseder. Toplu makine kullanımı, çalışmadaki farklılıkları gitgide ortadan sildikçe ve ücreti hemen hemen her yerde aynı derecede düşük bir düzeye indirdikçe, proletarya içerisinde çıkarlar ve yaşam koşulları gitgide eşitleşir. Burjuvazinin kendi içinde gitgide artan rekabet ve bu rekabetin yol açtığı ticari bunalımlar, işçi ücretlerini gitgide daha çok istikrarsızlaştırır; daima daha hızla gelişen, durmadan mükemmelleşen toplu makine kullanımı, işçilerin iş yaşamındaki tüm konumlarını gitgide güvencesiz kılar; tek tek işçiler ile tek tek burjuvalar arasındaki çatışmalar giderek daha çok, iki sınıf arasındaki çatışmalar karakterine bürünür. Böylece, işçiler burjuvalara karşı "Koalisyon"lar[18] oluşturmaya başlarlar; ücretlerini korumak için bir araya gelirler. Olası başkaldırılara hazırlıklı olmak için de kalıcı birliktelikler (Assoziationen)[19] kurarlar. Mücadele yer yer, sokağa dökülmeler halinde patlak verir.

Zaman zaman işçiler galip gelir, ama yalnızca geçici bir süre için. Mücadelelerinin asıl sonucu, hemen o andaki başarıları değil, işçilerin gittikçe daha yaygınlaşan birleşmesidir. Büyük sanayi tarafından üretilmiş olan ve değişik yörelerdeki işçileri birbirleriyle bağlantı içine sokan, gelişkin ulaşım ve haberleşme araçları o birleşmeyi daha da kolaylaştırır. Nitekim, her yerde aynı karakteri taşıyan pek çok yerel mücadelenin, ulusal [çapta] bir mücadelede, bir sınıf mücadelesinde merkezileştirilmesi için, işte tam da o bağlantılanmaya ihtiyaç vardır. Şu var ki her sınıf mücadelesi siyasal bir mücadeledir. Ve ortaçağ kasabalıları[20] için, derme çatma köy yollarıyla sağlanması yüzyıllar almış olan birleşmeyi, modern proleterler demiryolları sayesinde birkaç yılda gerçekleştirirler. 046

Proleterlerin sınıf düzeyinde, öylelikle, siyasal taraf olarak bu örgütlenmesi, işçilerin kendi aralarındaki rekabet yüzünden her an yeniden parçalanır. Ama o her seferinde daha kuvvetli, daha sağlam, daha güçlenmiş olarak yeniden dirilir. Bu örgütlenme —burjuvazinin kendi içindeki bölünmelerden yararlanarak— burjuvaziyi, işçilerin bazı çıkarlarını yasa biçimi altında tanımaya zorlar. İngiltere'de "On Saat Yasası"nın[21] çıkmasında olduğu gibi. 047

Köhne toplumdaki çatışmalar, geneliyle, proletaryanın gelişim seyrini çeşitli şekillerde destekler. Burjuvazi, sürekli kavgalar içinde bulunur: Başlangıçta aristokrasiye karşı, daha sonra yine burjuvazinin, çıkarları sanayinin ilerlemesiyle çelişen kesimlerine karşı, 048

her zaman da tüm dış ülkeler burjuvazisine karşı, bitmek bilmez kavgalar. Bütün bu kavgalarda burjuvazi, proletaryaya başvurmak, onun yardımını istemek ve böylece onu siyasal hareket içine çekmek zorunda olduğunu görür. Öylelikle burjuvazi, kendi [siyasal] kültürünün temel ilke ve kavramlarını,[22] yani kendisine karşı kullanılacak silahları, proletaryaya yine kendisi taşımış olur.

049 Ayrıca, biraz önce gördüğümüz gibi, egemen sınıfın bazı kesimleri de tümüyle proletarya düzeyine düşer ya da en azından, bunların varoluş koşulları tehlike altına girer. İşte bu kesimler de proletaryaya, kültür alanıyla ilgili bir yığın temel ilke ve kavram[23] taşır.

050 Nihayet, sınıf mücadelesi dönüm noktasına yaklaştığı zamanlarda, egemen sınıf içerisindeki, köhne toplumun tümü içerisindeki çözülme süreci öylesine şiddetli ve öylesine keskin bir karakter alır ki, egemen sınıfın küçük bir kesimi [de] ondan kopar ve devrimci sınıfla, geleceği ellerinde taşıyan sınıfla bağlaşıklık kurar. Daha önceleri soyluların bir kesimi nasıl burjuvazi saflarına geçmişse, şimdi de burjuvazinin bir kesimi, —özellikle, tarihsel hareketin tümünü teorik olarak kavrayacak düzeye yükselmiş burjuva ideologların bir kesimi— proletarya saflarına geçer.

051 Günümüzde burjuvazinin karşısında yer alan tüm sınıflar arasında yalnızca proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır. Öbür sınıflar büyük sanayiyle perişan olur ve yıkıma sürüklenirler; proletarya ise onun düpedüz kendi ürünüdür.

052 Orta zümreler: Küçük imalatçı, perakendeci, zanaatkâr, köylü, bunların hepsi, orta zümreler olarak göçüp gitme tehlikesine karşı varoluşlarını güvence altında tutmak için, burjuvaziye karşı mücadele ederler. Demek ki onlar devrimci değil, tutucudurlar. Dahası, onlar gericidirler, tarihin çarkını gerisingeri çevirmeye uğraşırlar. Onların devrimden yana olmaları, proletaryaya geçişin eşiğinde bulunmalarından ötürüdür; böylece onlar kendilerinin güncel çıkarlarını değil ve fakat gelecekteki çıkarlarını savunurlar; öylelikle, kendi bakış açılarını terk edip, proletaryanınkine geçerler.

053 Lümpen proletaryanın, köhne toplumun en alt katmanlarında yer alan o asalak çürümüşler güruhunun, bir proletarya devrimiyle yer yer hareket içine sürüklendiği de olur; bununla birlikte, yaşam ortamından ötürü o, gerici entrikalara kendini satmaya yatkın duracaktır.

Proletaryanın varoluş koşulları içinde, köhne toplumun varoluş koşulları çoktan yok olmuş durumdadır. Proleter mülksüzdür; onun, karısı ve çocuklarıyla ilişkisinin, burjuva aile ilişkisiyle artık hiçbir ortak yanı yoktur; modern sanayideki çalışma, sermayenin modern boyunduruğu —ki bu, İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da, Amerika'da olduğu gibi Almanya'da da hep aynıdır— proleterden her türlü ulusal özelliği de sıyırıp atmıştır. Aynı şekilde, proleter bakımından yasalar, ahlak, din, arkalarında birtakım burjuva çıkarlar gizlenen, birtakım burjuva önyargılardır. 054

Egemenliği ele geçirmiş şimdiye kadarki tüm sınıflar, yaşam içerisinde kazanmış oldukları konumu, kendilerine kazanç sağlayan koşullara tüm toplumu baş eğdirerek güvence altında tutmaya bakmışlardır. Proleterler ise, ancak, kendilerinin şimdiye kadarki edinim tarzına son vererek ve öylelikle, şimdiye kadarki edinim tarzına tümüyle son vererek, toplumdaki üretici güçlere egemen olabilirler. Proleterlerin kendilerine ait, güvence altında tutulacak hiçbir şeyleri yoktur; onlar şimdiye kadarki tüm kişiye özel güvenlik önlemlerini ve kişiye özel güvenceleri ortadan kaldırmak durumundadırlar. 055

Daha önceki tüm hareketler, azınlıkların hareketleri ya da azınlıklar çıkarına hareketler olmuştur. Proletarya hareketi ise muazzam çoğunluğun, muazzam çoğunluk çıkarına, başına buyruk hareketidir. Şimdiki toplumun en alttaki katmanı olan proletarya, resmi toplumu oluşturan katmanların üst-yapılanmasını tümüyle berhava etmeden, belini doğrultamaz, ayağa kalkamaz. 056

Proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi içerik bakımından değil ama biçim bakımından, önceleri, ulusal [çapta] bir mücadeledir. Her ülkenin proletaryası, elbette, öncelikle kendi burjuvazisinin hakkından gelmek durumundadır. 057

Proletaryanın gelişiminin en genel evrelerini genel çizgileriyle belirterek, varolan toplum içinde süren, üstü şu ya da bu ölçüde örtülü iç savaşı, bu iç savaşta açık bir devrimin patlak vermesi noktasına, burjuvazinin zor kullanılarak devrilmesiyle proletaryanın kendi egemenliğini kurması noktasına kadar izledik. 058

Gördüğümüz gibi, şimdiye kadarki bütün toplumlar, tahakküm eden/ ezen ve tahakküm altındaki/ezilen sınıfların karşıtlığına dayanmaktaydı. Ama bir sınıfa tahakküm edebilmek için, o sınıfın 059

—tahakküm altında bile olsa— varoluşunu sürdürebileceği koşullar ona sağlanmış olmalıdır. Serflik döneminde serf, komün üyeliğine yükselme yolunu bulduğu gibi; feodal mutlakıyet boyunduruğu altında, küçük [mülk sahibi] kasabalı da[24], burjuvalığa doğru yükselebilmiştir. Modern işçi ise, sanayinin ilerlemesiyle yükselecek yerde, tam tersine, kendi sınıfının koşullarının gitgide daha altına düşmektedir. İşçi geçimini sağlayamaz hale gelmekte (Pauper) ve kara yoksulluk nüfustan da zenginlikten de daha hızlı gelişmektedir. Böylece, burjuvazinin uzun süre daha, toplumun egemen sınıfı olarak kalmaya ve kendi sınıfının varoluş koşullarını, düzenleyici yasa olarak topluma dayatmaya gücünün yetmeyeceği açıklıkla ortaya çıkmaktadır. Burjuvazi, egemenliğini sürdürmekten acizdir; çünkü kölesinin, kölelik düzeyinde bile olsa varoluşuna güvence sağlamaktan acizdir; çünkü kölesinin, burjuvaziyi besleyecek yerde, burjuvazi tarafından beslenecek bir duruma düşmesi karşısında çaresizdir. Toplum artık burjuvazinin egemenliği altında yaşayamamaktadır; yani burjuvazinin yaşamı artık toplumla bağdaşmamaktadır.

060 Burjuva sınıfın varoluşunun ve egemenliğinin en temel koşulu, zenginliğin "özel" ellerde birikmesi, sermayenin oluşması ve artmasıdır; sermayenin koşulu ise ücretli emektir. Ücretli emek [de], yalnızca ve tamamen, işçilerin kendi aralarındaki rekabete dayanır. Sanayideki ilerleme —burjuvazinin isteksiz de olsa, direniş göstermeden taşıyıcılığını yaptığı o ilerleme—, işçilerin rekabetten ötürü birbirlerinden kopukluğu yerine, birlikteleşme [temelinde bir örgütlenme] (Assoziation)[25] yoluyla devrimci birleşmelerini getirir. Böylece, büyük sanayinin gelişmesiyle, burjuvazinin üretim yapmakta ve ürünleri kendisine mal etmekte dayandığı zemin, onun ayakları altından çekilmektedir. Burjuvazi, her şeyden önce, kendi mezar kazıcılarını üretmektedir. Burjuvazinin göçüşü de, proletaryanın zaferi de aynı derecede kaçınılmazdır.

II - Proleterler ve Komünistler

Komünistler, proleterler bütünüyle hangi ilişki içindedir? 061

Komünistler, diğer işçi partilerinin karşısında, apayrı bir parti değildir.[26] 062

Onların, bir bütün olarak proletaryanın çıkarlarından ayrı çıkarları yoktur. 063

Onlar, proletarya hareketini biçimlendirmek isteğiyle apayrı ilkeler getirmezler. 064

Komünistler, diğer proletarya partilerinden yalnızca şu noktalarda ayırt edilirler: Komünistler bir yandan, proleterlerin ulusal [çaptaki] değişik mücadelelerinde, bir bütün olarak proletaryanın ulusallıktan bağımsız ortak çıkarlarını vurgulayıp bunları geçerli kılarken, öbür yandan, proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadelenin içinden geçtiği değişik gelişme evrelerinde, sürekli olarak, hareketin bütününün çıkarlarını temsil eder, bunların savunuculuğunu yaparlar. 065

Demek ki, komünistler pratik bakımdan, tüm ülkelerdeki işçi partilerinin en kararlı, hep daha ileriye taşıyıcı kesimidir; komünistler teorik bakımdan da proletarya hareketinin koşullarını, yol alışını ve genel sonuçlarını açıklıkla kavramakta, proletaryanın geri kalan yığınına oranla önde gelirler. 066

Komünistlerin yakın amacı, diğer tüm proletarya partilerininkinin aynısıdır: Proletaryanın sınıf düzeyinde örgütlenmesi, burjuvazi egemenliğinin yıkılması, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesidir. 067

Komünistlerin teorik önermeleri, hiçbir şekilde, falanca ya da 068

filanca dünya reformcusunun icat ettiği ya da keşfettiği fikirlere, ilkelere dayanmaz.

069 O önermeler yalnızca, varolan bir sınıf mücadelesinin, gözlerimizin önünde akıp giden tarihsel bir hareketin gerçek koşullarının genel ifadeleridir. Şimdiye kadarki mülkiyet ilişkilerine son vermek, hiç de, komünizmin ayırt edici bir özelliği değildir.

070 Tüm mülkiyet ilişkileri, aralıksız bir tarihsel değişime, aralıksız bir tarihsel dönüşüme tabi olmuştur.

071 Örneğin, Fransız Devrimi, burjuva mülkiyet lehine, feodal mülkiyete son vermiştir.

072 Komünizmin ayırt edici özelliği, bütünüyle mülkiyete son vermesi değil, burjuva mülkiyete son vermesidir.

073 Şu var ki modern burjuva özel mülkiyet, ürünlerin, sınıf karşıtlıklarına ve birilerinin başka birileri tarafından sömürülmesine[27] dayalı üretiminin ve ediniminin sonuncu ve en olgun ifadesidir.

074 Bu anlamda komünistler teorilerini şöyle bir ifadede özetleyebilirler: Özel mülkiyete son.

075 Kişisel olarak kazanılmış, kişinin kendi emeğinin ürünü olan mülkiyete, hani o, kişisel her tür özgürlüğün, faaliyetin, özerkliğin temelini oluşturduğu söylenen mülkiyete son vermek istiyormuşuz diye biz komünistleri kınayanlar oldu.

076 Emek ürünü olan, [çabayla] kazanılmış, bir başına hak edilmiş mülkiyetmiş! O, sizin söz ettiğiniz, burjuva mülkiyetten önceki küçük kasabalı,[28] küçük köylü mülkiyeti değil mi? O mülkiyete bizim son vermemize gerek yok: Sanayinin gelişmesi zaten ona [büyük ölçüde][29] son vermiştir, her gün de son vermektedir.

077 Yoksa siz, modern burjuva özel mülkiyetten mi söz ediyorsunuz?

078 Peki ama, ücretli emek, proleterin emeği, proleterin kendisine mülkiyet yaratır mı? Kuşkusuz hayır. Ücretli emek, sermayeyi, —yani ücretli emeği sömüren ve ancak, yeniden sömüreceği ücretli emeği yeniden üretmesi koşuluyla artabilen mülkiyeti— yaratır. Bugünkü biçimiyle mülkiyet, sermaye ile ücretli emek karşıtlığı çerçevesinde hareketini sürdürür. Bu karşıtlığın her iki yanına bir göz atalım.

079 Kapitalist olmak, üretimde, salt kişisel değil, aynı zamanda toplumsal bir konumda da bulunmak demektir. Sermaye kolektif bir üründür ve o ancak toplumun pek çok üyesinin ortak faaliyetiyle,

hatta son tahlilde ancak toplumun tüm üyelerinin ortak faaliyetiyle harekete geçirilebilir.

Demek ki sermaye, kişisel değil, toplumsal bir güçtür. 080

Öyleyse, sermaye ortak mülkiyet haline, toplumun tüm üyelerine ait mülkiyet haline getirildiğinde, kişisel mülkiyet toplumsal mülkiyet haline gelmiş olmaz. Yalnızca, mülkiyetin toplumsal karakteri dönüşüme uğramış olur. Mülkiyet, sınıfsal karakterini yitirir. 081

Gelelim, ücretli emeğe. 082

Ücretli emeğin ortalama fiyatı asgari ücrettir, yani işçinin işçi olarak hayatta kalması için zorunlu geçim maddelerinin tutarıdır. Demek ki ücretli işçinin, iş başındaki faaliyeti yoluyla edindiği, olsa olsa onun yaşamını en yalın şekilde yeniden üretmesine ancak yeter. Biz, emek ürünlerinin, doğrudan yaşamın yeniden üretimi yönünde bu tür kişisel edinimine —[daha sonra] başkasının emeği üzerinde hükmedici bir güç oluşturabilecek artı bir kazanç bırakmayan bir edinime—, hiçbir şekilde son vermek istemiyoruz. Biz yalnızca o edinimin rezil karakterini —işçiyi, yalnızca sermayeyi çoğaltmak için ve yalnızca egemen sınıfın çıkarları gerektirdiği sürece yaşatan o rezil karakterini— ortadan kaldırmak istiyoruz. 083

Burjuva toplumda canlı emek, birikmiş emeği artırmakta bir araçtan başka bir şey değildir. Komünist toplumda ise birikmiş emek, işçinin yaşam sürecini genişletmesinde, zenginleştirmesinde ve ilerletmesinde bir araçtan başka bir şey değildir. 084

Demek ki burjuva toplumda, geçmiş bugüne egemendir; komünist toplumda ise, bugün geçmişe egemendir. Burjuva toplumda sermaye başına buyruktur ve kişiseldir; oysa çalıştırılan birey başına buyruk değildir ve onun kişiselliğine yer yoktur. 085

Ve bu durumun ortadan kaldırılmasına burjuvazi, kişiselliğin ve özgürlüğün ortadan kaldırılması diyor! Doğrusu, haklı da. Elbette, burjuvalara özgü kişiselliğin, burjuvalara özgü başına buyrukluğun ve burjuvalara özgü özgürlüğün ortadan kaldırılması söz konusudur. 086

Özgürlük dendiğinde, şimdiki burjuva üretim ilişkileri içerisinde, serbest ticaret, [yani] alımın ve satımın serbestliği anlaşılıyor. 087

Ne var ki, dalavereci alım satım (Schacher) sona erdi mi, dalavereci o serbest alım satım da sona ermiş olur. Bizim burjuvazinin 088

—özgürlük konusundaki tumturaklı diğer tüm palavraları gibi— serbestçe alım satım üzerine lafü güzafı da yalnızca, kısıtlanmış alım satım karşısında, ortaçağın emir kulu kasabalısı [bezirgân] karşısında bir anlam taşır; yoksa, dalavereci serbest alım satımın, burjuva üretim ilişkilerinin ve burjuvazinin kendisinin, komünizme özgü bir şekilde ortadan kaldırılması karşısında değil.

089 Özel mülkiyeti ortadan kaldırmak istememizden ürküntüye kapılıyorsunuz. Ama sizin şimdiki toplumunuzda özel mülkiyet, toplum üyelerinin onda dokuzu için zaten ortadan kalkmıştır; özel mülkiyet, işte, onda dokuz için var olmadığından ötürü vardır. Demek oluyor ki siz, toplumun muazzam çoğunluğunun mülksüzleşmesini zorunlu koşul olarak dayatan bir mülkiyeti ortadan kaldırmak istememizden ötürü bizi kınıyorsunuz.

090 Tek sözcükle, sizin mülkiyetinizi ortadan kaldırmak istememizi kınıyorsunuz. Elbette, biz de işte tam bunu istiyoruz.

091 Siz, emeğin artık, sermayeye, paraya, toprak rantına, kısacası, tekelleştirilebilir bir toplumsal güç haline gelemeyeceği andan itibaren, yani kişisel mülkiyetin artık, burjuva mülkiyete, sermayeye[30] dönüşemeyeceği andan itibaren, işte o andan itibaren [kişiselliğe sahip] kimse kalmaz, yorumunu yapıyorsunuz.

092 Demek ki siz, "kimse" derken, burjuvadan, burjuva mülk sahibinden başkasını aklınızdan geçirmediğinizi itiraf ediyorsunuz. İşte, [öylesi] kimse elbette kalmamalıdır.

093 Komünizm, toplumsal ürünleri edinme gücünden hiç kimseyi yoksun bırakmaz; komünizm yalnızca, bu edinim yoluyla başkasının emeğini boyunduruk altına alma gücünü kaldırır.

094 Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla, her türlü çalışma faaliyetinin duracağı ve ortalığı genel bir tembelliğin kaplayacağı itirazı öne sürülmüştür.

095 Bu itiraza göre, burjuva toplumun uyuşukluktan çoktan çökmüş olması gerekirdi; çünkü bu toplumda, çalışanların kazancı yok, kazancı olanlar ise çalışmıyor. Bu kuruntunun tümü, sermaye artık olmadığında, ücretli emeğin de artık olmayacağının, başka sözcüklerle tekrarından başka bir şey değildir.

096 Maddi ürünlerin komünizme özgü edinilme ve üretilme tarzına karşı yöneltilen tüm itirazlar, aynı şekilde, zihinsel ürünlerin edinilmesine ve üretilmesine de yaygınlaştırılmıştır. Burjuvanın

gözünde, sınıfsal mülkiyetin son bulması, nasıl üretimin kendisinin son bulması demekse; aynı şekilde, sınıfsal kültürün son bulması da yine onun gözünde, kültürün bir bütün olarak son bulmasıyla özdeştir.

Burjuvanın, yitip gitmesine hayıflandığı kültür, muazzam çoğunluk için, [insanları] makineleştirme talimidir. 097

Fakat, burjuva mülkiyete son verilmesini, kendi burjuva özgürlük, kültür, hukuk vb. anlayışlarınızın mihengine vurarak bizimle tartışmaya kalkmayın. Sizin fikirleriniz düpedüz, burjuva üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ürünleridir; tıpkı hukukunuzun da, kendi sınıfınızın yasalar düzeyine çıkarılmış iradesinden —içeriği, sınıfınızın maddi yaşam koşullarınca belirlenmiş bir iradeden— başka bir şey olmadığı gibi. 098

Kendi üretim ve mülkiyet ilişkilerinizi —tarihsel olan, üretimin seyri içinde gelip geçici olan o ilişkileri—, gözünüzde, doğanın ve aklın ebedi yasaları haline getiren o çıkarcı anlayışı, göçüp gitmiş tüm egemen sınıflarla paylaşmaktasınız. İlkçağ mülkiyeti için anlaşılır bulduğunuzu, feodal mülkiyet için anlaşılır bulduğunuzu, burjuva mülkiyet için kabul edemiyorsunuz. 099

Ailenin ortadan kaldırılması! Komünistlerin bu rezil niyeti en radikalleri bile çileden çıkarıyor. 100

Günümüz ailesi, burjuva aile hangi temele dayanıyor? Sermayeye, özel kazanca. Aile, tam gelişmiş haliyle yalnızca burjuvazi için vardır; şu da var ki bu aile, tamamlayıcısını, proleterlerin mecbur bırakıldığı ailesizlikte ve aleni fuhuşta bulmaktadır. 101

Burjuva ailesi, o tamamlayıcısının son bulmasıyla doğal olarak son bulur; sermayenin sahneden kaybolmasıyla, her ikisi birden sahneden kaybolur. 102

Çocukların ana-babalar tarafından sömürülmelerini ortadan kaldırmak istiyoruz diye mi bizi kınıyorsunuz? Bu suçu kabul ediyoruz. 103

Fakat, diye başlayarak, aile ortamında eğitim yerine bizim, toplumsal ortamda eğitimi getirmekle, en derin duygusal ilişkileri ortadan kaldırdığımızı söylüyorsunuz. 104

Peki, sizin eğitiminiz de toplumca belirlenmiş değil mi? İçinde eğitim sağladığınız toplumsal ilişkiler yoluyla, toplumun doğrudan ya da dolaylı müdahalesi yoluyla, okul aracılığıyla vb. belirlenmiyor 105

mu? Toplumun eğitimi etkilemesi, komünistlerin bir icadı değildir; komünistler yalnızca, o etkilemenin karakterini değiştirirler ve eğitimi egemen sınıfın nüfuzu altından çekip çıkarırlar.

106 Aile ve eğitim üzerine, ana-babalar ile çocuklar arasındaki derin duygusal ilişki üzerine burjuva lafü güzafı; büyük sanayinin sonucu olarak, proleter için tüm aile bağları gitgide koptukça ve çocuklar basit ticari nesneler ve basit iş aletleri haline geldikçe, büsbütün iğrençleşmektedir.

107 Tüm burjuvazi bir ağızdan bize karşı avaz avaz bağırıyor: Ama siz komünistler kadınların ortaklaşalığını getirmek istiyorsunuz!

108 Burjuva, karısına, sırf bir üretme aleti gözüyle bakar. O, üretim aletlerinin ortaklaşa işletilmesi gerektiğinden söz edildiğini de işitir ve ortaklaşalığın bu yazgısından, kadınların da nasiplerini alacaklarından başka türlüsünü doğal olarak aklından geçiremez.

109 Burjuva, kadının salt üretme aleti durumunda olmasını ortadan kaldırmanın, işte tam da bunun, söz konusu olduğunun farkında değildir.

110 Ne var ki komünistler güya kadınların ortaklaşalığını resmen getireceklermiş diye, bizim burjuvaların yüksek bir ahlaklılık taslayarak ürküntüye kapılmalarından daha gülünç bir şey yoktur. Kadınların ortaklaşalığını komünistlerin getirmesine hacet yoktur; o zaten öteden beri var olagelmiştir.

111 Bizim burjuvaların gözleri, kendi proleterlerinin karı ve kızlarının emirlerine amade bulunmasıyla doymaz; resmi fuhşu hiç anmasak bile, birbirlerinin karılarını baştan çıkarmaktan da pek büyük bir keyif duyarlar.

112 Burjuva evlilik, gerçeklikte karıların ortaklaşalığıdır. Komünistler olsa olsa, ikiyüzlülükle örtbas edilen bir karı ortaklaşalığı yerine, onun resmisini, açıkyüreklisini getirmek istiyorlar, diye kınanabilirdi. Oysa, kendiliğinden anlaşılır ki, şimdiki üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıyla, o ilişkilerden kaynaklanan karı ortaklaşalığı, yani resmi ve gayriresmi fuhuş da sahneden kaybolacaktır.

113 Komünistler ayrıca anayurdu, ulusallığı kaldırmak istiyorlar diye de kınanmıştır.

114 İşçilerin anayurdu yoktur. Onların sahip olmadıkları şey, onlardan alınamaz. Proletarya önce, siyasal egemenliği ele geçirmek, "ulusa yön veren sınıf"[31] konumuna yükselmek, ulus ölçeğinde

yapılanmak zorundayken, —hiçbir şekilde burjuvazinin anladığı anlamda olmasa da— henüz ulusaldır.

Halklar arasındaki ulusal ayrım çizgileri ve karşıtlıklar, burjuvazinin gelişmesiyle, ticaret özgürlüğüyle, dünya pazarıyla, standart sınai üretimle ve ona denk düşen yaşam koşullarıyla, zaten gitgide kayıplara karışmaktadır. 115

Proletaryanın egemenliği bunları büsbütün kayıplara karıştıracaktır. Hiç değilse uygar ülkelerin birleşik eylemi, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir. 116

Bir bireyin bir başkası tarafından sömürülmesi ortadan kaldırıldığı ölçüde, bir ulusun bir başka ulus tarafından sömürülmesi de ortadan kalkar. 117

Ulus içerisinde sınıflar karşıtlığının son bulmasıyla, ulusların birbirine karşı düşmanca konumu da sona erer. 118

Komünizme karşı dinsel, felsefi ve genel olarak ideolojik açılardan yöneltilen suçlamalar üzerinde uzun uzadıya durmaya değmez. 119

İnsanların yaşam koşullarındaki, toplumsal ilişkilerindeki, toplumsal varoluşundaki her değişmeyle birlikte; onların tasarımlarının, görüşlerinin, anlayışlarının, tek sözcükle, bilincinin de değiştiğini kavramak için, derin bir anlayışlılık mı gerekir? 120

Fikirler tarihi, sonuçta, maddi üretimin değişmesiyle birlikte zihinsel üretimin de değişmeye uğradığından başka neyi kanıtlar? Bir çağın egemen fikirleri, hep yalnızca egemen sınıfın fikirleri olmuştur. 121

Bütün bir toplumu devrimci değişikliklere uğratacak fikirlerden söz edildiğinde, olsa olsa, eski toplumun bağrında yeni bir toplumun öğelerinin oluşmuş bulunduğu; eski yaşam ilişkilerinin çözülüşü ile eski fikirlerin çözülüşünün at başı beraber gittiği olgusu dile getirilmiş olur. 122

İlkçağ dünyasının batmak üzere olduğu sırada, ilkçağ dinleri de, Hıristiyanlık karşısında yenilgiye uğramışlardır. Hıristiyanlık fikirleri, 18. yüzyılda Aydınlanma fikirleri karşısında yenik düşerken; feodal toplum da, o zamanların devrimci burjuvazisi karşısında can çekişir durumdaydı. Vicdan özgürlüğü ve din özgürlüğü fikirleri yalnızca, bilgi[32] alanında serbest rekabetin egemenliğini dile getirmekteydi. 123

124 "Ama" diyenler olacak, "dine, ahlaka, felsefeye, siyasete, hukuka vb. ilişkin fikirler, tarihsel gelişimin akışı içinde elbette birtakım değişikliklere uğramıştır. Din, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk ise, bu değişimler içinde hep ayakta kalmıştır.

125 Ayrıca, tüm toplumsal düzenlerde ortak olan, özgürlük gibi, adalet gibi vb. ebedi hakikatler vardır. Oysa komünizm o ebedi hakikatlere son veriyor; dini ve ahlakı yeniden biçimlendirecek yerde, onlara son veriyor, böylelikle, şimdiye kadarki tüm tarihsel gelişmelere ters düşüyor."

126 Bu suçlamanın altında ne var? Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, değişik çağlarda değişik biçimler almış olan sınıf karşıtlıkları içerisinde yol almıştır.

127 Ama bu sınıf karşıtlıkları hangi biçimleri almış olursa olsun, toplumun bir kesiminin diğer bir kesimi tarafından sömürülmüş olması, geçmiş yüzyılların tümü için ortak bir olgudur. Demek ki tüm yüzyıllardaki toplumsal bilincin, olanca çeşitliliğine ve farklılığına rağmen, belli, ortak biçimler içinde —ancak sınıf karşıtlığının tümüyle ortadan silinmesiyle tamamen çözülecek olan bilinç biçimleri içinde— yol almış olmasında şaşılacak bir yan yoktur.

128 Komünist devrim, geçmişten kalma mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; komünist devrimin, gelişim seyri içinde, geçmişten kalma fikirlerden de en köklü şekilde kopmasında şaşılacak bir yan yoktur.

129 Ama, burjuvazinin komünizme karşı itirazlarını burada bırakalım.

130 Yukarıda gördük ki işçi devriminde ilk adım, proletaryanın egemen sınıf konumuna yükselmesi, demokrasi mücadelesini kazanmasıdır.

131 Proletarya siyasal egemenliğini, sermayenin tümünü burjuvaziden adım adım koparıp almak için, üretim aletlerinin tümünü devletin elinde, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek için ve üretici güçler kitlesini olabildiğince süratle artırmak için kullanacaktır.

132 Doğal olarak bu, başlangıçta ancak, mülkiyet hakkına ve burjuva üretim ilişkilerine otoriter müdahalelerle, demek ki —ekonomik bakımdan yetersiz ve yersiz gibi görünseler de, hareketin akışı içinde kendi çerçevelerini aşan ve üretim tarzını tümüyle köklü

dönüşüme uğratma aracı olarak vazgeçilmez olan— yaptırımcı önlemler yoluyla olabilir.

Bu yaptırımcı önlemler, ülkeden ülkeye elbette farklılık 133
gösterecektir.

Bununla birlikte, en ileri ülkeler için aşağıda sayılanların oldukça 134
genel olarak uygulanmasına geçilebilecektir:

1. "Gayrimenkullerin kamulaştırılması ve toprak gelirlerinin 135
devlet harcamaları için kullanılması.

2. Ağırlaştırılmış artan-oranlı vergi. 136

3. Miras hakkına son verilmesi. 137

4. Ülkeyi terk edenlerin ve isyancıların tümünün mülklerine el 138
konulması.

5. Kredinin, devlet sermayeli ve tam bir tekel konumunda ola- 139
cak bir ulusal banka aracılığıyla devlet elinde merkezileştirilmesi.

6. Taşımacılığın devlet elinde merkezileştirilmesi. 140

7. Ulusal fabrikaların ve üretim aletlerinin artırılması; toprak- 141
ların kolektif bir plana göre tarıma açılması ve iyileştirilmesi.

8. Herkes için, eşit çalışma yükümlülüğü; sanayi orduları oluş- 142
turulması, özellikle tarım için.

9. Tarım işletmeleri ile sanayi işletmeleri arasında eşgüdüm sağ- 143
lanması; kent ile kırsal kesim arasındaki farklılığın[33] gitgide giderilmesine yönelik önlemler.

10. Tüm çocukların kamu okullarında ve parasız eğitimi. 144
Bugünkü biçimiyle, çocukların fabrikalarda çalıştırılmasına son verilmesi. Eğitim ile maddi üretim vb. arasında eşgüdüm sağlanması.

Gelişimin akışı içerisinde sınıf farklılıkları ortadan silindiğin- 145
de ve üretim, birlikteleşmiş (Assoziierten) bireylerin[34] ellerinde toplulaştığında, kamu otoritesi de siyasal karakterini yitirir. Asıl anlamıyla siyasal otorite, bir sınıfın, diğer bir sınıfa tahakküm için örgütlenmiş otoritesidir. Proletarya, burjuvaziye karşı mücadelesinde zorunlu olarak sınıf düzeyinde birleşip, bir devrimle kendini egemen sınıf durumuna getirirse ve egemen sınıf olarak, otoritesiyle, köhne üretim ilişkilerini ortadan kaldırırsa, böylece, o üretim ilişkilerinin yanı sıra, sınıf karşıtlığının varolma koşullarını da, bütünüyle sınıfları da —ve böylelikle— sınıf olarak kendi egemenliğini de ortadan kaldırmış olur.

146 İçinde sınıflar ve sınıf karşıtlıkları bulunan köhne burjuva toplumun yerini, içinde [tek tek] her bireyin özgürce gelişmesinin, [topluca] herkesin özgürce gelişmesi için koşul olduğu bir birliktelik (Assoziation)[35] alır.

III - Sosyalist ve Komünist Yayınlar

1. GERİCİ SOSYALİZM

a) Feodal Sosyalizm

Fransız ve İngiliz aristokrasileri, tarihsel konumlarından ötürü, 147
modern burjuva topluma karşı taşlama broşürleri yazmayı kendilerine iş güç edinmişlerdi. Bu aristokrasiler, Fransa'daki 1830 Temmuz Devrimi'nde[36] ve İngiltere'deki Reform Hareketi'nde[37] nefret ettikleri bu türedilere bir kez daha yenik düşmüşlerdi. Artık ciddi bir siyasal mücadelenin sözü bile edilemez olmuştu. Onlara, yalnızca yayın yoluyla mücadele kalmıştı. Ne var ki Restorasyon* döneminin eskimiş lafü güzafı, yayın alanında da olanaksızlaşmıştı. Aristokrasi, sempati uyandırmak için, kendi çıkarlarını sanki gözden çıkarmış da burjuvaziye karşı ithamnamesini, yalnızca sömürülen işçi sınıfının çıkarı bakımından formüle ediyormuş gibi görünmek zorundaydı. Aristokrasi, böylelikle, hem yeni efendisi hakkında alaycı şarkılar söyleyerek, hem de onun kulağına az çok uğursuz kehanetler fısıldayarak içini rahatlatmaya hazırlandı.

Feodal sosyalizm —bir yanıyla ağıt, bir yanıyla hiciv olan; bir 148
yandan geçmişin yankısını, bir yandan geleceğin gümbürtüsünü dile getiren; acı, nükte dolu ve hırpalayıcı ahkâm kesmeleriyle burjuvaziyi zaman zaman canevinden vuran, ama modern tarihin

* Burada kastedilen, 1660-1689 İngiliz Restorasyonu değil, 1814-1830 Fransız Restorasyonu'dur. *[Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.]*

akışını kavramakta alabildiğine yeteneksizliğiyle her zaman gülünç bir etki bırakan feodal sosyalizm— işte böyle doğmuştur.

149 Aristokratlar, halkı kendi arkalarında toplamak için, ellerinde sancak olarak, proleterlerin boş yiyecek torbalarını dalgalandırdılar. Gelgelelim, halk onların peşine her takıldığında, onların kıçlarındaki eski feodal armaları gördü ve hiç de saygılı olmayan, gürültülü kahkahalarla dağılıp gitti.

150 Fransa'da Meşruiyetçilerin[38] bir bölümü ile Genç İngiltere[39] [grubu], bu sahneyi en iyi şekilde oynamışlardır.

151 Feodaller kendi işletme tarzlarının,[40] burjuvazininkinden başka türlü biçimlenmiş olduğunu kanıtlarken, bir noktayı, kendilerinin tamamen farklı, şimdi artık tarihe karışmış durum ve koşullar altında sömürdüklerini unutuverirler. Onlar, kendi egemenlikleri döneminde, modern proletarya diye bir şey olmadığını kanıtlarken, bir noktayı, modern burjuvazinin, kendi toplum düzenlerinin zorunlu bir ürünü olduğunu unutuverirler.

152 Şu var ki feodallerin, eleştirilerinin gerici karakterini zaten pek gizledikleri de yok; öyle ki burjuvaziye karşı başlıca suçlamaları, eski toplumsal düzeni tümüyle havaya uçuracak bir sınıfın, burjuva rejiminde geliştiğini söylemekten öteye gitmiyor.

153 Onlar burjuvazinin, sıradan bir proletarya yaratmasından çok, devrimci bir proletarya yaratmış olmasını kınıyorlar.

154 Bu yüzden, işçi sınıfına karşı alınan tüm şiddet önlemlerine, siyasal pratikte katılmakta ve tüm cafcaflı boş sözlerine aykırı olarak, hiç de soylu olmayan olağan yaşamlarında rahatsızlık duymadan altın elmaları[41] cebe indirmeyi; sadakati, sevgiyi, onuru dalavereyle yün, şekerpancarı, içki karşılığında takas etmeyi* sürdürüyorlar.

155 Papaz ile feodal senyör nasıl hep el ele gitmişse, papaz sosyalizmi ile feodal sosyalizm de yine öyle el ele gidiyor.

---

* Bu, özellikle Almanya'da böyledir. Toprak sahibi soylular ve Junkerler, mülklerinin büyük bir bölümünü kâhyaları aracılığıyla kendi hesaplarına ektirip biçtirirler ve ayrıca büyük, pancar şekeri ve —patatesten damıtılmış— içki üreticisidirler. Daha varlıklı olan İngiliz aristokratları, henüz o kadar düşmemişlerdir; ama onlarda unvanlarını, ne idüğü pek de belli olmayan anonim şirket kurucularının ellerine bırakarak rantlarındaki azalmayı nasıl telafi edeceklerini biliyorlar. *(Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.)*

Hıristiyan "çilecilik"inin üzerine bir sosyalizm boyası çekivermek çok kolay iştir. Hıristiyanlık da özel mülkiyete karşı, evliliğe karşı, devlete karşı, verip veriştirmemiş miydi? Bunlar yerine hayırseverliği ve bağış toplamayı, bekâr kalmayı ve nefis köreltmeyi, dünyadan el etek çekmeyi ve kiliseyi vaaz etmemiş miydi? Hıristiyan sosyalizmi, aristokratın kızgınlığına papazın serptiği kutsama suyundan başka bir şey değildir. 156

b) Küçük-burjuva Sosyalizmi

Burjuvazi tarafından çökertilen, modern burjuva toplumda yaşam koşulları daralıp sönen tek sınıf, feodal aristokrasi değildir. Ortaçağın [küçük mülk sahibi] kasaba ahalisi (Pfahlbürgertum)[42] ve küçük köylüler, modern burjuvazinin habercileriydiler. Bu sınıf, sanayinin ve ticaretin az geliştiği ülkelerde [adım adım] boy atan burjuvazinin yanı sıra, yaşamını kıt kanaat hâlâ sürdürmektedir. 157

Modern uygarlığın geliştiği ülkelerde ise, proletarya ile burjuvazi arasında yalpalayan, burjuva toplumun tamamlayıcı bir parçası olarak, her sefer yeniden oluşan, yeni bir küçük-burjuva kesimi[43] meydana gelmiştir. [Fakat] bu kesimin üyeleri de, rekabet yüzünden, durmadan proletaryaya doğru savrulmakta; sırf büyük sanayinin gelişmesiyle bile, modern toplumun özerk bir kesimi olarak büsbütün ortadan silinecekleri ve kendi yerlerini ticarette, imalâtta ve tarımda posta başlarının ve büro hizmetlilerinin alacağı zamanın yaklaşmakta olduğunu görmektedirler. 158

Nüfusun yarıdan epeyce çoğunu köylüler sınıfının oluşturduğu Fransa gibi ülkelerde, burjuvaziye karşı, proletaryadan yana tavır alan yazarların, burjuva rejime karşı yönelttikleri eleştirilerde, küçük-burjuvalara, küçük köylülere özgü ölçütler kullanmış olmaları ve işçilerin tarafını küçük-burjuva anlayışla tutmuş olmaları doğaldı. Küçük-burjuva sosyalizmi böylece oluşmuştur. O yayınların, yalnızca Fransa için değil, İngiltere için de başı Sismondi'dir.[44] 159

Bu sosyalizm, modern üretim ilişkileri içindeki çelişkileri derin bir bilgelikle irdelemiştir. "İktisatçı"ların ikiyüzlüce allayıp pullama çabalarının foyasını ortaya çıkarmıştır. O, toplu makine kullanımının ve işbölümünün felaketlere sürükleyen etkilerini, sermayelerin ve toprak sahipliğinin toplulaşmasını, aşırı-üretimi, bunalımları, küçük-burjuvaların ve köylülerin zorunlu yıkımını, 160

proletaryanın sefaletini, üretimdeki anarşiyi, servet dağılımındaki haykıran eşitsizlikleri, uluslar arasındaki sınai imha savaşlarını, köhne töreleri, köhne aile ilişkilerini, köhne ulusal özelliklerin çözülüp dağılışını, hiç çürütülemez bir şekilde ortaya koymuştur.

161 İçeriğindeki birçok olumluluklara karşın bu sosyalizm, ya köhne üretim ve mübadele araçlarını ve onlarla birlikte, köhne mülkiyet ilişkilerini ve tüm köhne toplumu yeniden tesis etmek isteğindedir ya da modern üretim ve mübadele araçlarını, —o araçlar tarafından paramparça edilmiş olan, paramparça edilmeleri de zorunlu olan— köhne mülkiyet ilişkileri çerçevesine zorla yeniden tıkmak isteğindedir. Her iki durumda da, bu sosyalizm hem gericidir, hem de ütopyacı.

162 "İmalatta lonca düzeni ve kırsal kesimde ataerkil ekonomi", onun son sözleri olmuştur.

163 Daha sonraki gelişimi içinde bu akım, ürkek bir sızlanma içinde, yönünü yitirmiştir.[45]

c)Alman Sosyalizmi ya da "Hakiki" Sosyalizm

164 Fransa'da, egemen bir burjuvazinin baskı koşullarında ortaya çıkan ve o egemenliğe karşı mücadelenin yazınsal ifadesi olan sosyalist ve komünist yayınlar, Almanya'ya, burjuvazinin feodal mutlakıyete karşı mücadelesine henüz yeni başladığı bir zamanda girdi.

165 Almanya'daki filozoflar, sözde filozoflar ve aydın geçinenler, bu yayınları açgözlülükle sahiplendiler; ancak bir noktayı, Fransa'dan bu yayınların Almanya'ya gelmesiyle, Fransa'daki yaşam koşullarının da birlikte gelmiş olmadığını unuttular. Bu Fransız yayınları, Almanya koşulları karşısında, doğrudan pratik anlamlarını tümüyle yitirip, salt yazınsal birer görünüm aldı. Bu yayınlar [artık], "insanın asli özelliği"nin gerçekleşmesi konusunda, laf olabeli gele spekülasyonlar olarak gözükecekti. Böylelikle, ilk Fransız Devrimi'nin talepleri, 18. yüzyıl Alman filozofları için yalnızca, evrensel "pratik akıl"ın talepleri anlamına geliyordu; devrimci Fransız burjuvazisinin irade bildirimleri ise, Alman filozoflarının gözünde, saf iradenin, olması gereken iradenin, asıl insan iradesinin yasaları anlamına geldi.

166 Alman "kalem erbabı"nın tek işi gücü, yeni Fransız fikirlerini kendi köhne felsefi vicdanlarıyla uyumlu hale getirmek ya da daha

çok, Fransız fikirlerini, kendi felsefi konumlarından [yola çıkarak] özümlemek olmuştu.

Bu özümleme, tıpkı bir yabancı dilin özümlendiği tarzda, çeviri yoluyla gerçekleşti. 167

Keşişlerin, çoktanrıcı eski çağların klasik yapıtlarının bulunduğu elyazmalarının üstüne, saçma sapan katolik aziz öyküleri ekledikleri malumdur. Alman "kalem erbabı"nın o dinsel olmayan Fransız yayınları karşısındaki davranışı ise, bunun tersine oldu. Kendi felsefi zırvalarını Fransızca metinlerin asıllarına ekledi- 168
ler. Örneğin, para ilişkileri konusundaki Fransız eleştirisinin altına "İnsanın Asli Özelliğinin Elden Gitmesi" diye yazdılar; burjuva devlet konusundaki Fransız eleştirisinin altına "Soyut Genelin Egemenliğine Son Verilmesi" diye yazdılar, vb.

O felsefi boş sözleri, Fransız açımlamalarının altına sokuşturmayı da, "Eylem Felsefesi", "Hakiki Sosyalizm", "Alman Sosyalizm Bilimi", "Sosyalizmin Felsefi Temellendirilmesi", vb. terimlerle vaftiz ettiler. 169

Fransız sosyalist ve komünist yayınları böylelikle, tam anlamıyla iğdiş edildi. Ve Alman'ın elinde bu yayınlar, bir sınıfın diğer bir sınıfa karşı mücadelesinin ifadesi olmaktan artık çıktığı için; Alman, "Fransız dar-görüşlülüğü"nü aşmış olduğuna, hakiki gereksinimler yerine hakikat gereksinimini, proleterin çıkarları yerine, "insanın asli özelliğinin çıkarlarını, genel olarak insanın —hiçbir sınıfta, hiçbir gerçeklikte yeri olmayıp yalnızca felsefi hayalgücünün buğulu göğünde yeri olan insanın—, çıkarlarını temsil ettiğine kanaat getirdi. 170

Beceriksizce yaptığı öğrenci alıştırmalarını öylesine ciddiye alıp caka satan ve bir pazarcı şamatasıyla bunların çığırtkanlığını yapan bu Alman sosyalizmi, bilgiçlik taslamaktaki masumiyetini gitgide yitirdi. 171

Alman burjuvazisinin, özellikle Prusya burjuvazisinin feodallere ve mutlakıyetçi krallığa karşı mücadelesi, tek sözcükle, liberal hareket daha ciddi bir boyuta ulaşmıştı. 172

Böylece, "hakiki" sosyalizm, arzuladığı fırsatı: Siyasal hareketin karşısına sosyalist talepler çıkarmak; liberalizme karşı, temsili devlete karşı, burjuva rekabete, burjuva basın özgürlüğüne, burjuva hukuka, burjuva özgürlük ve eşitliğe karşı alışılagelmiş lanetlerini yağdırmak; halk yığınlarına ise, bu burjuva harekette 173

nasıl olsa hiçbir şey kazanmayacaklarını, hatta daha çok, her şeyi yitireceklerini vaaz etme fırsatını yakalamıştı. Alman sosyalizmi, ruhsuz bir yankısı olduğu Fransız eleştirisinin, öncelikle, modern burjuva toplumu, —o topluma denk düşen maddi yaşam koşullarıyla ve yine o topluma uygun siyasal yapılanmayla birlikte— gerektirdiğini, [oysa] Almanya'da henüz o ön-gereklilik doğrultusunda mücadele vermenin söz konusu olduğunu, hem de tam öyle bir durumda unutuverdi.

174 Peşlerine papaz bozuntularını, çokbilmiş öğretmenleri, taşra soylularını ve bürokratları takmış mutlakıyetçi Alman hükümetleri için bu sosyalizm, tehditkâr bir şekilde yükselen burjuvaziye karşı, aranıp da bulunamayan bir bostan korkuluğu hizmeti gördü.

175 Bu sosyalizm, aynı hükümetlerin Almanya'daki işçi ayaklanmalarına karşı kullandıkları kamçı darbelerinin ve tüfek kurşunlarının acısını tamamlayan bir "tatlandırıcı" oldu.

176 "Hakiki" sosyalizm böylelikle hükümetlerin elinde, Alman burjuvazisine karşı bir silah haline gelirken, aynı zamanda, gerici bir çıkarı, [küçük mülk sahibi] Alman kasabalılarının (Pfahlbürgerschaft)[46] çıkarını da dolaysız olarak temsil ediyordu. Almanya'da, 16. yüzyılın bir kalıntısı olan ve o zamandan beri durmadan değişik biçimler altında yeniden ortaya çıkan küçük [mülk sahibi] kasabalılık (Kleinbürgertum),[47] kurulu düzenin asıl toplumsal tabanını oluşturmaktadır.

177 Bu küçük [mülk sahibi] kasabalılığın ayakta kalması, Almanya'daki kurulu düzenin ayakta kalmasıdır. O küçük mülk sahipleri, sanayiye ve siyasete burjuvazi egemen olduğunda, bir yandan sermayenin toplulaşmasıyla, öbür yandan da devrimci bir proletaryanın boy atmasıyla, kuşkusuz yıkıma uğrayacaklarından ürküntü duymaktadır. "Hakiki" sosyalizm onlara, iki kuşu birden vurabilecek bir taşmış gibi göründü. "Hakiki" sosyalizm, bir salgın hastalık gibi yayıldı.

178 Alman sosyalistlerinin, cılız mı cılız üç beş "ebedi hakikat"i üstüne geçirdikleri giysi —spekülasyonun örümcek ağından dokunmuş, çokbilmişçe çenebazlığın figürleriyle nakışlanmış, gına getirici sevdalanmışlığın insanın içini bayıltan duygusallığına vıcık vıcık bandırılmış o cafcaflı bol giysi—, onların malının sürümünü, izleyicilerin sadece o kesiminde artırmıştır.

Alman sosyalizmi, kendisine düşen görevin, o [küçük mülk sahibi] kasabalıların (Pfahlbürgerschaft)[48] iri iri laflar eden savunuculuğu olduğunun gitgide daha çok farkına vardı. 179

Alman sosyalizmi, Alman ulusunu örnek ulus, [küçük mülk sahibi] "yontulmuş" kasabalı (Spiessbürger)[49] Alman'ı da örnek insan ilan etti. Alman sosyalizmi, o örnek insandaki bayağılıkların her birine, tam tersini ifade eden üstün, sosyalist, üstü kapalı birer anlam yakıştırdı. Alman sosyalizmi bununla da kalmayıp; sonunda, komünizmin "hoyratça yıkıcı" yönüne doğrudan karşı çıktığını ve kendisinin, tüm sınıf mücadeleleri üstünde tarafsız olduğunu ilan etme noktasına geldi. Almanya'da ortalıkta dolaştırılmakta olan, sözümona sosyalist ve komünist yayınların birkaçı dışında hepsi, bu pis ve sinir bozucu yazın* alanına girer. 180

2. TUTUCU SOSYALİZM YA DA BURJUVA SOSYALİZMİ

Burjuvazinin bir kesimi, toplumsal aksaklıkları gidermeyi, böylelikle burjuva toplumun sürekliliğini güvence altına almayı arzular. 181

Bu kesimde: "İktisatçı"lar, yardımseverler, insaniyetperverler, emekçi sınıfların durumunu iyileştirmek, hayır işleri örgütlemek, hayvanlara eziyete son vermek isteyenler, ifratlardan kaçınma derneği kurucuları ve her türden, her renkten ıvır zıvır reform yandaşları yer alır. Ve bu burjuva sosyalizmi, dört başı mamur sistemler haline bile getirilmiştir. 182

Örnek olarak, Proudhon'un[50] *"Philosophie de la misere (Sefaletin Felsefesi)"*ni analım. 183

Sosyalist burjuvalar, modern toplumun yaşam koşullarını isterler, [ama] o koşulların zorunlu olarak getirdiği mücadeleler ve tehlikeler bulunmaksızın isterler. Onlar varolan toplumu isterler, [ama] bu toplumu devrime uğratacak ve dağılmasına yol açacak öğeler "hesaptan düşülmüş" olarak isterler. Onlar, proletaryasız burjuvazi isterler. Burjuvazi, kendisinin egemen olduğu dünyayı, elbette en iyi dünya olarak tasarlar. Burjuva sosyalizmi de bu iç 184

* 1848'in devrim fırtınası, bu kıytırık akımı tümüyle silip süpürdü; önde gelenlerinde de, artık sosyalistlik taslama hevesi bırakmadı. Bu akımın baş temsilcisi ve klasik tipi Bay Karl Grün'dür. *[Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.]*

rahatlatıcı tasarımı az çok tamamlanmış bir sistem halinde geliştirir. Burjuva sosyalizmi, sistemlerini gerçekleştirmesi ve Yeni Kudüs'te yerini alması için proletaryaya çağrıda bulunurken, aslında ondan yalnızca, şimdiki toplumun sınırları içinde kalmasını, ama bu toplum hakkındaki kinci tasarımlarından vazgeçmesini talep eder.

185 Bu sosyalizmin ikinci, daha az sistemleştirilmiş, ama daha pratik bir biçimi de şu ya da bu siyasal değişikliğin değil, yalnızca maddi yaşam koşullarındaki, ekonomik koşullardaki bir değişikliğin, işçi sınıfına yararlı olabileceğini kanıtlamaya ve onu her türlü devrimci hareketten soğutmaya çabalar. Ne var ki o sosyalizmin, maddi yaşam koşullarının değiştirilmesinden anladığı, hiçbir şekilde, burjuva üretim ilişkilerinin ancak devrim yoluyla mümkün olan ortadan kaldırılması değil, yine o üretim ilişkileri zemininde gerçekleştirilecek idari iyileştirmelerdir, [yani] sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkide hiçbir değişiklik yapmayan, olsa olsa burjuvazinin egemenlik giderlerini azaltan ve burjuva devlet bütçesini basitleştiren iyileştirmelerdir.

186 Burjuva sosyalizmi, kendisine uygun ifadesine olsa olsa, hatiplik sanatının şu yalın ifade figürü halinde ulaşır:

Serbest ticaret! "Çalışanlar" sınıfının çıkarı için. Koruyucu gümrükler! "Çalışanlar" sınıfının çıkarı için. Hücreli cezaevleri! "Çalışanlar" sınıfının çıkarı için. Burjuva sosyalizminin ciddiyetle söylediği anlamlı tek sözü, işte bu sonuncusudur.

187 Burjuvazinin sosyalizmi şu iddiadan ibarettir: Burjuvalar burjuvadır — "Çalışanlar" sınıfının çıkarı için.

3. ELEŞTİREL-ÜTOPİK SOSYALİZM VE KOMÜNİZM

188 Biz burada, tüm büyük modern devrimlerde proletaryanın taleplerini dile getirmiş olan yayınlardan (Babeuf'ün yazıları, vb.) söz etmeyeceğiz.

189 Genel bir çalkantı çağında, feodal toplumun yıkılmakta olduğu dönemde, proletaryanın kendi sınıf çıkarlarını doğrudan egemen kılmayı hedefleyen ilk girişimleri, gerek proletaryanın kendisinin [henüz] gelişmemişliğinden ötürü, gerekse proletaryanın kurtuluş koşullarının, ancak burjuvazi döneminin eseri olacak o maddi koşulların, [henüz] yokluğundan ötürü, zorunlu olarak

başarısızlığa uğramıştır. Proletaryanın bu ilk hareketlerine eşlik etmiş olan devrimci yayınlar, içerikleri bakımından zorunlu olarak gericidir. O yayınlar, genel bir kanaatkârlığı ve kaba bir eşitçiliği salık verir.

Asıl anlamda sosyalist ve komünist sistemler, Saint-Simon'un,[51] 190
Fourier'nin,[52] Owen'ın[53] vb. sistemleri, proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadelenin, yukarıda sergilediğimiz ilk, [henüz] gelişmemiş döneminde ortaya çıkmıştır (Bkz. [Birinci Bölüm]: "Burjuvalar ve Proleterler").

Bu sistemlerin mucitleri, sınıf karşıtlığını da, egemen toplu- 191
mun kendi içinde barındırdığı ayrıştırıcı öğelerin etkileyiciliğini de pekâlâ görürler. Gelgelelim proletarya cephesinde, tarihsel bakımdan özerk hiçbir faaliyet, proletaryaya özgü hiçbir siyasal hareket onların dikkatlerini çekmez.

Sınıf karşıtlığının gelişmesi ile sanayinin gelişmesi birbiriyle at 192
başı beraber gittiğinden, o sistemlerin mucitleri, proletaryanın kurtuluşunun maddi koşullarını [henüz] önlerinde hazır bulamazlar ve o koşulların yaratılması için [yeni] bir toplum bilimi ve toplumsal yasalar aramaya koyulurlar.

[Böylelikle] toplumsal faaliyetin yerini, onların kişisel icat fa- 193
aliyeti alacak; kurtuluşun tarihsel koşullarının yerini düş ürünü koşullar, proletaryanın adım adım ilerleyen, sınıf düzeyindeki örgütlenmesinin yerini ise, toplumun kendilerince tasarlanmış örgütlenmesi alacaktır. [Böylece] önümüzdeki dünya tarihi onlar için, kendi toplum planlarının propagandası ve bu planların uygulanması çabaları içinde eriyip gider.

Onlar planlarında öncelikle, en çok acı çeken sınıf olarak, "ça- 194
lışanlar" sınıfının çıkarlarını savunduklarının pekâlâ bilincindedirler. Onlar için proletarya yalnızca, en çok acı çeken sınıf olması bakımından vardır.

Fakat, gerek sınıf mücadelesinin [henüz] gelişmemiş biçimi, ge- 195
rekse kendilerinin yaşam koşulları, onları her türlü sınıf karşıtlığının çok üstünde bulundukları sanısına götürür. Onlar, toplumun bütün üyelerinin, en iyi durumda bulunanlar da içlerinde, yaşam koşullarını [daha] iyileştirmek isterler. Bu yüzden, hiçbir ayrım gözetmeksizin, hatta egemen sınıfa öncelik vererek, sürekli olarak çağrıda bulunur dururlar. Onların sisteminin bir kez anlaşılması,

o sistemin olanaklı en iyi toplumun, olanaklı en iyi planı olduğunu kabul etmeye yeterli olacaktır.

196 Bu yüzden, onlar her türlü siyasal eylemi, özellikle her türlü devrimci eylemi reddederler, amaçlarına barışçı yoldan ulaşmak isterler ve örnek göstermenin gücüyle ve —doğal olarak başarısız kalan— küçük deneylerle, sosyal yeni Kitab-ı Mukaddes'in yolunu açmaya uğraşırlar.

197 Geleceğin toplumunun böylesine düşsel tasvir edilmesi, proletaryanın henüz pek az gelişmiş olduğu, demek ki kendi konumunu henüz düşsel olarak kavradığı dönemde, toplumun genel bir yeniden-yapılandırılması yönünde proletaryanın önsezili ilk kıpırdanışları döneminde ortaya çıkmıştır.

198 Fakat sosyalist ve komünist yayınlar eleştirel öğeler de içerir. Bu yayınlar, varolan toplumun tüm temellerine veryansın eder. Bu yüzden, işçilerin aydınlanması yönünde çok değerli malzeme sağlamışlardır. Bu yayınların, geleceğin toplumuna ilişkin olumlu önermeleri —örneğin, kent ile kırsal kesim arasındaki karşıtlığın yanı sıra, ailenin, özel kazancın, ücretli emeğin ortadan kaldırılmasına, toplumsal uyumun ilanına, devletin salt üretim yönetimine dönüştürülmesine vb. ilişkin tüm önermeleri— olsa olsa, sınıflar karşıtlığının son bulacağını dile getirir; [oysa] sınıflar karşıtlığı o sıralarda henüz yeni gelişmeye başlamıştır ve o yayınlar o sınıf karşıtlıklarını yalnızca, biçimlenmemiş, henüz tam belirginleşmemiş ilk haliyle tanır. Bu yüzden, o önermelerin kendileri de henüz salt ütopik bir anlam taşırlar.

199 Eleştirel-ütopik sosyalizm ve komünizmin önemi, tarihsel gelişmeyle ters orantılıdır. Sınıf mücadelesi gelişip biçimlendiği oranda, sınıf mücadelesinin düşsel olarak üstünde kalmak da, sınıf mücadelesine düşsel olarak cephe almak da, tüm pratik değerini, tüm teorik haklılığını yitirir. İşte bu yüzden, bu sistemleri ilk ortaya atanlar birçok bakımdan devrimci oldukları halde, onların çömezleri her seferinde gerici tarikatlar oluştururlar. Onlar proletaryanın ileriye doğru tarihsel gelişimi karşısında, "üstatlarının eski görüşlerinde ayak direrler. Bu yüzden onlar kararlılıkla, sınıf mücadelesini yeniden keskinleşmekten alıkoymaya ve karşıtlıkları arabuluculukla yatıştırmaya kalkışırlar. Onlar, —tek tek "Phalanstère"ler meydana getirilmesi, "Home Colonies"

kurulması, Yeni Kudüs'ün minik kopyası olan "Küçük İkaria"nın canlandırılması gibi– toplumsal ütopyalarının* deney yoluyla gerçekleşebileceğini hâlâ düşleyip durur ve "İspanya'da tüm bu şatoların kurulması"[55] için de hep burjuva gönüllerinin yardımseverliğine ve para keselerine başvurmak zorunda kalırlar. Bu çömezler gitgide, yukarıda belirtilen gerici ya da tutucu sosyalistler kategorisine düşerler ve artık onlardan yalnızca, daha sistemli bilgiçlikleriyle ve kendi toplum bilimlerinin mucizevi etkililiğine bağnazca batıl inançlarıyla ayırt edilirler.

Onlar bu yüzden, işçilerin tüm siyasal hareketlerine, bu tür hareketlerin olsa olsa, yeni Kitab-ı Mukaddes'e körü körüne inançsızlıktan ileri gelebileceği görüşüyle, hışımla karşı çıkmaktadırlar. 200

İngiltere'de Owen'cılar, Chartist'lere[56] karşı; Fransa'da Fourier'ciler, Réforme'culara[57] karşı tepki göstermektedirler. 201

* "Home Colonies" (Yurtiçi yerleşimler), Owen'ın, [tasarladığı] komünist örnek toplumlara verdiği addı. "Phalanstère"ler, Fourier tarafından planlanan toplumsal sarayların adıydı. "İkaria", komünist örgütlenişini Cabet'nin[54] tasvir ettiği ütopik düşsel ülkeyi dile getiriyordu. *[Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.]*

IV - Komünistlerin Değişik Muhalefet Partilerine Olan Tutumu

II. Bölüm'de söylenenlerden, komünistlerin, daha önce kurulmuş bulunan işçi partileriyle ilişkisinin, dolayısıyla, komünistlerin İngiltere'de Chartist'lerle ve Kuzey Amerika'da Toprak Reformcuları'yla ilişkisinin ne olduğu kendiliğinden anlaşılır. 202

Komünistler işçi sınıfının, önündeki doğrudan amaç ve çıkarlarına erişmesi için mücadele veriyorlar, ama aynı zamanda, güncel hareket içerisinde, hareketin geleceğini de temsil edip savunuyorlar. Fransa'da komünistler, tutucu ve radikal burjuvaziye karşı, Demokrat-sosyalist Parti'nin* yanında yer alıyorlar, [ama] devrim geleneğinden kaynaklanan kof sözlere ve yanılsamalara karşı eleştirici bir tavır alma hakkından vazgeçmiyorlar. 203

İsviçre'de [komünistler] Radikaller'i, o partinin çelişik öğelerden —kısmen Fransa'daki anlamıyla demokrat-sosyalistlerden, kısmen de radikal burjuvalardan— oluştuğunu gözden kaçırmadan destekliyorlar. 204

Polonyalılar arasında, komünistler, bir toprak devrimini ulusal kurtuluşun koşulu olarak gören partiyi, 1846 Krakov Ayaklanması'nı[58] başlatmış olan partiyi destekliyorlar. 205

Almanya'da Komünist Parti, mutlakıyetçi monarşiye, feodal 206

---

* Fransa'da o sıralarda kendisini demokrat-sosyalist diye adlandıran parti, siyasette Ledru-Rollin, yazında ise Louis Blanc tarafından temsil ediliyordu; demek ki, bugünkü Alman sosyal demokrasisinden dağlar kadar farklıydı. *[Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.]*

toprak mülkiyetine ve [kasabalı] küçük mülk sahipliğine (Kleinbürgerei)[59] karşı burjuvazinin attığı her devrimci adımda, onunla birlikte mücadele veriyor.

207 Fakat komünist parti, burjuvazi ile proletarya arasındaki keskin karşıtlığın olabildiğince duru bir bilincini işçilerde oluşturmaktan da bir an bile geri kalmıyor; öyle ki, Alman işçileri, burjuvazinin kendi egemenliğiyle birlikte getirmek zorunda kalacağı toplumsal ve siyasal koşulları, bir çırpıda, burjuvaziye karşı birer silah olarak çevirebilecek ve böylece Almanya'da, gerici sınıfların devrilmesinin hemen ardından, burjuvazinin kendisine karşı mücadele başlayabilecektir.

208 Komünistler dikkatlerini ağırlıklı olarak Almanya'ya çeviriyorlar, çünkü Almanya bir burjuva devrimin arifesinde bulunuyor ve çünkü —Almanya'da bu devrim, geneliyle Avrupa uygarlığının çok daha ileri koşulları altında ve 17. yüzyılda İngiltere'dekinden ve 18. yüzyılda Fransa'dakinden çok daha gelişmiş bir proletaryayla birlikte gerçekleşeceğinden—, Alman burjuva devrimi, olsa olsa bir proletarya devriminin doğrudan "giriş sahnesi" olabilir.

209 Tek sözcükle, her yerde komünistler, kurulu toplumsal ve siyasal düzene karşı olan her devrimci hareketi destekliyorlar.

210 Komünistler o devrimci hareketlerin hepsinde, mülkiyet sorununu, —az ya da çok gelişmiş hangi biçimine ulaşabilmiş olursa olsun— hareketin temel sorunu olarak öne çıkarıyorlar.

211 Son olarak, komünistler her yerde, bütün ülkelerin demokratik partilerinin birbirleriyle bağlar kurmasına ve anlaşmasına çalışıyorlar.

212 Komünistler, görüşlerini ve niyetlerini gizlemeye tenezzül etmezler. Onlar amaçlarına ancak, halihazırdaki tüm toplumsal düzenlerin zor yoluyla devrilmesiyle ulaşılabileceğini açıklıkla belirtirler. Egemen sınıflar bir komünist devrim önünde varsın ürpersin. O devrimde proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır.

213 *Bütün ülkelerin proleterleri birleşin!*

ÖNSÖZLER

Das

Kommuniſtiſche Manifeſt.

Neue Ausgabe

mit einem Vorwort der Verfaſſer.

Leipzig, 1872.

Verlag der Expedition des „Volksſtaat“.

[1872 Almanca 2. Baskıya Önsöz]

ÖNSÖZ

1847 Kasım'ında Londra'da yapılan kongresinde, o zamanın koşulları altında elbette ancak gizli olabilen, uluslararası bir işçi irtibat örgütü [konumundaki] Komünistler Birliği,[60] aşağıda imzası bulunanları, kamuoyuna açıklanmak üzere ayrıntılı bir teorik ve pratik parti programı kaleme almakla görevlendirmişti. Elyazması, basılmak üzere Şubat Devrimi'nden[61] birkaç hafta önce Londra'ya ulaştırılan, elinizdeki "Manifesto" işte böyle meydana gelmiştir. İlkin Almanca olarak yayımlanan "Manifesto"nun Almanya'da, İngiltere'de ve Amerika'da yine bu dilde en az on iki ayrı basımı yapıldı. İngilizcesi ilk kez 1850'de, Bayan Helen Macfarlane'in çevirisiyle, Londra'da *"Red Republican"*da;[62] birbirinden ayrı en az üç çevirisi de 1871'de Amerika'da çıktı. Fransızcası ilk kez, 1848 Haziran Ayaklanması'ndan[63] biraz önce Paris'te; geçenlerde de New York'taki *"Le Socialiste"*te[64] yayımlandı. Yeni bir çevirisi de hazırlanmakta. Lehçesi, ilk Almanca baskısından kısa bir süre sonra Londra'da çıktı. Rusçası, altmışlı yıllarda[65] Cenevre'de yayımlandı. Dancaya da, ilk yayımlanışından yine hemen sonra çevrilmişti.

Son yirmi beş yıl içerisinde koşullar ne kadar çok değişmiş de olsa, bu "Manifesto"da açımlanan genel ilkeler, ana çizgileriyle, doğruluklarını bugün de tümüyle korumaktadır. Şurası burası daha iyi hale getirilebilir. O ilkelerin pratikte uygulanması, "Manifesto"nun kendisinde de açıklandığı gibi, her yerde ve her zaman, varolan tarihsel koşullara bağlı olacaktır; II. Bölümün sonunda önerilen devrimci önlemlere de [zaten] bu yüzden özel bir ağırlık verilmemiştir. O pasaj bugün birçok bakımdan başka türlü dile getirilirdi. Gerek son yirmi beş yıl içerisinde, büyük sanayinin sürüp giden muazzam gelişmesi ve onun yanı sıra, işçi sınıfının durmadan ilerleyen parti örgütlenmesi karşısında; gerekse, ilkin Şubat Devrimi'nde[66] ve ondan daha da fazlasıyla, —proletaryanın ilk kez siyasal iktidarı iki ay boyunca elinde tuttuğu— Paris Komünü'nde edinilen pratik deneyimler karşısında, o program günümüzde yer yer eskimiş bulunmaktadır. Her şeyden önce

Komün, "İşçi sınıfının, hazır devlet aygıtına yalınkat el koymakla, onu kendi amaçları için harekete geçiremeyeceği"nin kanıtını ortaya koymuştur. (Bkz. "Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalraths der Internationalen Arbeiter-Association" [Fransa'da İç Savaş. Enternasyonal İşçi Örgütü Genel Konseyi'nin Duyurusu], Almanca baskı s. 19; orada bu husus genişçe açımlanmıştır). Ayrıca, sosyalist yayınların eleştirisi de, 1847'ye kadarki dönemle sınırlı kaldığından, günümüz bakımından eksiklikler taşımaktadır; aynı şekilde, komünistlerin değişik muhalefet partilerine ilişkin tutumu konusunda belirtilenler (IV. Bölüm), ana çizgileriyle bugün de hâlâ doğru olmakla birlikte, günümüzde siyasal durum tümüyle değişmiş olduğu için ve tarihsel gelişim, o bölümde sıralanan partilerin çoğunu yeryüzünden sildiği için, o anlatımlar da artık eskimişlerdir.

Ne var ki, "Manifesto", üzerinde değişiklik yapma hakkını artık kendimizde görmediğimiz bir tarihsel belgedir. Bundan sonraki bir baskı, belki, 1847'den [sonraki] arayı dolduracak bir ön açıklama eşliğinde çıkar; elinizdeki yeni basım öyle beklenmedik bir durumda gündeme geldi ki, bize bunun için zaman bırakmadı.

Londra, 24 Haziran 1872 *Karl Marx - Friedrich Engels*

MANIFESTE DU PARTI COMMUNISTE
par Karl MARX et Fr. ENGELS

РУССКАЯ СОЦІАЛЬНО-РЕВОЛЮЦІОННАЯ БИБЛІОТЕКА
Книга Третья

МАНИФЕСТЪ
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТІИ

Карла Маркса и Фр. Энгельса

ПЕРЕВОДЪ СЪ НѢМЕЦКАГО ИЗДАНІЯ 1872.

Съ ПРЕДИСЛОВІЕМЪ АВТОРОВЪ

Prix 1 Fr.

ЖЕНЕВА
Вольная Русская Типографія.
1882

[1882 Rusça 2. Baskıya Önsöz] [67]

-Marx-Engels bu önsöz için bir "başlık" kullanmamıştır-

"Komünist Parti Manifestosu"nun Rusça ilk baskısı, Bakunin'in çevirisiyle altmışlı yılların başlarında [68] *"Kolokol"*un [69] basımevinden çıkmıştı. O zamanlar Batı, onu ("Manifesto"nun Rusça baskısını) merak uyandırıcı bir yazın olayı olarak görmekten öteye gidemiyordu. Günümüzde ise böylesi bir yaklaşım olanaksız olmuştur.

Proletarya hareketinin yaygınlığının o sıralarda (1847 Aralık'ında) henüz ne kadar sınırlı olduğunu, "Manifesto"nun son bölümü: Değişik ülkelerde, "Komünistlerin Değişik Muhalefet Partilerine İlişkin Tutumu" en açık bir şekilde göstermektedir. Nitekim, orada ne Rusya'nın, ne de Birleşik Devletler'in adı geçer. O zamanlar, Rusya'nın tüm Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücünü oluşturduğu; Birleşik Devletler'in ise, Avrupa'nın proleter işgücü fazlasını göç yoluyla emdiği zamanlardı. Her iki ülke de, hem Avrupa'ya hammadde sağlayan, hem de Avrupa'nın sanayi ürünlerine pazar olan ülkelerdi. Demek ki o zamanlar her iki ülke de, şu ya da bu şekilde, Avrupa'daki kurulu düzenin payandaları durumundaydı.

Bugün ise durum bambaşka! Rekabetiyle, Avrupa'daki —büyük çapta olsun, küçük çapta olsun— toprak mülkiyetini temellerinden sarsan devasa tarım üretiminin Kuzey Amerika'da gelişmesini olanaklı kılan, işte, Avrupa'dan taşıp gelen o göç olmuştur. O göç ayrıca, Birleşik Devletler'in, sanayiye yardımcı devasa kaynaklarından öyle bir dinamizmle ve öyle bir ölçekte yararlanmasına da olanak sağlamıştır ki bu, Batı Avrupa'nın, özellikle İngiltere'nin sanayide şimdiye kadarki tekelini kısa zamanda kıracaktır. Bu her iki durumun da bu kez Amerika'nın kendisi üzerinde, dönüştürücü karşı etkileri olmaktadır. [Birleşik Devletler'de] Tüm siyasal yapının temel dayanağını oluşturan "Farmer"ların [70] küçük ve orta çapta toprak mülkiyeti, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım çökmekte; sanayi yörelerinde ise ilk kez, yığınsal bir proletarya ve onun yanı sıra, eşi görülmemiş bir sermaye toplulaşması gelişmektedir.

Şimdi de Rusya'ya geçelim! 1848/49 Devrimi sırasında yalnızca Avrupa hükümdarları değil, Avrupa burjuvaları da, yeni

yeni gözünü açmakta olan proletarya karşısında tek kurtuluşu Rusya'nın işe karışmasında görüyorlardı. Çar, Avrupa gericiliğinin başı ilân edilmişti. Bugün o, Gaçina'da[71] devrimin savaş tutsağıdır; Rusya ise, Avrupa'da devrimci eylemin öncüsü durumundadır.

"Komünist Manifesto"nun görevi, modern burjuva mülkiyetin kaçınılmaz ve yakın olan çözülüşünü ilan etmekti. Ne var ki, Rusya'da hızla boy atan kapitalist dolandırıcılığın ve henüz yeni yeni gelişmekte olan burjuva toprak mülkiyetinin karşısında, toprakların yarıdan çoğunun köylülerin ortak sahipliğinde olduğunu görüyoruz. Şimdi şu soruluyor: En eski ortaklaşa toprak sahipliğinin hayli yozlaşmaya uğramış bir biçimi olmasına rağmen, Rus "Obşçina'sı,[72] ortaklaşa toprak sahipliğinin daha üst, komünist biçimine acaba doğrudan geçebilir mi? Yoksa tersine, o ortaklaşa toprak sahipliği, daha önce Batı'daki tarihsel gelişim sırasında uğradığı çözülme sürecinin aynısından geçmek zorunda mı kalacaktır?

Bu sorunun günümüzde olanaklı tek yanıtı şudur: Rus devrimi, Batı'da bir proletarya devriminin işareti olur da, her ikisi birbirini tamamlarsa, Rusya'da şimdiki ortak toprak mülkiyeti, komünizme yönelik bir gelişmenin çıkış noktası hizmetini görebilir.

Londra, 21 Ocak 1882 *Karl Marx - F. Engels*

Das

Kommuniſtiſche Manifeſt

Neue Ausgabe

Mit einem Vorwort der Verfaſſer.

Chicago, 1883.

Verlag des Chicagoer Central-Comitee der Soz. Arbeiter
in Nord-Amerika.

[1883 Almanca 3. Baskıya Önsöz]

-Engels bu önsöz için bir "başlık" kullanmamıştır-

Bu baskının önsözüne ne yazık ki tek başıma imza atmak durumundayım. Marx, tüm Avrupa ve Amerika işçi sınıfının, başka herhangi bir kimseye olduğundan çok daha fazlasını borçlu bulunduğu bu insan, Highgate mezarlığında[73] yatıyor ve mezarının üzerinde ilk çimler yeşerdi bile. Onun ölümünden sonra, "Manifesto"da değişiklikler ya da eklemeler yapmanın artık sözü bile edilemez. Burada şu saptamayı bir kez daha, açıklıkla belirtmeyi büsbütün gerekli sayıyorum:

"Manifesto"nun, başından sonuna kadar sürdürdüğü temel düşünce: Ekonomik üretimin ve her tarihsel çağda o üretimi zorunlu olarak izleyen toplumsal yapılanmanın, o çağın siyasal ve düşünsel tarihinin temelini oluşturduğu; buna uygun olarak, (en eski ortak toprak sahipliğinin çözülüşünden bu yana) tüm tarihin, bir sınıf mücadeleleri tarihi olduğu —toplumsal gelişmenin değişik aşamalarında, sömürülen ve sömüren sınıflar arasındaki, tahakküm altındaki sınıflar ile egemen sınıflar arasındaki mücadelelerin tarihi olduğu—; ama günümüzde bu mücadelenin artık, sömürülen ve tahakküm altında bulunan sınıfın (proletaryanın), aynı zamanda tüm toplumu da sömürüden, tahakkümden ve sınıf mücadelelerinden ebediyen kurtarmaksızın, kendisini sömüren ve tahakküm altında tutan sınıftan (burjuvaziden) kurtulamayacağı bir evreye ulaşmış olduğu düşüncesi, yalnızca ve bütünüyle Marx'a aittir.*

Ben bunu şimdiye kadar birçok kez dile getirdim; ama özellikle şimdi, bu açıklamanın bizzat "Manifesto"nun başında da yer alması gerekiyor.

Londra, 28 Haziran 1883 *Friedrich Engels*

---

* Manifesto'nun İngilizce çevirisine yazdığım Önsöz'de [1888] şöyle demiştim: "Bu düşünceye -Darwin teorisinin biyolojide yol açtığı ilerlemenin aynısına, kanımca, tarih biliminde de yol açabilecek olan bu düşünceye-, her ikimiz de, daha 1845'ten yıllar önce adım adım yaklaşmıştık. Benim bu yönde kendi başıma ne kadar yol almış olduğumu *"İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu"* başlıklı çalışmam (1844) gösterir. Fakat Marx'la Brüksel'de 1845 ilkbaharında yeniden buluştuğumda, o, bu düşünceyi olgunlaştırmış ve hemen hemen yukarıda özetlediğim kadar açık terimlerle önüme sermişti. *[Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.]*

PRICE TWOPENCE.

MANIFESTO

OF THE

COMMUNIST PARTY,

By KARL MARX, and FREDERICK ENGELS.

Authorized English Translation.

EDITED AND ANNOTATED BY FREDERICK ENGELS.
1888.

London:
WILLIAM REEVES, 185, FLEET STREET, E.C.

Titelblatt der englischen Ausgabe des „Manifests der Kommunistischen Partei“ von 1888

[1888 İngilizce Baskıya Önsöz]

ÖNSÖZ

"Manifesto" —başlangıçta sırf Alman, daha sonraları uluslararası bir emekçi örgütlenmesi ve Avrupa kıtasının 1848 öncesi siyasal koşullarında kaçınılmaz olarak gizli bir örgüt olan— Komünistler Birliği'nin platformu olarak yayımlanmıştı. Birlik'in 1847 Kasım'ında Londra'da yapılan kongresinde Marx ve Engels, teorik ve pratik bütünlüğü olan bir parti programını yayıma hazırlamakla görevlendirilmişlerdi. Almanca olarak kaleme alınan elyazması 1848 Ocak'ında —Fransa'da 24 Şubat Devrimi'nden[74] birkaç hafta önce—, Londra'daki basımevine ulaştırıldı. Fransızca bir çevirisi, 1848 Haziran Ayaklanması'ndan[75] kısa bir süre önce Paris'te yayımlandı. Bayan Helen Macfarlane'in yaptığı ilk İngilizce çevirisi, 1850'de Londra'da, George Julian Harney'in *"Red Republican"*ında[76] çıktı. Danca ve Lehçe birer baskısı da yayımlandı.

1848 Haziran'ındaki Paris Ayaklanması'nın —proletarya ile burjuvazi arasındaki o ilk büyük vuruşmanın— yenilgiye uğraması, Avrupa işçi sınıfının toplumsal ve siyasal çabalarını bir süre için, yeniden arka plana itti. O günlerden sonra, egemenlik için mücadele, Şubat Devrimi'nden önce olduğu gibi, yine yalnızca mülk sahibi sınıfın farklı kesimleri arasında sürdü; işçi sınıfı ise, siyasette zar zor kıpırdanma serbestliği kazanma mücadelesiyle ve orta sınıf radikallerinin aşırı sol kanadının konumuyla sınırlı tutuldu. Özerk proleter hareketler, canlılık belirtileri göstermeye devam ettikleri her yerde, amansızca bastırıldı. Prusya polisi, Komünistler Birliği'nin,[77] o sıralarda Köln'de bulunan Merkez Komitesi'nin izini böylece buldu. Üyeleri tutuklandılar ve on sekiz ay tutukluluktan sonra, 1852 Ekiminde mahkemeye çıkarıldılar. O, ünlü "Köln'de Komünistler Davası"[78] 4 Ekim'den 12 Kasım'a kadar sürdü; tutuklulardan yedisi, üç ile altı yıl arasında değişen kalebentlik cezalarına çarptırıldı. Mahkûmiyet hükmünden hemen sonra Birlik, kalan üyeleri tarafından resmen dağıtıldı. "Manifesto"ya gelince, o da, o andan itibaren, unutulmaya mahkûm olmuş gibi görünüyordu.

Avrupa işçi sınıfı, egemen sınıflara karşı yeni bir atak için yeterli gücü topladığında, Enternasyonal İşçi Örgütü[79] filizleniverdi. Ne var ki —Avrupa'nın ve Amerika'nın mücadeleci tüm proletaryasını tek bir yapıda kaynaştırmak kesin amacıyla kurulmuş olan— bu Örgüt, "Manifesto"da ortaya konmuş bulunan ilkeleri [benimsediğini] hemen ilan edemedi. Enternasyonal'in programının, İngiliz sendikaları tarafından, Proudhon'un Fransız, Belçikalı, İtalyan ve İspanyol yandaşları tarafından ve Almanya'daki Lassalle'ciler*[80] tarafından kabule yeterli bir genişlikte olması gerekiyordu. Bu programı, tarafların hepsini hoşnut edecek bir şekilde kaleme almış olan Marx, işçi sınıfının, eylem birliği ve ortak tartışma sonucunda zorunlu olarak ortaya çıkacak olan düşünsel gelişimine tam bir güven duyuyordu. Sermayeye karşı mücadelede başa gelen olaylar ve [karşılaşılan] iniş çıkışlar, henüz zaferlerden daha çok yenilgiler, eninde sonunda; insanların pek bel bağladıkları uydurma reçetelerin yetersizliğini kafalara dank ettirmekten ve işçi sınıfının kurtuluşunun gerçek koşullarını enine boyuna kavramanın yolunu açmaktan geri kalamazdı. Ve Marx haklıydı. Enternasyonal 1874'te dağıldığında işçileri, 1864'te kuruluşunda bulduğundan çok farklı insanlar olarak bıraktı. Fransa'da Proudhon'culuk, Almanya'da Lassalle'cilik ölmeye yüz tutmuştu; ve tutucu İngiliz sendikaları bile, —her ne kadar bunların çoğunluğu Enternasyonal'le bağlarını çoktandır koparmış da olsalar—, başkanlarının geçen yıl Swansea'de,[81] onlar adına: "Kıta sosyalizmi bizler için artık ürkütücü olmaktan çıkmıştır" diye açıklama yapabildiği noktaya doğru adım adım ilerliyorlardı. Şurası gerçektir: "Manifesto"nun ilkeleri, bütün ülkelerin işçileri arasında hatırı sayılır ilerlemeler göstermişti.

Böylelikle "Manifesto"nun kendisi yeniden ön plana çıktı. Almanca metin, 1850'den bu yana İsviçre'de, İngiltere'de ve Amerika'da birçok kez yeniden basıldı. 1872'de New York'ta İngilizceye çevrildi, orada *"Woodhull and Claflin's Weekly"*de

* Lassalle kişi olarak kendisini bize hep Marx'ın bir öğrencisi olarak tanıttı ve öylelikle "Manifesto" konumunda yer aldı. Ne var ki, 1862-1864 yıllarında halk önünde yaptığı ajitasyon konuşmalarında, devlet kredileriyle destekli kooperatif atölyeleri talep etmekten de daha ileri gitmedi. *(1888 İngilizce baskıya Engels'in notu.)*

yayımlandı. O İngilizce metinden yapılan bir Fransızca çeviri de, Nevv York'taki *"Le Socialiste"*te çıktı.[82] O zamandan beri Amerika'da, az ya da çok çarpıtmalı, en az iki İngilizce çevirisi daha çıktı ve bunlardan biri İngiltere'de yeniden basıldı. Bakunin tarafından yapılan ilk Rusça çeviri,[83] 1863 dolaylarında, Herzen'in *"Kolokol"*unun Cenevre'deki bürosunda; yiğit Vera Zasuliç'in ikinci bir Rusça çevirisi de[84] yine Cenevre'de, 1882'de yayımlandı. Danca yeni bir baskısı Kopenhag'da *"Socialdemokratisk Bibliothek"*te 1885'te, Fransızca yeni bir çevirisi de Paris'te *"Le Socialiste"*te 1885'te çıkmış bulunuyor.[85] Bu yeni Fransızca metin temel alınarak, bir İspanyolcası hazırlandı ve Madrid'de 1886'da yayımlandı. Almanca yeni basımlarının sayısı tam olarak bilinmiyor; toplamı en az on iki olmalı. Birkaç ay önce İstanbul'da yayımlanması gereken Ermeniceye aktarılmış metin —bana söylendiğine göre, yayıncı, üzerinde Marx'ın adı bulunan bir kitap çıkarmaktan korktuğu, çevirmen de kitabın kendi yapıtıymış gibi gösterilmesine yanaşmadığı için— gün ışığına çıkamadı. Başka dillere yapılmış daha birçok çeviri olduğunu da işittim, ama onları görmedim. "Manifesto"nun tarihi, böylece, modern işçi sınıfı hareketinin tarihini geniş ölçüde yansıtmaktadır; günümüzde o, hiç kuşkusuz, tüm sosyalist yazının en yaygınlaşmış, en uluslararası yapıtıdır, Sibirya'dan Kaliforniya'ya kadar milyonlarca işçinin tanıdığı bir ortak programdır.

Bununla birlikte, yazıldığı sıralarda, biz onu bir sosyalist "Manifesto" olarak adlandıramazdık. 1847'de sosyalistler denince, bir yanda, değişik ütopyacı sistemlerin yandaşları: İngiltere'de Owen'cılar, Fransa'da Fourier'ciler —ki bunların her ikisi de daha o zamanlar, gitgide ortadan silinen tarikatlar halinde ufalmışlardı—; öbür yanda ise, sermayeye ve kâra hiç halel getirmeden, tüm toplumsal rahatsızlıklara üstünkörü türlü türlü tedavilerle çare bulma iddiasındaki, her soydan ve boydan toplumsal hekim bozuntuları; her iki durumda da, işçi sınıfı hareketinin dışında duran ve daha çok, "eğitimli" sınıfların desteğine bel bağlayan kimseler anlaşılıyordu. İşçi sınıfının, yalnızca siyasal devrimlerin yeterli olmadığına kanaat getirmiş olan ve toplumun tepeden tırnağa yeniden yapılandırılmasını talep eden kesimi, işte o kesim, o zamanlar kendisini komünist diye adlandırıyordu. Bu, henüz

ham, işlenmemiş, salt içgüdüsel türden bir komünizmdi; öyle de olsa, işin püf noktasını yakalamıştı ve işçi sınıfı içinde, Fransa'da Cabet'nin, Almanya'da Weitling'in ütopik komünizmini yeşertmeye yetecek kadar güçlüydü. Demek oluyor ki, 1847'de sosyalizm, bir orta sınıf hareketi; komünizm ise bir işçi sınıfı hareketiydi. Sosyalizm, hiç değilse kıta Avrupası'nda, "meclis"lerde kabul görebiliyordu; komünizm için ise, durum tam tersineydi. Ve biz daha ta başından beri "işçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır"[86] anlayışında olduğumuzdan, bu iki addan hangisini seçmemiz gerektiği konusunda herhangi bir ikircime yer olamazdı. Dahası, seçtiğimiz addan vazgeçmeyi de, o gün bugündür, hiç aklımızdan geçirmedik.

"Manifesto" her ikimizin ortak çalışması olmakla birlikte, onun çekirdeğini oluşturan temel önermenin Marx'a ait olduğunu belirtmeyi kendim için bir görev sayıyorum. O önerme şudur: Her tarihsel çağda, ekonomide üstün durumdaki üretim ve mübadele tarzı ve onun zorunlu sonucu olan toplumsal yapılanma, o çağın siyasal ve düşünsel tarihinin üzerine oturduğu temeli oluşturur ve o tarih ancak bu temelden yola çıkılarak açıklanabilir; dolayısıyla, tüm insanlık tarihi (ortak toprak sahipliğine dayalı ilk gens düzeninin çözülmesinden bu yana) bir sınıf mücadeleleri tarihi, sömüren ve sömürülen sınıflar arasındaki, egemen sınıflar ile tahakküm altındaki sınıflar arasındaki çatışmaların tarihi olmuştur; bu sınıf mücadeleleri tarihinin ortaya koyduğu evrimler dizisi günümüzde, sömürülen ve tahakküm altında bulunan sınıfın —proletaryanın—, aynı zamanda tüm toplumu da her türlü sömürüden, tahakkümden, sınıf farklılıklarından ve sınıf mücadelelerinden, ilk ve son kez kurtarmadan, sömüren ve tahakküm eden sınıfın —burjuvazinin— boyunduruğundan, kendi kurtuluşuna erişemeyeceği bir evreye gelip dayanmış bulunmaktadır.

Bu düşünceye, —Darwin teorisinin biyolojide yol açtığı ilerlemenin aynısına, kanımca, tarih biliminde de yol açabilecek olan bu düşünceye— her ikimiz de, daha 1845'ten yıllar önce adım adım yaklaşmıştık. Benim bu yönde kendi başıma ne kadar yol almış olduğumu, *"İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu"*• başlıklı çalışmam

• *The Condition of the Working Class in England in 1844*. By Frederick

gösterir. Fakat Marx'la Brüksel'de 1845 ilkbaharında yeniden buluştuğumda, o, bu düşünceyi olgunlaştırmış ve hemen hemen yukarıda özetlediğim kadar açık terimlerle önüme sermişti.

1872 tarihli Almanca baskıya ortak önsözümüzden şunları alıntılıyorum: (...)

[Engels, sözünü ettiği önsözden ikinci paragrafın tümünü ve üçüncü paragrafın ilk cümlesini buraya aktardıktan sonra şöyle devam ediyor. — *Yayıma hazırlayanın notu.*]

Elinizdeki bu çeviri, Marx'ın *"Kapital"*inin büyük bir bölümünün çevirmeni olan Bay Samuel Moore'un. Biz çeviriyi birlikte gözden geçirdik ve ben tarihsel [durumlara] bazı imaları açıklayan birkaç dipnot ekledim.

Londra, 30 Ocak 1888 *Friedrich Engels*

[İngilizceleştirilmiş biçimiyle] Engels. Translated by Florence K. Wischnewetzky, New York, Lowell - London. W. Reeves, 1888. *[1888 İngilizce baskıya Engels'in notu.]*

Sozialdemokratische Bibliothek.

XXXIII.

Das Kommunistische Manifest.

Vierte autorisirte deutsche Ausgabe.

Mit einem neuen Vorwort von Friedrich Engels.

London.
German Cooperative Publishing Co.
114 Kentish Town Road NW.
1890.

[1890 Almanca 4. Baskıya Önsöz]

-Engels bu önsöz için bir "başlık" kullanmamıştır-

Önceki satırların[87] yazılmasından bu yana, "Manifesto"nun yeni bir Almanca basımı gerekli hale geldi ve ayrıca, "Manifesto"yla ilgili olarak, burada belirtilmesi uygun olacak pek çok şey oldu.

1882'de Rusça ikinci bir çeviri —Vera Zasuliç'in kaleminden—[88] Cenevre'de çıktı; onun önsözünü Marx ve ben, birlikte kaleme almıştık. Onun Almanca özgün elyazmasını yazık ki kaybettim; bu yüzden, metnin kendisi ayrıca pek bir şey kazanacak olmasa bile, benim onu Rusçasından yeniden çevirmem gerekiyor. İşte o önsöz: (...)

> [Engels'in kaybolmuş gözüyle baktığı Almanca o elyazması sonradan ortaya çıkmış, elinizdeki kitabın daha önceki sayfalarındaki Türkçesi de zaten o Almanca özgün metinden çevrilmiş olduğundan, Engels'in 1890 Almanca 4. baskı için bu kez Rusçadan Almancaya çevirdiği ikinci metne burada yer verilmemiştir. — *Yayıma hazırlayanın notu.*]
>
> Yine o sıralarda, Cenevre'de yeni bir Lehçe çevirisi çıktı: "Manifest Komunistyczny".

Ayrıca, Danca yeni bir çevirisi de 1885'te Kopenhag'da *"Socialdemokratisk Bibliotek"*te yayımlandı. Yazık ki bu çevirinin eksiklikleri var; çevirmene zor gelmiş görünen, öze ilişkin bazı yerler atlanmış; ayrıca, şurasında burasında üstünkörülük izleri fark ediliyor; çalışmaya göz atıldığında, çevirmenin biraz daha özen gösterse çok daha iyisini pekâlâ yapabileceği belli olduğundan, o üstünkörülükler büsbütün sevimsiz kaçıyor.

1885'te Paris'te, *"Le Socialiste"*te[89] yeni bir Fransızca çeviri çıktı; bu, şimdiye kadar yayımlanmışların en iyisi.

Aynı yıl, bu metinden yola çıkılarak yapılan İspanyolca bir çeviri, önce Madrid'deki "El Socialista"da çıktı ve sonra broşür olarak yayımlandı: "Manifiesto del Partido Comunista", por Carlos Marx y F. Engels, Madrid Administracion de *"El Socialista"*, Hernan Cortes 8.

Tuhaf bir olay olarak da, 1887'de Ermenice bir çevirinin elyazmasının İstanbullu bir yayıncıya sunulmasına değineyim;

adamcağız, üzerinde Marx'ın adı bulunan bir şeyi basmaya cesareti olmasa da, çevirmenin, yazar olarak kendi adını koyabileceğini akıl etmiş, ama çevirmen buna yanaşmamış.

Amerika'da yapılmış az ya da çok yanlışlı çevirilerden bazen biri, bazen öbürü İngiltere'de birçok kez yeniden basıldıktan sonra, aslına uygun bir çeviri nihayet 1888 yılında çıktı. O çeviri, dostum Samuel Moore'undur ve basımdan önce bir kez daha ikimiz tarafından gözden geçirilmiştir. Başlığı şöyle: *"Manifesto of the Communist Party"*, by Karl Marx and Frederick Engels. Aıthorised English Translation, edited and annotated by Frederick Engels, 1888, London, William Reeves, 185 Fleet St. E.C. O baskıdaki dipnotlarının bir bölümünü bu baskıya da aldım.

"Manifesto"nun kendine özgü bir yaşam öyküsü oldu. Daha ilk ortaya çıkışı sırasında, bilimsel sosyalizmin henüz sayısı pek kabarık olmayan öncü gücü tarafından (metnin başındaki önaçıklamada sözü edilen çevirilerin de kanıtladığı gibi) coşkuyla karşılanmış iken, Paris işçilerinin 1848 Haziran yenilgisiyle[90] başlayan gericilik tarafından hemencecik arka plana itildi ve sonunda, 1852 Kasım'ında Köln'de komünistlerin mahkûm edilmeleriyle[91] birlikte o da, "yasa uyarınca" yasaklandı. Şubat Devrimi[92] günlerindeki işçi hareketinin kamu sahnesinden silinmesiyle birlikte, "Manifesto" da arka plana kaydı.

Avrupa işçi sınıfı, egemen sınıfların gücüne karşı yeni bir atılım için, yeterince yeniden güçlendiğinde Enternasyonal İşçi Örgütü[93] dünyaya geldi. Enternasyonal'in amacı, Avrupa'nın ve Amerika'nın mücadeleci tüm işçilerini tek bir dev ordu bünyesinde kaynaştırmaktı. Bu yüzden, "Manifesto"da ortaya konmuş olan ilkelerden *yola çıkamazdı.* Enternasyonal'in, İngiliz sendikalarına, Fransız, Belçikalı, İtalyan ve İspanyol Proudhon'cularına ve Alman Lassalle'cilerine*[94] kapı kapamayacak bir programı olması gerekiyordu. İşte bu program —Enternasyonal'in Tüzüğünün Giriş Bölümü— Marx tarafından, Bakunin'in ve anarşistlerin bile teslim ettikleri

* Lassalle kişi olarak kendisini bize hep Marx'ın bir öğrencisi olarak tanıttı ve öylelikle "Manifesto" konumunda yer aldı. Ne var ki, 1862-1864 yıllarında halk önünde yaptığı ajitasyon konuşmalarında, devlet kredileriyle destekli kooperatif atölyeleri talep etmekten de daha ileri gitmedi. *(1888 İngilizce baskıya Engels'in notu.)*

bir ustalıkla kaleme alındı. "Manifesto"da yer alan önermelerin nihai zaferi için, Marx ancak ve yalnızca, —birlikte eylem ve tartışmanın zorunlu sonucu olarak ortaya çıkacak olan— işçi sınıfının düşünsel gelişmesine güveniyordu. Sermayeye karşı mücadelede başa gelen olaylar, [karşılaşılan] iniş çıkışlar ve de zaferlerden daha ziyade yenilgiler, mücadele içinde olanlara, şimdiye kadar her derde deva saydıkları reçetelerin yetersizliğini açıklıkla göstermekten ve onları, işçilerin kurtuluşunun asıl koşullarını derinlemesine kavramakta daha duyarlı hale getirmekten geri kalamazdı. Ve Marx haklıydı. Enternasyonal'in dağıldığı 1874 yılının işçi sınıfı, kurulduğu 1864 yılının işçi sınıfından bambaşkaydı. Latince kökenli diller konuşulan Avrupa ülkelerinde Proudhon'culuk, Almanya'da kendine özgü haliyle Lassalle'cilik ölüm döşeğindeydi; hatta o dönemin aşırı tutucu İngiliz sendikaları bile, 1887'de Swansea Kongresi başkanının, onlar adına: "Kıta sosyalizmi bizler için artık ürkütücü olmaktan çıkmıştır"[95] diyebildiği noktaya doğru adım adım yaklaşıyordu. Demek, kıta sosyalizmi 1887'de de hâlâ, "Manifesto"da duyurulmuş olan teoriden pek de başka bir şey değildi. İşte böylece, "Manifesto"nun tarihi, modern işçi hareketinin 1848'den sonraki tarihini belli bir ölçüde yansıtmaktadır. Günümüzde "Manifesto", tüm sosyalist yazının, kuşkusuz, en yaygın, en uluslararası ürünüdür; Sibirya'dan Kaliforniya'ya kadar tüm ülkelerin milyonlarca işçisinin ortak programıdır.

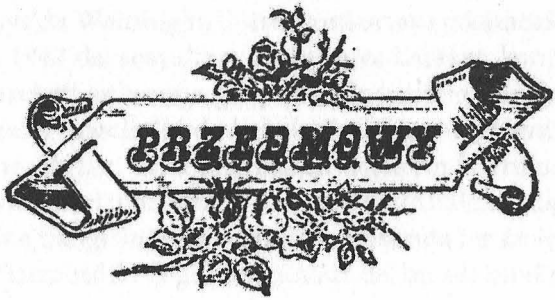
Ne var ki, [ilk] yayımlandığı sıralarda, biz onu sosyalist "Manifesto" olarak adlandıramazdık. 1847'de sosyalist dendiğinde iki çeşitten kimseler anlaşılıyordu. Bir yanda, değişik ütopyacı sistemlerin yandaşları, özellikle, İngiltere'de Owen'cılar, Fransa'da Fourier'ciler vardı ve bunların her ikisi de, daha o zamanlar adım adım ortadan silinen tarikatlar halinde ufalmışlardı. Öbür yanda ise, toplumsal rahatsızlıkları, sermayeye ve kâra hiç halel getirmeden, her derde deva değişik haplarla, türlü türlü onarmalarla gidermek isteyen, her soydan ve boydan toplumsal hekim bozuntuları vardı. Her iki durumda da bunlar, işçi hareketinin dışında duran ve daha çok, "eğitimli" sınıfların desteğine bel bağlayan kimselerdi. Buna karşılık, işçiler arasında, —salt siyasal altüst oluşların yeterli olmadığı kanısına varmış olarak—, toplumda köklü bir dönüşümü vurgulayan kesim, o sıralarda kendisini *komünist*

diye adlandırıyordu. Bu, henüz pek işlenmemiş, salt içgüdüsel, bazen de biraz kaba saba bir komünizmdi; ama yine de, ütopyacı iki komünizm sistemini: Fransa'da Cabet'nin İkaryacı[96] sistemini, Almanya'da Weitling'in[97] sistemini ortaya çıkaracak derecede güçlüydü. 1847'de, sosyalizm bir burjuva hareket, komünizm ise bir işçi hareketi anlamına geliyordu. Sosyalizm, hiç değilse kıta Avrupası'nda, "meclis"lerde kabul görebiliyordu; komünizm ise, tam tersine. Ve biz, daha o sıralarda "işçilerin kurtuluşu, işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır"[98] kanısını kesinlikle taşıdığımızdan, bu iki addan hangisini seçeceğimiz konusunda bir an için bile tereddüte düşemezdik. O gün bugündür de, bu adı bırakmak, aklımızdan hiç geçmedi.

"Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!" Bu sözleri bundan 42 yıl önce, proletaryanın kendi istemleri için ileri atıldığı ilk Paris Devrimi'nin arifesinde tüm dünyaya haykırdığımızda, buna pek az ses karşılık vermişti. Oysa 28 Eylül 1864 günü, Batı Avrupa ülkelerinden çoğunun proleterleri, anısı şanlı Enternasyonal İşçi Örgütü'nü kurmak üzere birleşmişlerdir. Gerçi, Enternasyonal'in kendisi topu topu dokuz yıl yaşadı. Ama bütün ülkelerin proleterleri arasında, onunla kurulmuş olan ebedi bağlaşıklık hâlâ, hem de her zamankinden daha dinç olarak yaşıyor; buna, işte şu günden daha iyi tanık yoktur. Çünkü şu satırları yazdığım bugün, Avrupa ve Amerika proletaryası; tek bir ordu olarak, tek bir bayrak altında ve tek bir yakın amaç için —önce, daha 1866'da, Enternasyonal'in Cenevre Kongresi'nde,[99] arkasından 1889'da Paris İşçi Kongresi'nde[100] topluca talep edilmiş olan, sekiz saatlik normal işgününün yasalaştırılması için— ilk kez seferber olan müfrezelerinin geçit törenini izliyor. Ve bugünkü[101] bu gösteri, bütün ülkeler proleterlerinin gerçekten birleştiği konusunda, bütün ülkeler kapitalistlerinin ve toprak beylerinin gözlerini büsbütün açacaktır.

Keşke Marx yanı başımda olaydı da, bunu kendi gözleriyle göreydi!

Londra, 1 Mayıs 1890 *Friedrich Engels*

Przedmowa do 2go wydania polskiego

TEN fakt, że nowe wydanie „Manifestu Komunistycznego“ stało się potrzebnem, pobudza do różnych uwag.

Najpierw god em jest zaz aczenia, że Manifest w ostatnich czasach stał się do pewnego stopnia probierzem rozwoju wielkiego przemysłu na lądzie europejskim. W miarę, jak w pewnym kraju wzrasta wielki przemysł, wpośród robotników tego kraju wzmaga się pragnienie wyjaśnienia swego stanowiska, jako klasy robotniczej w obec klas posiadających, rozszerza się wśród nich ruch socyjalistyczny, i rośnie popyt na Manifest. W ten sposób ilością egzemplarzy Manifestu, w języku krajowym rozszerzonych, można z dostateczną ścisłością mierzyć nie

[1892 Lehçe Baskıya Önsöz[102]]

ÖNSÖZ

"Komünist Manifesto"nun Lehçe yeni bir baskısının zorunlu hale gelmiş olması, değişik düşüncelere yol açıyor.

Önce şurası dikkate değer : "Manifesto" şu son sıralarda, Avrupa kıtasında büyük sanayinin gelişiminin bir çeşit göstergesi haline gelmiştir. Bir ülkede büyük sanayinin kapsamı genişlediği ölçüde, o ülke işçileri arasında, —mülk sahibi sınıflar karşısındaki kendi sınıfsal konumları konusunda— aydınlanma isteği de artmakta; işçiler arasında sosyalist hareket yaygınlaşmakta ve "Manifesto"ya rağbet de [yine o ölçüde] artmaktadır. Öyle ki, her ülkede, yalnızca işçi hareketinin hangi düzeyde olduğunu değil, büyük sanayinin gelişmişlik derecesini de, o ülke dilinde dağıtımı yapılan "Manifesto" nüshalarının sayısına bakarak, oldukça doğru bir şekilde ölçmek olanaklıdır.

Bu bakımdan, "Manifesto"nun Lehçe yeni baskısı,[103] Polonya sanayisindeki su götürmez ilerlemeyi göstermektedir. Ve on yıl önce çıkmış son baskısından bu yana, gerçekten öyle bir ilerleme olduğundan kuşku duyulamaz. "Kongre Polonyası"[104] [denen, Rusya'ya bağlanmış Polonya toprakları] Rus İmparatorluğu'nun büyük sanayi bölgesi haline gelmiştir. Rusya'daki büyük sanayi, öbek öbek dağılmış durumda olduğu halde —bir bölümü Finlandiya Körfezinde, bir bölümü orta bölgede (Moskova ve Vladimir'de), üçüncü bir bölümü Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarında, diğerleri de başka yörelere saçılmış iken—, Polonya sanayisi görece küçük bir alanda yığışmıştır ve bu toplulaşmanın getirdiği avantajlardan da, dezavantajlardan da etkilenmektedir. Rakip Rus sanayicileri, Polonyalıları Ruslaştırmaya can atmalarına rağmen, Polonya'ya karşı koruyucu gümrük konmasını isterlerken, [Polonya sanayisinin sahip olduğu] o avantajların pekâlâ farkındaydılar. Hem Polonyalı sanayiciler, hem de Rus hükümeti bakımından dezavantajlar ise, Polonyalı işçiler arasında sosyalist fikirlerin hızla yaygınlaşmasında ve "Manifesto"ya gösterilen rağbetin gitgide artmasında kendini belli etmektedir.

Ama Polonya sanayisinin, Rusya'nınkini geride bırakan bu hızlı gelişimi, aynı zamanda, Polonya halkının yıkılmaz yaşam gücünün yeni bir kanıtıdır ve Polonya halkının ulusal bütünlüğünü yakında yeniden kuracağının yeni bir güvencesidir. Ne var ki, bağımsız, güçlü bir Polonya'nın yeniden kurulması, yalnızca Polonyalıları değil, hepimizi ilgilendiren bir şeydir. Avrupa ulusları arasında iyi niyetli bir işbirliği, ancak, bu ulusların her biri kendi yurdunda tamamen başına buyruk olduğu takdirde olanaklıdır. 1848 Devrimi, proletarya militanlarına proletarya bayrağı altında burjuvazinin işini gördürmekten öteye gidememiş olan bu devrim, İtalya'nın, Almanya'nın ve Macaristan'ın bağımsızlıklarını da —vasiyetinin icra görevlileri [konumunu üstlenmiş] Louis Bonaparte[105] ve Bismarck[106] eliyle— gerçekleştirmiş ise de; devrim için 1792'den beri, bu üç ülkenin hep birlikte yaptığından daha çoğunu yapmış olan Polonya, 1863'te, kendinden on kat daha üstün Rus gücü karşısında yenik düşerken yalnız bırakılmıştır. Soyluluk, Polonya'nın bağımsızlığını ne koruyabilmiş, ne de onu yeniden kazanmak için mücadele edebilmiştir; burjuvazi [de] bugün bu bağımsızlığı, en azından, umursamamaktadır. Oysa, Polonya'nın bağımsızlığı, Avrupa uluslarının uyumlu işbirliği bakımından bir gerekliliktir. Bu bağımsızlık ancak Polonya'nın genç proletaryasının mücadelesiyle kazanılabilir ve ancak onun ellerinde iyi korunabilir. Çünkü Polonya'nın bağımsızlığı, Polonya işçileri için gerekli olduğu kadar, Avrupa'nın diğer tüm ülkelerinin işçileri için de gereklidir.

Londra, 10 Şubat 1892 *Friedrich Engels*

CARLO MARX e FEDERICO ENGELS

IL MANIFESTO

DEL

PARTITO COMUNISTA

CON UN NUOVO PROEMIO AL LETTORE ITALIANO

FEDERICO ENGELS

Centesimi 25

MILANO
Uffici della CRITICA SOCIALE
Portici Galleria, N. 23
1893

[1893 İtalyanca Baskıya Önsöz]

İTALYAN OKURA[107]

"Komünist Parti Manifestosu"nun yayımlanışı, 18 Mart 1848 günüyle, biri Avrupa kıtasının, öbürü Akdeniz'in merkezinde yer alan iki ulusun, o zamana kadar, bölgesel bölünmeler ve iç çekişmelerle zayıflamış, bu yüzden de yabancı egemenliği altına düşmüş iki ulusun silahlı şahlanışları olan Milano ve Berlin Devrimleri'yle, tarih olarak hemen hemen çakışmıştır. İtalya, Avusturya İmparatoru'na boyun eğmiş durumdayken; Almanya da, "Tüm Rusyalar" Çarı'nın dolaylı da olsa, etkisi hiç de az olmayan boyunduruğu altında bulunuyordu. 18 Mart 1848'in yol açtığı sonuçlar, İtalya'yı da, Almanya'yı da bu yüzkarasından kurtarmıştır; bu iki büyük ulus 1848'den 1871'e kadar, önceki durumlarına yeniden kavuşup, bir ölçüde kendilerine gelebildilerse, bu, Marx'ın dediği gibi, 1848 Devrimi'ni kıyasıya bastırmış olan kimselerin, hiç de istemedikleri halde, [bu kez] o devrimin vasiyetini yerine getirmek durumunda kalmalarından ötürü olmuştur.

1848 Devrimi her yerde işçi sınıfının eseri olmuştu; barikatları kuran da, canını feda eden de işçi sınıfıydı. Ne var ki, hükümeti alaşağı ederken, burjuvazi rejimini de alaşağı etmeye kesinlikle niyetli olanlar yalnızca Paris işçileriydi. Onlar, kendi sınıfları ile burjuvazi arasında varolan uzlaşmaz çelişkinin iyiden iyiye bilincinde olsalar da, ne ülkedeki ekonomik ilerleme, ne de Fransa'daki işçi yığınlarının düşünsel gelişimi henüz, toplumsal bir yeniden yapılanmaya olanak verecek düzeye ulaşmıştı. Bu yüzden, sonunda devrimin meyvelerini toplayan, kapitalist sınıf oldu. Diğer ülkelerde: İtalya'da, Almanya'da, Avusturya'da, Macaristan'da işçiler önceleri burjuvaziyi iktidara taşımaktan başka bir şey yapmış olmadılar. Şu var ki, ulusal bağımsızlığı olmayan bir ülkede, burjuvazinin egemenliği olanaksızdır. Demek ki 1848 Devrimi'nin, ardı sıra, o uluslara, İtalya, Macaristan, Almanya uluslarına, o zamana kadar yoksun bulundukları birliği ve özerkliği getirmesi gerekiyordu; Polonya da, sırası geldiğinde onları izleyecektir.

Demek oluyor ki 1848 Devrimi sosyalist bir devrim olmadıysa da, o devrime giden yolu düzlemiş, onun zeminini hazırlamıştır. Büyük sanayinin bütün ülkelerde gelişmesiyle, burjuva rejimi son kırk beş yılda her yerde kalabalık, yoğun ve kuvvetli bir proletarya yaratmıştır; böylece o, "Manifesto"nun deyişiyle, kendi mezar kazıcılarını yetiştirmiştir. Tek tek her Avrupa ulusunun bağımsızlığı ve birliği sağlanmadan, ne proletaryanın uluslararası birlikteliği gerçekleşebilir, ne de bu ulusların ortak amaçlar doğrultusunda sükûnet içinde ve anlayışlı işbirliği. Gelin de, İtalyan, Macar, Alman, Leh, Rus işçilerinin 1848 öncesinin siyasal koşullarında, ortak bir uluslararası eylemini tasarlayın bakalım!

Demek ki, 1848'in kanlı çarpışmaları hiç de boşuna verilmedi; o devrimci aşama ile aramızdaki kırk beş yıl da, yine hiç de boşuna geçmedi. Meyveler olgunlaşıyor ve benim bütün dileğim, "Manifesto"nun özgün metninin yayımlanışı nasıl uluslararası devrimin [1848] müjdecisi olduysa, bu İtalyanca çevirisinin yayımlanışının da İtalya proletaryasının zaferinin müjdecisi olmasıdır.

"Manifesto", kapitalizmin geçmişte oynadığı devrimci rolü tam bir hakkaniyetle değerlendirir. İlk kapitalist ulus, İtalya olmuştur. Feodal ortaçağın son bulmakta, modern kapitalizm çağının başlamakta olduğunu simgeleştiren dev bir sima, bir İtalyan vardır: Hem ortaçağın son şairi, hem de yeniçağın ilk şairi Dante[108]. 1300'lerde olduğu gibi, bugün de, önümüzde yeni bir tarihsel çağ açılıyor. Bakalım İtalya, bu yeni çağın, proletarya çağının doğuşunu müjdeleyecek yeni bir Dante armağan edecek mi bize?

Londra, 1 Şubat 1893 *Friedrich Engels*

EK NOTLAR

1- "Manifest der Kommunistischen Partei" (Komünist Parti Manifestosu) başlıklı özgün Almanca metin (1848), onaylı Almanca 2. baskısından (1872) itibaren, onaylı 3. baskısında (1883) olsun, yine onaylı 4. son baskısında (1890) olsun yazarları tarafından hep, kısaca "Das Kommunistische Manifest" (Komünist Manifesto) başlığı altında yayımlanıp sunulmuş, süregiden yaşam içinde de genellikle öylece anılmıştır. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

2- Metternich, Clemens; Prens (1773 - 1859): Avusturyalı, gerici devlet adamı. Dışişleri Bakanı (1809-1821), Başbakan (1821-1848), "Kutsal İttifak"ın örgütleyicilerinden biri. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

3- Guizot, François Pierre Guillaume (1787 - 1874): Fransız tarihçi ve devlet adamı. 1840'tan 1848'e kadar Fransa'nın iç ve dış siyasetini fiilen o yönetmiştir. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

4- "Kutsal İttifak": Yazarlar burada, Napolyon dönemi Fransa'sının kesin yenilgisi (1815 Haziran) üzerine Rusya Çarı, Avusturya İmparatoru, Prusya Kralı tarafından 1815 Eylül'ünde imzalanan -ve 1815 Kasım'ında İngiltere'nin de katılımıyla genişletilen- gerici "Kutsal İttifak"a, adını anmadan imada bulunarak, tüm Avrupa'da patlak verecek büyük toplumsal ve siyasal çalkantıların hemen arifesinde, "Manifesto"nun, nasıl bir tarihsel dönemde ortaya çıktığına işaret ediyorlar. Nitekim, 1848 Şubat'ında "Manifesto"nun Londra'da yayımlanmasını izleyen haftalarda Fransa'da başlayan Şubat Devrimi'nin (Bkz. Ek not 61) ardından, tüm Avrupa'ya yayılacak olan devrimci eylemlerin yol açtığı sarsıntılar, "Manifesto"nun bu "giriş" bölümünde adları geçen Metternich'i de, Guizot'yu da siyaset sahnesinden silecektir. - *Yayıma hazırlayanın derlemesi.*

5- Flamanca: Felemenkçenin, Belçika'da konuşulan lehçelerine verilen ad. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

6- Haxthausen, August Freiherr von (1792 - 1866): Prusyalı devlet görevlisi ve serflik yandaşı yazar. Rusya'da ortak toprak sahipliği düzeninin kalıntılarını betimleyen bir yapıtın sahibi. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

7- Maurer, Georg Ludwig Ritter von (1790-1872): İlkçağve ortaçağ Almanyası'ndaki toplumsal düzeni incelemiş Alman devlet adamı ve tarihçi. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

8- 10. yüzyılın sonundan itibaren, ama temelli olarak 11. yüzyılda Almanya'da bir "belediyeleşme hareketi"ne tanık olunur. Doğmakta olan -ve o zamana kadar ekonomik ve hukuki bakımdan bir senyöre bağımlı

bulunan- kasabalar ve kentler, serflikten kurtulmalarını (*"coniuratio civium"* ya da *"Schwurverband"*) sağlamak için örgütlenirler. Kent savunmasına yönelik ilk istihkâm çalışmalarının (önce kazıklı çitler *"Pfahlbau"*, sonra surlar *"Stadtmauer"*), kentlerin özerkliğinin simgeleri haline gelmesi ve kentlerin armalarında görünmesi Almanya'da 11. yüzyıla tarihlenir. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

[Manifesto'nun 1890 Almanca baskısında, Engels'in ortaçağ "Komün"lerine ilişkin dipnotuyla karşılaştırınız. - *Yayıma hazırlayanın notu.]*

9- Manüfaktür, zanaatkârın atölyesinden büyük sanayiye geçişte ara aşamayı işaret eder. O aşamada belli bir sayıdaki işçiler bireysel olarak, artık kendilerine ait olmayan bir tezgâhta bir patronun yönetimi altında çalışırlardı. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

10- "Toplu makine kullanımı (Alm. "Maschinerie"): Bir işyerindeki üretimde bir ya da birkaç makinenin tek tek kullanılmasından farklı olarak, bir dizi makinenin aynı işyerinde birbirinin işlevini tamamlayacak şekilde kullanılmasını ifade eder. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

11- "Assoziation": Yazarlar, "Manifesto" metninin 18., 45., 60., 135. ve 136. paragraflarında özgül bir örgütleniş tarzını dile getirmek üzere, Fransızca "s'associer" deyimine denk düşen ve Almancada benzeri diğer sözcüklerden farklı bir anlam taşıyan "sich assoziieren" sözcüğünden türeme deyimler kullanmışlardır. Örgütlenme sürecinde bireylerin konumuna ve rolüne de işaret eden bu deyimler (Bkz. paragraf 135 ve 136), aralarında rekabet ilişkilerini aşmış bireylerin "özgür iradeli katılım"la oluşturduğu (Bkz. paragraf 60), başına buyruk ve "ucu açık" bir dayanışmayı (Bkz. paragraf 60) dile getirmektedir. Marx'ın ve Engels'in sağlıklarında kurulmuş olan 1. Enternasyonal'in açık adında da "Assoziation" deyiminin geçtiğini hatırlamak yerinde olur: "Internationale Arbeiterassoziation". Biz bu çevirimizde, "birlikteleşmek" sözcüğünün dilimizde son yıllarda gitgide yaygınlaştığını göz önünde tutarak, "Assoziation" sözcüğünü ve türevlerini, değişik bağlamlarda "birliktelik", "birlikteleşme" ve "birlikteleşmiş bireyler" biçiminde dile getirdik. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

12- Günümüz Almancasında "dar kafalı" gibi küçümseyici bir anlama gelen "Spiessbürger" sözcüğü, tarihte, özerk ilk belediyelerin hemşerilerine (bunlara "kazık-kentliler" anlamında "Pfahlbürger", "Pfahlbürgertum", "Pfahlbürgerschaft" deniyordu) oranla daha "yontulmuş" kasabalıları dile getiriyordu. "Manifesto" metninde, ortaçağ kalıntısı bu kesimden, ayrım yapılmadan, "Küçük [mülk sahibi] kasabalılar" (Kleinbürgertum, Kleinbürgerei) diye de söz edilmektedir. Şunu da unutmamak gerekir ki, yine "Manifesto" metninde, sanayileşmiş modern

burjuva toplumda yeni bir "küçük-burjuva" kesimin (eine neue Kleinbürgerschaft) varlığına bunlardan ayrı olarak değinilmektedir (Bkz. Ek not 43) - *Yayıma hazırlayanın notu.*

13- Almanca *"Idiotismus"* sözcüğü iki anlamlı bir sözcüktür. -Almancaya Fransızcadan (idiotisme) geçmiş olan ve Fransızca metinlerde 1530'lu yıllardan beri kullanıldığı bilinen- bu sözcük birinci anlamında bir dilbilim terimidir. İlkçağ Yunancasındaki "idiôtismus" sözcüğünün bir türevi olarak, "bir dile, bir lehçeye özgü olan ve başka bir dile tam çevrilemeyen ifade biçimi"ni dile getirmektedir.

Bu sözcük, gündelik yaşamdaki ikinci anlamında ise, bu ilkçağ Yunancasındaki "idiôtes" (cahil) sözcüğünden türemiş olarak, tek tek kişilerin kültürel gelişmişlik düzeyinin düşüklüğünü, bireysel davranışlardaki bazı düşüncesizlikleri -kırsal yaşamı hedef tutmadan- dile getiren bir sözcüktür.

Biz bu sözcüğün bu ikili anlamını göz önünde tuttuk ve Almanca metindeki "İdiôtismus des Landlebens" deyimini, dilbilimdeki anlamına ağırlık vererek, *"kırsal yaşamın [geri kalmış] ifade farklılığı"* biçiminde çevirdik.

Aynı sözcüğün (idiotismus), daha önceki Türkçe çevirilerin pek çoğunda: "Kırsal kesimin BÖNLÜĞÜ", "... AHMAKLIĞI", "... BUDALALIĞI", "... APTALLAŞTIRICI ETKİSİ", "... SERSEMLEŞTİRMESİ", gibi biçimlerde yer aldığını da göz önünde tutarak bir noktayı daha açıklamak istiyoruz.

Batı ülkelerinde tıp biliminin gelişimiyle, 19. yüzyılın başlarından itibaren, bireylerde -"geri zekâlılık" da içlerinde- sürekli zihinsel eksiklikleri dile getirmek üzere Fransızcada ve Almancada *"Idiotie"*, İngilizcede *"Idiocy"* sözcüklerinin apayrı bir anlam taşıyan tıp terimleri olarak sözlüklere girdiğini görüyoruz.

Bu yüzden Türkçe çevirilerde, bir dilbilim terimi olan *"idiotismus"* ile bir tıp terimi olan *"idiotie (idiocy)"*nin birbirine karıştırılmasını ve sonuçta kırsal yaşamın tümüne yaygınlaştırılan aşağılayıcı ifadelere yer verilmesini isabetli bulmuyoruz.

Böyle bir yaklaşımın pek çok çevirmen tarafından nasıl olup da benimsendiğini düşündüğümüzde bunun, "Manifesto"nun İngilizce çevirisinden de kaynaklanmış olabileceğini fark ediyoruz. Gerçekten, S. Moore'un kaleminden çıkma İngilizce çeviride, özgün Almanca metindeki *"idiotismus"* sözcüğü *"idiocy"* olarak çevrilmiştir.

Kaldı ki burada sorun, uygun sözcük seçiminden ibaret değildir. Yazarların, daha geniş bir bağlamda, -burjuva sınıfın siyasal egemenliği tek başına ve bütünüyle ele geçirmesinden (paragraf 18) sonraki gelişmeleri işaret ederlerken ve öylece, 28. ve onu izleyen 29. paragraflarda, toplumsal

yaşamda ekonomik, demografik, kültürel ve siyasal **merkezileş(tir)me** süreçlerine vurgu getirirlerken- farklı yörelerde feodal toplumdan kalma farklı lehçelerin ulusal birer dil yönünde değişikliğe uğratılmasından söz ettiklerini de göz ardı etmemek gerektiğini düşünüyoruz. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

14- Marx ve Engels, sonraki yapıtlarında "emeğin değeri" ve "emeğin fiyatı" terimleri yerine, daha doğru ifadeli "emek gücünün değeri" ve "emek gücünün fiyatı" terimlerini kullanmışlardır. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

15- "Emeğin miktarı" (Masse der Arbeit) deyiminin, 1888 İngilizce baskıda "işin ağırlığı" (burden of toil) deyimiyle karşılandığı görülüyor. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

16- Manifesto'nun 1848 tarihli ilk baskısında yer alan "ve çocuk" ibaresine, daha sonraki 1872, 1883, 1890 tarihli onaylı Almanca baskılarda yer verilmemiştir. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün hatırlatması.*

17- bkz. Ek not 12.

18- Koalisyon: Genel olarak "Ortak bir çıkarın savunulması hedefine yönelik olarak, değişik güçler, örgütler, kişiler arasında geçici süreli bir yakınlaşma" diye tanımlanan "Koalisyon" sözcüğü, 1830'lu yıllarda, özel olarak işçiler arasındaki yakınlaşmayı dile getiriyordu. Koalisyon yapma yasağı Fransa'da 1864 yılında ceza hukukundan kaldırıldı. [1888 İngilizce baskıda bu sözcük "Combinations (Trades' Unions)" biçiminde çevrilmiştir.] - *Yayıma hazırlayanın notu.*

19- bkz. Ek not 11.

20- Ortaçağ kasabalıları (Bürger des Mittelalters): Almanca "Bürger" sözcüğüne karşılık seçerken, kimi çevirmenlerin burada üstünkörü kullandıkları "Burjuva" ya da "Kentli" ya da "Yurttaş" sözcüklerini kullanmaktan kaçındık. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

21- On Saat "Yasa"sı (The Ten-hours Bill): İngiltere'de, çalışma süresinin 1 Mayıs 1848'den itibaren günde 10 saatle sınırlandırılmasını öngören 8 Haziran 1847 tarihli yasa. - *"Editions Sociales, Paris 1983"in notu.*

22- Temel ilke ve kavramları: Fransızca kökenli "Element" sözcüğünün çoğulunun, Almancada da, "bir bilim alanının ya da bir tekniğin *temel ilke ve kavramları*" anlamına geldiğini göz önünde tuttuk. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

23- "Kültür alanıyla ilgili bir yığın temel ilke ve kavram" ibaresi, 1888 İngilizce baskıya yapılan eklemeyle, "aydınlanmanın ve ilerlemenin yeni yeni temel ilke ve kavramları" biçiminde genişletilmiştir. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

24- bkz. Ek not 12.

25- bkz. Ek not 11.

26- "Manifesto" yazarlarının, bu cümlede ve izleyen cümlelerde, komünistlerin proleterlerden "ayrı", onların "dışında", onlara "karşı/karşıt" bir konumda olmadığını, yalnızca, o bütünlük içinde "ayırt edilebilen farklılıklar"ı bulunduğunu, özenle seçilmiş sözlerle dile getirdikleri görülüyor. Almancaya Fransızcadan geçmiş olan "parti" sözcüğü aynı zamanda taraf anlamına da geliyor. Bu nedenle kavramın buradaki kullanımı her iki açıdan da ele alınabilir. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

27- "Manifesto"nun 1888 İngilizce baskının burasında: "çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine" biçiminde bir değişiklik yapılmıştır. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

28- bkz. Ek not 20.

29- "Büyük ölçüde" sözleri 1888 İngilizce çeviriden aktarılmıştır. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

30- "Sermayeye" sözcüğü 1888 İngilizce baskıda eklenmiştir. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

31- "Ulusa yön veren sınıf" (führende Klasse der Nation) deyimi, 1888 İngilizce baskıdan ve 1890 Almanca baskıdan önce, kısaca "ulusal sınıf" (nationale Klasse) biçiminde dile getirilmişti. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

32- Özgün Almanca metnin burasındaki sözcük, 1848 baskısında "bilinç" iken, yazarlar tarafından, sonraki 1872, 1883 ve 1890 baskılarında "bilgi" olarak değiştirilmiştir. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

33- 1848 Almanca baskıda kullanılmış olan "Karşıtlığın" sözcüğü, 1872'den itibaren Almanca baskılarda "Farklılığın" biçiminde değiştirilmiştir. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

34- "Birlikteleşmiş bireyler" (Assoziierten individuen) deyimi, 1888 İngilizce baskıda "A vast association of the WHOLE NATION" biçiminde yer aldığından, oradan yola çıkan Türkçe çevirilere, farklı ifadelerle yansımıştır. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

35- bkz. Ek not 11.

36- Fransa'da 1830 Temmuz Devrimi: 1789 Büyük Fransız Devrimi'ni izleyen siyasal gelişmeler 1814'te Napolyon yönetiminin uluslararası düzeyde yenilgisiyle sonuçlandığında, Fransız aristokrasisi Bourbon hanedanını yabancı güçlerin desteğiyle yeniden iş başına getirerek gerici monarşiyi kurmuştu. Fransa'da 1830 Temmuz Devrimi, Parlamento'yu da dağıtarak mutlak bir monarşi kurmaya kalkışan böyle bir yönetime son vermiştir. - *Yayıma hazırlayanın derlemesi.*

37- İngiltere'deki Reform hareketi: İngiltere'deki siyasal yaşamda, varlığı öteden beri etkili bir işlev görmüş olan Parlamento'da, aristokratların temsilini daraltan 1832 tarihli seçim yasasının çıkmasını sağlayan hareket. - *Yayıma hazırlayanın derlemesi.*

38- Meşruiyetçiler [Lègitimistes]: 1830'da devrilen "Bourbon" hanedanının yandaşlarıydı. Meşruiyetçilerin bir kesimi, 1830-1848 döneminde artık egemen durumdaki finans bujuvazisine dayanan Orléans Hanedanı'na karşı mücadelede sosyal demagojiye sarılmış, burjuvazi tarafından sömürülen "çalışanlar"ın koruyucularının Meşruiyetçiler olduğunu işmar edip durmuştu. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

39- Genç İngiltere (Young England) [Grubu]: 1840'lı yılların başlarında oluşan bu Grup, tutucu "Tory"ler partisinden aristokratları, siyasetçileri ve yazarları içeriyordu. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

40- Almanca "Ausbeutung" sözcüğünün ikili anlamı olduğunu, "sömürü" anlamı dışında "işletme" anlamına da gelebildiğini göz önünde tuttuk. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

41- "Altın elmalar" sözcükleri, 1888 İngilizce baskıda: "Sanayi ağacından düşen altın elmalar" biçiminde genişletilmiştir. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

42- bkz. Ek not 12.

43- Yeni bir küçük burjuva kesimi (Eine neue Kleinbürgerschaft): Modern burjuva toplumda ortaya çıkan bu yeni toplumsal kesim ile, feodal toplumun bir ürünü olan "küçük [mülk sahibi] kasabalılar" (Kleinbürgertum, Kleinbürgerei) arasında, "Manifesto" metninde dile getirilen farklılık konusunda bkz. Ek not 12 ve 20 - *Yayıma hazırlayanın notu.*

44- Sismondi, Jean Charles Léonard Sismonde de (1773 - 1842): Kapitalizmin küçük-burjuva eleştirmeni, İsviçreli iktisatçı ve tarihçi. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

45- Bu cümlenin tümü, 1888 İngilizce baskıda aşağıdaki biçimde yayımlanmış ve 1890 Almanca baskıda dipnot olarak anılmıştır: "Sonunda, inatçı tarihsel olgular, kendi kendini kandırma sarhoşluğuna son verdiğinde, bu sosyalizm biçimi acınası bir sızlanma haline gelmiştir." - *Yayıma hazırlayanın notu.*

46- bkz. Ek not 12.

47- bkz. Ek not 20.

48- bkz. Ek not 12.

49- bkz. Ek not 12.

50- Proudhon, Pierre Joseph (1809 -1865): Fransa'da işçi bir aileden yetişmiş yazar, iktisatçı, sosyolog; küçük-burjuvazinin sözcüsü, anarşizmin "baba"larından biri. 1848'deki kurucu mecliste milletvekili. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

51- Saint-Simon, Claude Henri, Kont (1760 - 1825): Soylu bir aileden yetişmiş filozof, iktisatçı, büyük Fransız ütopyacı sosyalisti. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

52- Fourier, Charles (1772 - 1837): Filozof ve iktisatçı, ütopyacı Fransız

sosyalizminin büyük isimlerinden biri. -*"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

53- Owen, Robert (1771 - 1858): İşçi hareketinin çıkarlarını destekleyen büyük İngiliz sanayici, ütopyacı sosyalist. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

54- Cabet, Etienne (1788 - 1856): Fransız tarihçi, proletaryanın 1830-1840 yıllarındaki siyasal hareketine katılmış ütopyacı sosyalist; *"İkarya'ya Yolculuk"* adlı felsefi romanın yazarı. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

55- "İspanya'da şatolar kurmak" (Aufbau spanischen Schlösser) deyimine Almanca sözlüklerde rastlanmıyor. Fransızcadan Almanca metne sözcük sözcük aktarıldığı belli olan bu deyim "Olmayacak hayaller kurmak" anlamına geliyor. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

56- Chartist'ler [İng. Chartists]: İngiltere işçilerinin, devrimci ama sosyalist olmayan, 1836-1848 döneminde doruk noktasına ulaşmış, yaklaşık 40.000 üyesi bulunan hareketinin temsilcileriydi. Chartist'ler, İngiltere'deki devlet düzeninin demokratikleşmesini talep eden "People's Charter"ın (Halkın Talepleri) gerçekleştirilmesi için mücadele etmekteydi. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

57- Réforme'cular: Burada, 1843'ten 1850'ye kadar Paris'te yayımlanmış *"La Réforme"* gazetesinin yandaşları olan ve cumhuriyetin kurulması, demokratik ve sosyal reformların hayata geçirilmesi beklentisini öne çıkarmış olan cumhuriyetçi demokratlar ve küçük-burjuva sosyalistler söz konusudur. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

58- Krakov Ayaklanması: 1846 Şubat'ında, Polonya'nın ulusal kurtuluşuna yönelik bir ayaklanma hazırlandı. Polonyalı devrimci demokratlar, isyanın başlıca kahramanları oldular. Polonyalı soyluların ihaneti ve hareketin önderlerinin Prusya polisi tarafından tutuklanması ayaklanmayı başarısızlığa uğrattı; yalnızca tek tek isyanlar gerçekleşti. Bununla birlikte, 1815 Viyana Kongresi'nden beri Avusturya'nın, Rusya'nın ve Prusya'nın denetimi altında bulunan Krakov'da ayaklanmacılar 22 Şubat günü zafer kazandılar ve ulusal bir hükümet kurdular. Bu hükümetin ilk işi, feodal borç ve yükümlülükleri ortadan kaldıran bir bildiri yayımlamak oldu. Krakov Ayaklanması 1846 Martı başlarında bastırıldı. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

59- bkz. Ek not 12.

60- Komünistler Birliği (Der Bund der Kommunisten - La Ligue des Communistes - The Communist League), Alman ve uluslararası işçi sınıfının ilk devrimci irtibat-örgütü ve Enternasyonal İşçi Örgütü'nün, kısaca 1. Enternasyonal'in [Bkz. Ek not 79] önceliydi. Kuruluşunda ve

yönetiminde Marx ve Engels belirleyici olmuşlardı. Üyelerinin çoğunluğu proleterleşmiş Alman zanaatçı kalfalarından oluşan Komünistler Birliği'nin programı ve tüzüğü, bilimsel sosyalizm temeline dayanmaktaydı. Komünistler Birliği, "Adiller Birliği"nden (Alm. Bund der Gerechten) ve Marx ve Engels'in yönettiği "Brüksel Komünist Yazışmalar Komitesi"nden meydana gelmişti. Komünistler Birliği'nin kuruluşu, 1847 Haziranı başlarında Londra'da toplanan ilk kongresinde gerçekleşti ve 1847 Kasım-Aralık sonlarında Londra'da toplanan ikinci kongresinde tamamlandı. Komünistler Birliği'nin üyeleri, 1848-9 Devrimi sırasında, Almanya proletaryasının kitlesel siyasal hareketinin başlamakta olan biçimlenmesinde ve demokrasi güçlerinin devrimi sürdürme mücadelesinde büyük rol oynadılar. Komünistler Birliği, 1849 sonu ve 1850 başlarında yeniden örgütlendi, 1850 Eylül'ünde küçük-burjuva kanadı Willich-Schapper'le çıkan çekişmelerden sonra, yasadışı merkez örgütü Köln'e taşındı. [Ancak] Komünistler Birliği'nin Almanya'da 1851 ilkbaharında yeniden yükselen propaganda ve örgütlenme faaliyetleri, 1851 Mayıs'ında başlayan tutuklama dalgası yüzünden kesintiye uğradı. Komünistler Birliği'nin etkinliği, 1852 sonlarında "Köln'de Komünistler Davası"yla (Bkz. Ek not 78) fiilen sona erdi. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

61- Fransa'da [1848] Şubat Devrimi: Fransa'da, 1830 Temmuz Devrimi'nin ardından iktidarı ele geçiren yeni Orléans hanedanının yeni kralı Louis-Philippe'in liberal "Temmuz Monarşisi" döneminde, bir yanda sanayi hızla gelişirken, öbür yanda durmadan yoksullaşan halk kitlelerinin memnuniyetsizliği ve işçi sınıfının bozulan çalışma ve yaşam koşullarına karşı tepkisi gitgide artıyordu. Böyle bir tarihsel/toplumsal ortamda Paris halkının 23 Şubat 1848 gecesinden itibaren barikatlara çıkmasıyla 25 Şubat günü yeni bir cumhuriyet ilan edildi ve Fransa'da krallık rejimi son buldu. - *Yayıma hazırlayanın derlemesi.*

62- *"Red Republican"* (Kızıl Cumhuriyetçi): İngiltere'de Chartist'lerin haftalık gazetesi. 1850 Haziran-Kasım döneminde Londra'da G. Harney tarafından yayımlandı. "Manifesto" bu gazetenin 1850 Kasım tarihli 21.-24. sayılarında, özetlenmiş olarak tefrika edildi. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.* -"Manifesto"nun bu gazetede sunuluşu sırasında G. J. Harney, ilk kez Marx ve Engels'in adını belirtmiştir. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

63- Fransa'da 1848 Haziran Ayaklanması: 1848 Şubat Devrimi'nin ardından, beklentilerinin "Kurucu Meclis" tarafından savsaklandığını gören Paris işçilerinin yeniden barikatlara çıkması. "23-26 Haziran 1848'de gerçekleşen bu ayaklanma, Fransız burjuvazisi tarafından, o zamana kadar eşi görülmemiş bir kıyıcılıkla bastırıldı. Bu ayaklanma

proletarya ile burjuvazi arasında ilk iç savaş olmuştur." - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

64- New York'taki *"Le Socialiste"*: 1. Enternasyonal'in Kuzey Amerika Federasyonlarına bağlı, Fransızca konuşulan seksiyonlarının haftalık yayın organı. 1871 Ekim'inden 1873 Mayıs'ına kadar New York'ta Fransızca olarak yayımlandı. 1. Enternasyonal'in Lahey (Den Haag) Kongresi'nden sonra bu gazete o örgütle bağlarını koparmıştır. "Manifesto"nun Fransızca bir çevirisi, New York'taki *"Le Socialiste"* gazetesinde 1872 Ocak-Mart döneminde yayımlanmıştı. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

65- Tam olarak, 1869 yılında. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

66- bkz. Ek not 61

67- 1882 Rusça 2. Baskı'ya Önsöz'ün 21.1.1882 tarihli Almanca özgün metnine uzun zaman kayıp gözüyle bakılmıştı. Nitekim Engels "Manifesto"nun 1890 tarihli Almanca son baskısını hazırlarken bu önsöze de yer vermek istediğinde, metni bu kez Rusçasından Almancaya çevirmek zorunda kalmıştı. Ne var ki özgün Almanca metin sonradan bulunmuş ve Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nde korumaya alınmıştır.

Elinizdeki kitaptaki önsöz, 21.1.1882 tarihli bu özgün Almanca metinden yola çıkılarak Türkçeye çevrilmiştir. - *Yayıma hazırlayanın, "Editions du Progrès, Moskova 1978"in ve "Dietz Verlag Berlin, 1984"ün açıklamalarından derlenmiş notu.*

68- Burada "Manifesto"nun, 1869 yılında Bakunin'in çevirisiyle Cenevre'de çıkan Rusça ilk baskısı söz konusudur. O çeviride kimi pasajlara Bakunin'in getirdiği çarpıtmalar, 1882 yılında Plehanov'un çevirisiyle yine Cenevre'de yayımlanan Rusça ikinci baskıda giderilmiştir. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

69- Burada, Rus devrimci demokratları Herzen ve Ogarev'in başında bulundukları, iki haftada bir çıkan Rusça *"Kolokol"* (Çan) gazetesini basan özgür Rus basımevi söz konusudur. Basımevinin 1865'e kadar Londra'da bulunan yönetim merkezi, daha sonra Cenevre'ye taşınmıştır. Manifesto'nun Rusça ilk baskısı 1869'da bu basımevinden çıkmıştır. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

70- "Çiftçiler" (Farmers): Fransa'da "Çiftçi" (fermier) deyimi bir tarım arazisini kiralayıp işleyen kişileri ifade ettiği halde, Amerika'da bunun tersine olarak, kendi toprağını işleyerek yaşayan kişileri dile getirir. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

71- (Gaçina): Rusya'da imparatorluk ailesinin St. Petersburg yakınlarındaki köşklerinden biri. Çar 2. Alexandr'ın 1 Mart 1881'de "Narodnaya Volya" devrimci örgütü üyeleri tarafından öldürülmesi üzerine, ardılı 3.

Alexandr, "Narodnaya Volya" yürütme komitesinin terörist eylemlerinden duyduğu korkuyla bu köşke sığınmıştı. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

72- (Obşçina): Rusçada "Köylülerin ortak toprak sahipliği" anlamına gelen bu sözcük, Marx ve Engels'in özgün Almanca metninde latin harfleriyle belirtilmiştir. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

73- Highgate: Londra'nın ünlü mezarlığı - *Yayıma hazırlayanın notu.*

74- bkz. Ek not 61

75- bkz. Ek not 63

76- bkz. Ek not 62

77- bkz. Ek not 60

78- Köln'de Komünistler Davası: 1850 Eylül'ünden itibaren Komünistler Birliği'nin merkezi Köln'deydi. Üyeleri tutuklandı ve bu davayı Almanya'daki işçi hareketi aleyhinde azami derecede kullanmaya kararlı Prusya makamlarına teslim edildi. 18 ay tutukluluktan sonra 9 sanık 3 ila 6 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Komünistler Birliği resmen kendini feshetti (Bkz. Ek not 60). Bunun üzerine, sanıkların savunucularına hep yardımcı olmuş olan Marx, "Köln'de Komünistler Davası Üzerine İfşaat"ı kaleme aldı. - *"Editions Sociales; Paris 1983"ün notu.*

79- Enternasyonal İşçi Örgütü ("Internationale Arbeiterassoziation" - 1. Enternasyonal), 28 Eylül 1864'te Londra'da yapılan uluslararası bir işçi toplantısında kuruldu. Enternasyonal'in sürekli yönetim organı olan "Genel Konsey"in üyeleri olarak Marx, ve 1870'ten itibaren Engels, onun asıl örgütleyicileriydi. Enternasyonal, proletaryanın, Avrupa ülkelerinin çoğunda ve ABD'de etkileyiciliği olan uluslararası ilk devrimci kitlesel örgütüydü. Enternasyonal, proletarya enternasyonalizmini çeşit çeşit biçimlerde gerçekleştirmiştir. 1876'da yapılan Philadelphia (ABD) Kongresi, Enternasyonal'in resmen feshedildiğini açıklamıştır. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

80- Lassalle, Ferdinand (1825 - 1864): Alman yazar, avukat, küçükburjuva demokrat. Ren nehrinin iki yakasında yer alan tarihsel Renanya (Rheinland) bölgesindeki demokratik harekete 1848-1849 yıllarında katıldı. 60'lı yılların başlarında işçi hareketi içinde yer aldı. 1863'te Alman Emekçileri Genel Örgütü'nün kurucularından biri oldu. Almanya'nın, Prusya egemenliğinde "doruk'tan" birleştirilmesi siyasetini destekledi. Alman işçi hareketi içinde oportünist eğilimi ilk biçimlendirenlerden biri oldu. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

81- Swansea, Büyük Britanya'da Galler bölgesinin bir liman ve sanayi kentiydi. - *Yayıma hazırlayanın notu.* Engels bu cümlesinde Swansea kenti "Trade-Union" Konseyi başkanı W. Baven'in 1887'de o kentte toplanan "Trade-Union"ların yıllık kongresinde yaptığı ve Londra'da çıkan

"Commonweal" gazetesinin 17 Eylül 1887 tarihli haberinde yer alan konuşmadan alıntı yapıyor. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

82- bkz. Ek not 64.

83- bkz. Ek not 68.

84- Rusça ikinci çeviri: Engels "Manifesto"nun Rusçaya 2. çevirisinin, aslında, V. Zasuliç tarafından değil, G. V. Plehanov tarafından yapıldığını sonradan öğrendi ve bunu 1894 tarihli bir makalesinde belirtti. Bu 2. çevirinin 1900 tarihli Rusça yeni basımında artık Plehanov'un adı anılıyordu. - *Yayıma hazırlayanın derlemesi.* Plehanov, Georgi Valentinoviç (1856 - 1918) Rus ve uluslararası Sosyal-demokrat hareketin önemli kişilerinden biri. Filozof, Marksizm yandaşı yazar, Rusya'da ilk Marksist örgütlenmenin, Emeğin Kurtuluşu grubunun kurucusu. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

85- *"Le Socialiste"* (Paris): 1885'te Jules Guesde tarafından kurulan haftalık yayın. Bu yayın, 1902'den 1905'e kadar Fransa Sosyalist Partisi'nin organı, 1905'ten sonra Fransız Sosyalist Partisi'nin organı olmuş; seksenli ve doksanlı yıllarda Engels'in bazı makaleleri orada yayımlanmıştır. Laura (Marx) Lafargue'ın Fransızca'ya çevirdiği "Manifesto" da, 29 Ağustos'tan 7 Kasım 1885'e kadar yine bu haftalık yayında tefrika edilmişti. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

86- Engels'in burada ifade ettiği "işçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" anlayışı, çok benzer bir şekilde, 1. Enternasyonal'in 1871 Ekim'inde kabul edilen Tüzüğünde de ilk cümle olarak yer almıştı. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

87- "Önceki satırlar" deyimiyle, 1883 tarihli Almanca 3. baskının önsözü kastediliyor. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"in notu.*

88- bkz. Ek not 84.

89- bkz. Ek not 85.

90- bkz. EK not 63.

91- bkz. Ek not 78.

92- bkz. Ek not 61.

93- bkz. Ek not 79.

94- bkz. Ek not 80.

95- bkz. Ek not 81.

96- Burada ütopyacı Fransız sosyalisti E. Cabet'nin (Bkz. Ek not 55), "Voyage en Icarie" (İkarya'ya Yolculuk) adlı romanında anlattığı sosyalist bir toplum düzeni üzerine tasarımları söz konusudur. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

97- Weitling, Wilhelm (1808-1871): Almanyalı Terzi. "Adiller Birliği'nin (Bundes der Gerechten) önde gelen üyesi ve teorisyeni; ütopyacı işçi komünizminin Almanya'daki temsilcisi. 1849'da Amerika'ya göç etmiş

olan Weitling, ömrünün sonuna doğru Enternasyonal İşçi Örgütü'ne (1. Enternasyonal) yakınlaşmıştı. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

98- "İşçilerin kurtuluşu, işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" ibaresi, 1. Enternasyonal'in Tüzüğü'nün ilk cümlesine gönderme yapıyor. - *"Editions Sociales, Paris 1983"ün notu.*

99- Enternasyonal'in ilk kongresi 3-8 Eylül 1866 tarihleri arasında Cenevre'de yapıldı. Kongrenin aldığı en önemli kararlar, Marx'ın kaleme aldığı "Tek Tek Sorunlar İçin Geçici Merkez Konseyi Delegelerine Talimat" (MEW, Bd. 16, s. 190-199) doğrultusunda olmuştur. Böylelikle Kongre, Marx'ın önerdiği dokuz noktadan altısını karar altına aldı; kararlardan biri de işgünü süresinin azaltılmasına ilişkindi. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

100- 1889 Paris İşçi Kongresi -Uluslararası Sosyalist İşçi Kongresi: 2. Enternasyonal'in kuruluş kongresi olan bu Kongre 14-20 Temmuz 1889 tarihleri arasında Paris'te yapıldı. Kongre, çalışma hukukunun uluslararası temellerini belirledi, işgünün yasalarla sekiz saate indirilmesi talebini yükseltti, proletaryanın siyasal örgütlenmesinin gerekliliğini vurguladı ve 1 Mayıs'ın her yıl uluslararası bir bayram olarak kutlanması kararını aldı. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

101- Engels, "Manifesto"nun Almanca 4. baskısına yazdığı bu önsöze imzasını 1 Mayıs 1890 günü atıyordu. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

102- "Manifesto"nun 1892'de Londra'da çıkan Lehçe baskısı, Polonyalı göçmenler tarafından üstlenilmiş ve Przedswit dergisini çıkaran yayınevi tarafından yayımlanmıştı. Yayımcılar daha önceki bir baskıyı 1883'te Cenevre'de yapmış oldukları için, bu kez çıkardıklarını "ikinci baskı" olarak tanımladılar. Oysa Marx ve Engels'in "Manifesto"nun 1872 Almanca baskısının önsözünde değindikleri Polonya dilindeki ilk çeviri daha 1848'de Londra'da çıkmıştı. - *"Dietz Verlag Berlin, 1984"ün notu.*

103- bkz. Ek not 102.

104- "Kongre Polonyası": 1814-1815 Viyana Kongresi kararıyla Prusya, Avusturya ve Rusya arasında paylaştırılmış olan Polonya topraklarından, Rusya'nın yönetimine bırakılmış olan ve resmi olarak Polonya Krallığı diye adlandırılan bölümü. - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

105- Napolèon, Louis - 3. Napolyon (1808 - 1873): Napolyon Bonapart'ın yeğeni, 2. Cumhuriyet'in başkanı (1848-1851), Fransa İmparatoru (1852-1870). - *"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

106- Bismarck, Otto, Prens (1815 - 1898): Prusya'nın ve Almanya'nın devlet adamı ve diplomatı. Prusyalı toprak beylerinin temsilcisi, Prusya Başbakanı (1862-1871), Alman İmparatorluğu'nun Başbakanı (1871-1890).-*"Editions du Progrès, Moskova 1978"in notu.*

107- 1893 İtalyanca baskı için Engels'in Fransızca olarak kaleme alıp Milano'daki yayımcıya gönderdiği metnin aslı kayıptır; ancak müsveddeleri bulunmuştur. Elinizdeki kitapta bu önsöz, Almanca metinden çevrilmiş, Fransızca müsveddelerle karşılaştırılmıştır. - *Yayıma hazırlayanın notu.*

108- Dante, Alighieri (1265 - 1321): Floransalı, yenilikçi, büyük İtalyan şairi, felsefecisi. 30 yaşlarında siyasete atıldı, 1302'de süresiz olarak sürgüne gönderildi. Ömrünün geri kalanını, İtalya'nın değişik kentlerinde sürgünde geçirdi. Büyük yapıtı *"İlahi Komedya"*yı *(La Divina Commedia)*, yaşamının son 11 yılında sürgünde yazdı. - *Yayıma hazırlayanın derlemesi.*

160. yılında Türkçede "Komünist Manifest"

"Anlayarak, anlatarak, anlaşarak
insanca bir yaşamı gözetmek..."

Büyük şair-düşünür Nâzım Hikmet bir şiirinde, 70'inde zeytin diken bir ihtiyardan söz eder. Elinizdeki çevirinin öyküsü de biraz öyle. O öykünün öznel yanına, uzunca yaşamımda nasıl bir yeri olduğuna biraz ileride değineceğim. Marksist dünya görüşünün Türkçede ifadeleştirilmesinin özel sorunları üzerine, son elli yıl boyunca birikmiş kişisel gözlem ve deneyimlerimi burada dile getirmemin yararlı olacağını duyuran dostlarımın beklentilerini de boşa çıkarmamaya çalışacağım.

Önce günümüzde, ilk yayımlanışının 160. yılında, bu düşünce yapıtını hâlâ güncel tutan ve elinizdeki çevirisine de yansıyan kimi özelliklerine kısa kısa işaret etmek istiyorum.

"Komünist Manifest"in,
yeni bir dünya görüşünün ifadesi olarak ortaya çıkışı

1848 Şubat'ında Komünistler Birliği'nin (bkz. Ek not 60 açıklaması) siyasal programı olarak Londra'da, yazar adları belirtilemeden yayımlanan metnin başlığı "Manifest der Kommunistischen Partei" (Komünist Parti Manifesti) idi. Ne var ki Marx ve Engels 1872 tarihli onaylı 2. baskıdan itibaren o başlığı "Das Kommunistische Manifest" (bkz. Ek not 1 açıklaması) olarak değiştirip

kısaltmışlar ve kitaba adlarını da eklemişlerdir. Biz de bu çeviride yazarların yaptığı değiştirmeyi göz önünde tuttuk. Yazarların 1872'den 1893'e kadar değişik 7 önsözünü içeren bu kitabımızda, zaten yazarların adlarını da içermeyen 1848 ilk baskısının başlığını korumak bize anakronik bir yaklaşım göründü.

1847 Kasımında, uluslararası bir işçi irtibat örgütü konumundaki Komünistler Birliği'nin (bkz. Ek not 60 açıklaması) Londra'daki 2. Kongresi'nde benimsenmiş olan görüş ve ilkeler, yine o Kongre'nin isteği üzerine, devrimci düşünürler Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından teorik ve pratik bir siyasal program ve uluslararası bir eylem çağrısı halinde metinleştirilip Londra'da Almanca olarak, 5 ayrı dilde çevirileriyle birlikte yayımlanmıştır. [Yayımlanışının üzerinden birkaç hafta geçmeden Fransa'da Şubat Devrimi'nin (bkz. Ek not 61 açıklaması) patlak vermesi ve daha pek çok Avrupa ülkesinde devrimleri tetiklemesi, bu devrimci metnin -soyut bir kurgulama olmak şöyle dursun- o dönemin genel ruh haliyle ve beklentileriyle ne ölçüde bağlantılı olduğunu somut olarak göstermektedir.]

Ne var ki "Manifest", belli bir tarih döneminde "vahşi kapitalizm"e karşı bir meydan okuma metninden ibaret değildir. O, yepyeni bir siyasal program olmasının da ötesinde, 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlayıp gitgide tüm Avrupa'ya yayılmış olan sanayi devriminin yol açtığı derin ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel çalkantılar ortamında biçimlenmiş yepyeni bir düşünce yapıtıdır. O, tüm dünyada var olagelmiş tahakkümlerin, kısıtlılıkların, yoksullukların aşılacağı ve açıkgöz hazıra konuculuk yerine, kişilik geliştirici yaratıcılığın egemen olacağı yeni bir yaşam tarzının olanaklı olduğuna, günümüzdeki küreselleşmeciler için ibret verici bir açıklıkla işaret etmiştir. O, tahakkümün ve sömürünün, her zaman somut durumdan yola çıkan dönüştürücü (inkılapçı) bir iradeyle alt edilmesine yönelik bir özgürlük ve barış çağrısıdır. *["Yok edin insanın insana kulluğunu, bu davet bizim"* N. H.]

Engels, büsbütün bilgeleşmiş yaşamının son demlerinde W. Sombart'a yazdığı 11 Mart 1895 tarihli mektupta, Marx'ın düşünsel mirasının şu özelliklerini vurgulamıştır:

> *"Marx'ın tüm dünya görüşü (abç) bir öğreti değil bir yöntemdir. O, hazır dogmalar değil, ileriki araştırmalar için çıkış noktaları ve yöntem sunar."**

"Manifest"in belirgin özelliklerini Lenin'in de, daha geniş kapsamlı, daha özlü bir ifadeyle şöyle dile getirdiğini hatırlayalım:

> *"Bu yapıtta, yeni bir dünya görüşü, toplumsal yaşamı da kucaklayan tutarlı maddecilik, evrimin en kapsamlı ve en derinlikli bilimi olarak diyalektik, sınıf mücadelesi ve -dünya tarihinde yeni bir toplumun, komünist toplumun yaratıcısı olarak- proletaryaya düşen devrimci rol teorisi dâhiyane bir açıklıkla ve netlikle sergilenmiştir."***

Bir dünya görüşünü dile getirmenin anlatım bakımından kimi özellikleri

"Manifest" metni, yazarlar her ne kadar canlı bir üsluba özen göstermiş olsalar da, düz okunur bir metin değildir.

Yazarların, toplumsal gelişmeyi belirtmek üzere tarihsel olaylara ve ilişkilere gönderme yaptıklarında kullandıkları deyimler, kavramlar çoğu zaman, gündelik yaşam dilinin çerçevesini aşıyor. Bu güçlüğü bir ölçüde olsun gidermek üzere, çevirimize epeyce "ek not" getirdik, ayırma işaretleri arasında açıklamalar yaptık.

"Manifest" bir tarih kitabı değildir; ama orada tarihi çokyanlılığıyla ve yol alışı içinde incelemek için ilk kez yazarlar tarafından geliştirilmiş bir yöntemin, tarihsel maddeciliğin nasıl uygulandığını görüyoruz.

Böylece "Manifest" -kapitalist sosyo-ekonomik formasyonun kapsamlı bir eleştirisi de olmasının ötesinde- tüm insanlık çapında bir oluşum-süreci boyunca, birbirinden apayrı feodal, kapitalist, sosyalist-komünist sosyo-ekonomik formasyonların nasıl bir kaçınılmazlıkla birbirinin yerini aldığını, kısa hacmi içinde

---

* V. S. Vygodski, *Büyük Bir Keşfin Hikayesi: Kapital*, Çeviren: Atilla Aksoy, Daktylos Yayınları, İstanbul 2008, s. 170.

** V. İ. Lenin'in 1915'te, yurdu dışında bulunduğu dönemde *"Dictionnaire encyclopédique Granat"*da (Granat Ansiklopedik Sözlüğü'nde) yayımlanan "Karl Marx" başlıklı ünlü makalesinden.

açıklıkla gösteren benzersiz bir düşünce metni olarak karşımızda duruyor.

Böylesi bir bütünselliği ve değişmeyi yansıtan anlatımın, gündelik yaşamın yalınkat anlatımından bir ölçüde farklılaşması doğal değil midir? Çünkü sonuçta, "Manifest" metninin çağrısı da kuru slogan çağrısı değil, anlayarak katılma çağrısıdır. [*"Anlamak, gideni ve gelmekte olanı"* N. H.]. Nitekim, Marksizm'in daha sonraki gelişimi içinde, toplumsal davranışın birbirine karşıt iki yanı olarak, "bilinçlilik"in (Bewusstheit) "kendiliğindenlik"ten ("Spontaneität") ağır bastığı gitgide daha belirgin bir şekilde vurgulanmıştır: "Devrimci teori olmadan, devrimci eylem olmaz."

2007 Mayıs'ında, artık sonuna yaklaşan "Manifest" çevirisi çalışmamızdan söz ettiğim bir dosta yazdığım mektupta, metnin başlıca anlatımsal özelliklerini şöyle belirtmeye çalışmıştım:

> *"Yapıt, görünürdeki olayların, ilişkilerin temelinde yatan karşıtlıkların analizinden başlayarak, bir vargıya doğru yol almayı gözeten bir retorik anıtıdır. (Türkçede "Retorik" sözcüğünün bile henüz "oturmuş" bir karşılığı olmadığını ve pek sık kullanılmadığını göz önüne alırsak, bu anıtı Türkçeye taşımanın temel zorluklarından birini daha kolay fark etmiş oluruz.)*
>
> *Üstelik bu retoriğin, Marx ve Engels'in üslubunda diyalektik mantığa dayalı olması, çeviride anahtar kavramlara ilişkin sözcüklerin yalınlıkla ve isabetle seçilmesini gerektirdiği kadar, tek tek cümlelerin, düşünmedeki hareketin seyrini berraklıkla yansıtmaya uygun bir söz dizimi içinde ifade edilmesini de gerektirmektedir. Kısacası, sanayi devrimiyle birlikte insanlığın önünde yeni bir çağın açıldığını kapsamlı ve tutarlı bir şekilde ilk ilan eden bu "Manifest" metninde yazarların ne söyledikleri kadar nasıl söyledikleri de -okurların bu yeni çağın değerlerini tanımalarını ve içselleştirebilmelerini kolaylaştırmak bakımından- ayrı ayrı önem taşımaktadır. Cümle kuruluşlarında dikkati çeken başka bir husus da yazarların, kimi yerde birbirine karşıt, kimi yerde birbirini tamamlayan olguları vurgulamak üzere, cümle içinde ya da cümleler arasında simetrili anlatımlar gözetmiş olmalarıdır. Oysa, -metnin içeriksel zenginliğini yansıtan- o türlü biçimsel*

özellikleri çeviriye aktarmak her zaman kolay olmamaktadır.

Uzun kimi cümlelerde, kolay anlaşılma beklentisiyle, parçalamaya hiç kalkışmadık; ayrıntılı anlatımın bütünlüğüne hep saygı gösterdik. Ayrıca şu nokta abartılı sayılmasın: O uzun cümlelerin birçoğunda söz dizimindeki anlam bütünlüğünün, okur tarafından anlaşılmasını kolaylaştıran bir müziksellik (musicalité) içerdiğini de fark ettik.

"Manifest" metninde Fransızca kökenli sözcükler önemli bir oran gösteriyor. (Aydınlanma çağının hümanist ve laik kültürünün Almancayı da böylesine etkilemiş olması elbette anlaşılır bir şeydir.) Çalışmalarımız sırasında, Almancadan başka yabancı dil bilmeyen çevirmenlerin, o tür sözcük ya da kavramları Türkçeye aktarmakta epey zorlandıklarını birlikte gözlemledik. Çevirmenlerimiz arasında, Fransızcaya aşina birinin bulunmasından her zaman memnunluk duyduk.

Sözcükler düzeyinde bir başka zorluk da, yazarlarımızın, yeni bir dünya görüşünü dile getirirlerken Almancada var olan sözcüklere yeni anlamlar yüklemelerinden ve hatta yeni sözcükler türetmelerinden kaynaklanıyor. Bu da galiba çevirmenlerden, yazarların dünya görüşüne ve fikirlerine duyarlı, yaratıcı bir yaklaşım bekliyor. Her toplumsal/tarihsel, sanatsal vb. metinde olduğu gibi "Manifest"te de, sırf mensubu olduğu kültür ortamına özgü pek çok sözcük ve deyim var (Germanizm). Bunların ikinci bir dile aktarılması, her zaman çevirmenlerin bilgilerini ve yaratıcı yeteneklerini sınayan bir iş olduğundan, burada bunlar üstünde ayrıca durmuyorum."

***

Gelelim "dünya görüşü" kavramına. Özellikle genç kuşaklar için, bu kavram konusunda bir iki noktaya değinmemin yararlı olacağını düşünüyorum. Çünkü ülkemizde 1980 askeri darbesini izleyen baskı yıllarında yetişen (okula o yıldan itibaren başlamış olanlarla, bunların sayısı günümüzde nerdeyse nüfusun yarısını buluyor) gençliğin düşünce ufku, o baskıların yol açtığı tahribatla önemli ölçüde daralmış, hatta yer yer kararmış görünüyor.

Gündelik yaşamda, tek tek kişilerin, değişik ölçeklerde toplulukların, değişik sınıf ve katmanların, var olan durumlar karşısında davranışlarını belirleyen "görüş"leri olması anlaşılır bir şeydir. Oldukça yaygın bir yanılgı, o görüşlerin "dünya görüşü" diye adlandırılmasıdır.

Burada, büyük Fransız düşünürü Henri Lefebvre'in, çevirisini 1950'li yıllarda yaptığım, 1965'te ilk kez SOSYALİST DÜNYA GÖRÜŞÜ* başlığı altında yayımlatma olanağını bulduğum *"Le Marxisme"* adlı yapıtının daha giriş bölümünde, "Yalnızca üç dünya görüşü vardır, dördüncüsü yoktur" biçiminde tekrarlanan vurgulamasını hatırlatmam sanırım yerinde olacaktır.

Diğer taraftan, 1975-1980 yıllarında yöneticisi olduğum Konuk Yayınları tarafından yayımlanmış olan *"Marksçı-Leninci FELSEFE SÖZLÜ-GÜ"*nde** dünya görüşünden şöyle söz edildiğine ve orada ona epeyce yer ayrıldığına da işaret etmeliyim :

> *"Dünya görüşü denince tüm dünyaya, dünyanın doğuşuna, doğaya, evrenin gelişmesine, insanlığın oluşumuna, gelişmesine ve geleceğine, insan yaşamının mahiyetine ve anlamına, insanın toplumsal davranışına, insan düşüncesinin olanaklarına, kültür değerlerine ve benzeri sorunlara ilişkin görüşlerin toplamı anlaşılır. Bundan çıkan sonuç ise, felsefi, sosyo-ekonomik, sosyo-politik, etik, estetik ve doğabilimsel görüşlerin ve anlayışların belli bir tarzda dünya görüşü içinde toplandıklarıdır."*

"Komünist Manifest"in başka dillere çevirileri

"Manifest", okurlardan beklediği özel dikkatin çok daha fazlasını çevirmenlerden istemektedir.

Almancanın zengin bir felsefi birikime, oldukça netlikle tanımlanmış geniş bir sözcük dağarcığına sahip bir dil olduğu; ama bunların yanı sıra, Aydınlanma'nın dili Fransızcadan da hayli

---

* Bu yapıtın ilk baskısı 1965'te İstanbul "da "HÜR Yayınlar"da yayımlanmıştı; gözden geçirilmiş ikinci baskısı, İstanbul'da "YORDAM Kitap"ta 2007 Temmuzunda çıktı.

** Manfred Buhr - Alfred Kosing, "Marksçı-Leninci FELSEFE SÖZLÜĞÜ", Çeviren: Veysel Atayman, KONUK Yayınları, İstanbul, 2. Baskı 1978

etkilenmiş olduğu görülüyor. Böylece, gerek sözcük dağarcığıyla, gerekse diyalektik mantığın bütünselliğini yansıtan, bazen karmaşık cümleleriyle bu metnin, işinde gücünde ortalama bir Alman için de düz okunur bir metin olmadığını söyleyebiliriz.

İşte böyle bir metnin ikinci bir dile çevrilmesi öteden beri problemli olmuş, hataları gidermek üzere hemen hemen her dilde yeni yeni çeviriler yapılması gerekmiştir. "Manifest"in örneğin, gelişkin bir dil olan Fransızcaya 1848'den itibaren yapılmış birkaç çevirisinden sonra, Marx'ın Paris'e yerleşmiş kızı Laura (ünlü Fransız komünisti P. Lafargue'ın eşi), 1885'te Engels'in teşvik ve desteğiyle yeni bir çeviriye girişmiştir. Bu çeviriyle ilgili olarak Engels'in Laura'ya yazdığı 13 Ekim 1885 tarihli mektupta, "Manifest'in başka dillere çevrilmesinin zorluğuna ilişkin şu sözleri çok anlamlıdır:

> *"Doğrusu, "Manifest"i çevirmek beni daima irkiltir -o, bana tüm belgelerin bu en zor çevrilebileniyle yeterince verim alamadan geçirdiğim, zorluklarla dolu saatleri hatırlatır."*
>
> *"(...)ve ilk kez bu broşür ("Manifest" - ç.n.) Fransızcada, onur duyabileceğimiz ve okuyucuya aslı hakkında bir fikir verebilecek bir biçim altında yayımlanacak."*
>
> *"Bu (yaptığın çeviri - ç.n.), Fransa'da harekete sonsuz faydalar sağlayacaktır, bundan emin olabilirsin. (...) "Manifest"ten sonra elini atacağın her şey sana çocuk oyuncağı gibi gelecektir." (MEW, Bd.36, s. 370/71)*

Engels'in 1890 önsözünde "şimdiye kadar yayımlanmışların en iyisi" saydığı bu çeviriden sonra, "Manifest'in yine Fransa'da, bilebildiğimiz kadarıyla 1939'dan 1983'e kadar 4 yeni çevirisi daha yayımlanmıştır. (Biz Türkçe çevirimizde bunların son üçünden yararlanabildik.)

"Manifest"in İngilizceye çevirisi bu kadar talihli olmamıştır. Engels 1888 önsözünde, o zamana kadar İngiltere'de ve Amerika'da pek memnun görünmediği 4 ayrı çeviri yayımlandığını söylüyor, S. Moore'un yaptığı beşinci çeviriyi birlikte gözden geçirdiklerini belirtiyor. Bu durumda S. Moore çevirisi, içerdiği vuzuhsuz pek çok kavram ve deyimle birlikte 100 yıl kadar bir süre değişiklik yapılmadan geçerli kaldığına göre (Londra'da Oxford University Press'in 1992'de S. Moore metnine pek sınırlı bazı değişiklikler

getirdiğini biliyoruz.), Anglosakson kültürü açısından bir başarı olmalı. Ama bizim açımızdan değil. Çünkü, rasyonalist düşünce geleneğinin ağır bastığı kıta Avrupası kültüründen farklı olarak, bir düşünce sistematiğini her zaman gözetmeyen, ampirizme eğilimli Anglosakson kültüründe tek bir kavram birçok zaman birbirinden farklı, kaypak anlamlı sözcüklerle ifade edilebiliyor. Böylece, örneğin, Almanca özgün metinden çevrilen "üretim ilişkileri" deyiminin karşısına İngilizceden yapılmış çeviride "üretim KOŞULLARI" deyimi çıkıyor (ve okurun ekonomi politik bilgisi altüst oluyor), "varolan düzen" karşısına "varolan DURUM", "Almanya'daki kabileler" karşısına "Germen IRKLAR", "Köylü halklar" karşısına "köylü ULUSLAR" vb, vb.

Şunu da eklemeliyim ki İngilizceden Türkçeye görece özenli olarak çevrilmiş bir "Manifest" metni ile bizim bu kitaptaki çevirimizi karşılaştırdığımızda, kimi zaman cümle yapısını da etkileyen bu tür "farklılıklar"ın 100'ü geçtiğini fark ettik.

Birbirini tamamlayan nesnelerin, ilişkilerin, faaliyetlerin bütünlüğünü yansıtan sosyalist dünya görüşü ilkesel kavramlarla işlem yaptığından, tek ve aynı kavramın başka başka sözcüklerle ifade edilmesinin yol açacağı zihinsel kargaşa içinde sistem, dönüştürücü işlevini yerine getiremez olur.

Bu yüzden, sadece "Manifest"in değil, geneliyle Marksist metinlerin kendi anadili dışında ikinci bir dilden çevrilmesi sağlıklı bir yaklaşım olarak görünmemektedir.

Her zaman başarılı olmasa da, "Manifest"in değişik dillerde yayını öteden beri sürüp gitmiştir. Öyle ki, Engels daha 1888 önsözünde bile "Manifest"in "Sibirya'dan Kaliforniya'ya kadar milyonlarca işçinin tanıdığı" bir metin olduğundan söz etmiştir.

Biz 28 yıl önce bu çeviri çalışmamıza başladığımızda (1980), "Manifest"in 100'ü aşkın dilde 1100'ü aşkın basımının yapıldığını not etmiştik.

Ülkemizde "Komünist Manifest" çevirileri

Ülkemizde "Manifest"in Ermenice bir çevirisinin yayımlanmasına yönelik ilk girişimin 1887'de sonuçsuz kalan öyküsü, Engels'in 1888 ve 1890 tarihli önsözlerinde dile getirilmiştir.

"Manifest" metninin tümünün değil ama beş sayfalık bir

özetinin, 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkmış olan, avukat T. Nadir'in "Beynelmilel İhtilal Fırkaları" adlı yapıtı içinde (s. 19-23) yayımlandığını, Kerim Sadi'nin biraz aşağıda söz edeceğimiz broşüründen öğreniyoruz. O özetlemenin diline, günümüzden geriye doğru bir bakışla eğildiğimizde, ilginç deyimlerden biri olarak "âhâd-i nâs"ın, "proletarya" sözcüğü karşılığında kullanılmış olduğunu görüyoruz.

"Manifest"ten Türkçeye aktarılmış olan ve bizim inceleme fırsatı bulduğumuz diğer metinler tarih sıralarına göre şunlardır:

- Mustafa Suphi'nin yarım kalmış, "KOMÜNİST BEYANNAMESİ" başlıklı çevirisi.

M. Suphi'nin 1919-1920 döneminde Kırım'ın Simferopol (Akmesçit) kentinde bulunurken yaptığı çeviri "Manifest"in ilk 95 paragrafını içeriyor. Bitmemiş çeviri metni, Mete Tunçay'ın *"Türkiye'de Sol Akımlar - 1 (1908- 1925)"* başlıklı kitabında [BDS Yayınları 2. baskı, Ağustos 2000, s. 327-334] ve *"Eski Sol üstüne Yeni Bilgiler"* başlıklı kitabında [Belge Yayınları, s. 30-46] yayımlanmıştır.

- Dr. Şefik Hüsnü'nün "KOMÜNİST BEYANNAMESİ" başlıklı çevirisi. "Manifest"in tam metnini içeren bu çeviri, M. Suphi'nin çevirisiyle şaşırtıcı bir benzerlik taşıyor. Bu benzerlik, M. Suphi'nin 1920'de Simferopol'de bıraktığı metinden İstanbul'a bir "sızıntı"yı düşündürüyor. Bu baskının sunumunda Dr. Ş. Hüsnü'nün "tercüme" sözcüğünü kullanmayıp "nakli" sözcüğüyle yetinmiş olması da bu bakımdan anlamlı görünüyor. Bu çeviri 1923 yılında (eski takvimle 1339'da) Aydınlık Yayınları No. 9 olarak, önsözlere yer verilmeden yayımlanmış. Çeviri metni, 70 yıl sonrasının "genç" çevirilerinin birçoğundan daha isabetli yaklaşımlarıyla dikkat çekiyor.

- Kerim Sadi'nin "TARİHÎ BİR VESİKA: 1. Cüz" başlıklı broşüründe "Manifest" Özetlemesi.

Broşürün ilk 4 sayfasında, yukarıda adı anılan avukat T. Nadir'in "Manifest" özetlemesi alıntılandıktan sonra, 4-10. sayfalarında K. Sadi'nin kendi özetlemesi sergileniyor. Özetlemelerin sunumunda K.

Sadi, Yapıt'tan kısaca "Manifest" diye söz ediyor. Broşürün son 10-15. sayfalarında ise "MANİFEST'ten Parçalar" başlığı altında, yapıtın değişik 31 paragrafının çevirilerine yer veriliyor. Broşür, "İnsaniyet Kütüphanesi"nin bir yayını olarak 1934'te İstanbul'da çıkmış.

- Sofya'da 1957 yılında "Narodna Prosveta" Yayınevi tarafından Türkçe olarak yayımlanan "KOMÜNİST PARTİSİNİN MANİFESTİ".
Önsözleri içermeyen ve çevirmen adı anılmayan bu kitap, Dietz Verlag Berlin'in 1975'te yayımladığı 20 Avrupa ülkesinin dilinde "Manifest"i kapsayan 20 kitaplık dizi içinde yer almıştır.

- Gaybiköylü'nün çevirdiği KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU - KOMÜNİST MANİFESTO (7 önsözle birlikte), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1968 Kasım (Elimizdeki 8. baskısı 1997 Nisan tarihli.)

- Tektaş Ağaoğlu'nun çevirdiği KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU (7 önsözle birlikte), [*"Politika ve Felsefe"* başlıklı kitap içinde s. 81-149], Öncü Kitabevi, İstanbul, 1971 Nisan.

- Muzaffer Ardos'un çevirdiği KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU (önsözler içermeyen yalın metin), [*"Komünist Manifestonun Doğuşu"* başlıklı kitap içinde s. 107-157], Sol Yayınlar, Ankara, 1976 Aralık

- Muzaffer İlhan Erdost yönetiminde yayın kurulunun hazırladığı KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU (yalnızca 1872 önsözüyle), Sol Yayınlar, Ankara, 1997 Kasım.

- Erkin Özalp'in Almancadan çevirdiği KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU (7 önsözle birlikte), NK Yayınları, İstanbul, 1998 Mart.

- Yılmaz Onay'ın çevirdiği KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU (yalnızca 1872, 1888 ve 1890 önsözleriyle), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998 Haziran.

- Cenap Karakaya'nın çevirdiği KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU (7 önsözle birlikte), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.

- Levent Kavas'ın çevirdiği KOMÜNİST MANİFESTO (7 önsözle birlikte), İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

- Ahmet Fethi tarafından Türkçeleştirilen KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU (yalnızca 1872, 1882 ve 1883 önsözleriyle), [*"Siyasî Yazılar"* başlıklı kitap içinde s. 13-63], HİL Yayın, İstanbul, 2004 Aralık.

- Rekin Teksoy'un Türkçeleştirdiği KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU (önsözler içermeyen yalın metin), Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Ülkemizde sosyalist yayınların ortam bulması

Ülkemizde sosyal fikirlerin alan kazanmasında 1961 Anayasası önemli bir kilometre taşı olmuştur. Nitekim, yeni bir sosyalist parti olarak Türkiye İşçi Partisi'nin 1961'de kurulması ve 1965 seçimleri ardından 14 milletvekiliyle parlamentoya girmesi, N. Hikmet'in yapıtlarının *"Kurtuluş Savaşı Destanı"*ndan (1963) başlayarak birbiri ardından, yazınsal değerlerinin yanı sıra siyasal simgeler olarak yayımlanması; 1968'de dünyada ve ülkemizde yaygınlaşan gençlik hareketleri, ülkemizde düşünsel ihtiyaçların görülmedik bir şekilde serpilmesine ve böylece sosyalist yayınların artmasına yol açmıştı.

1961 Anayasası'nın öngördüğü özgürlüklere açıkça düşman gerici girişimlerin tüm toplumsal, siyasal, kültürel yaşama baskıları (ve bu arada 12 Mart askeri müdahalesi) yine sancılı olmakla birlikte, artık uzun ömürlü olmamıştı.

Uluslararası siyasetin genelinde bir "yumuşama" dönemi açan Helsinki Sonuç Belgesi'ni (1975 Ağustos) Türkiye'nin de kabul etmesinin ardından, örneğin, 1976'da 51 yıllık yasağın üstüne ilk kez yüz binlerin katılımıyla İstanbul'da 1 Mayıs'ın kutlanması, ülkemizde Marksist yayınlar için de bir açılım döneminin işareti olmuştu. "Manifest"in İngilizceden yapılmış üç ayrı çevirisi de işte böyle bir ortamda yayımlanmıştır.

Ülkemizde düşünsel yaşamın böylece zenginleşmesine biz de, kişisel çabalarımızla biçimlendirdiğimiz Konuk Yayınevi'nden çıkardığımız, Marksizm ağırlıklı 100'ü aşkın yayınla katıldık. Okur kitlesinin o dönemde Marksizm'e gösterdiği ilginin derecesini belirtmek üzere şunu kaydetmeliyim: 1976 Nisan'ında hazırlıklarını yazık ki olgunlaştırmadan yayımlamak durumunda kaldığımız *"Marksçı-Leninci Felsefe Sözlüğü"*nün 15.000 nüshalı 1. baskısı, yaz aylarında yayın piyasasının görece durgunluğuna rağmen, Ekim ayında tükenmiş bulunuyordu. (Ama biz, o Almancadan çevirinin olanaklarımız ölçüsünde geliştirilmiş 2. baskısı için 1978 Kasım'ını bekledik ve yine Almancadan hazırlanmakta olan diğer iki sözlüğün çeviri çalışmalarının temposunu da yavaşlattık.)

Biraz sonra kısaca değineceğim "Manifest" öykümüze hazırlık olmak üzere burada şunu söyleyeyim: O dönemde, örneğin Almancadan çeviri yapabilen kişilerin sayısı azdı, onlar arasında Marksizm'i tanıyanların sayısı ise büsbütün azdı. Bu yüzden, Marksizm metinlerinin genel olarak hayli ilgi görmesine rağmen, başta "Manifest" olmak üzere Marksizm klasiklerinin ikinci bir dilden çevrilmesini biz göze alamamış, o yapıtların kendi anadillerinden çevrilmesi projemizi elverişli "iyi günler"e ertelemiştik.

Bizim "Manifest" çevirimizin İstanbul öyküsü

Ülkemizde siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamı kasıp kavuran 12 Eylül (1980) askeri darbesi, siyasal gelişmeleri gündelik yaşam ötesine taşan ölçütlerle izleyenler için hiç de sürpriz olmadı.*

* Bir örnek olmak üzere, T. Barış Derneği'nin, askeri darbeden dokuz ay önce, 26-27 Ocak 1980 tarihli Genel Yönetim Kurulu'nun genişletilmiş toplantısında benimsenen Sonuç Bildirgesi'ni anabilirim. Çoğu temsilci sıfatını taşıyan 74 kişinin (T. Barış Derneği dışından, TİP ve TSİP gibi sosyalist partilerin başkan ve temsilcilerinin yanı sıra, CHP'li 7 parlamenterin, yazarların, sanatçıların, üniversite öğretim üyelerinin, doktor, avukat, mühendis, öğretmen, basın mensubu gibi mesleklerden aydınların, birçok sendika ve demokratik kitle örgütü temsilcisinin) katıldığı o iki günlük toplantının Sonuç Bildirgesi'nde şunlara dikkat çekilmişti: *"(...) içeride faşizm tırmandırılmakta ve demokratik hak ve özgürlükleri son kertesine dek kısan yasal ve idari önlemler birbirini izlemekte; sendikaların, demokratik örgütlerin ve meslek kuruluşlarının çalışma alanlarına ağır kısıtlamalar getirilmektedir. Faşist cinayetler yoğunlaştırılmıştır. "*

Biz de yayın faaliyetimizi 12 Eylül öncesinde gitgide yavaşlatıp, sonra büsbütün durdurduk. Böylece önümde uzun bir serbest zaman boşluğu oluştu.

O yıllarda önümüze çıkan bir rastlantı gidişatı etkiledi. Öğrencilik yıllarından tanıdığımız, yıllarca uzman olarak çalıştığı F. Almanya'dan, kültürünü geliştirmiş olarak yurda dönüş yapmış, kendine hemen bir işyeri açmakta acele etmeyişinden ötürü serbest zamanı olan genç bir dostumuz, öteden beri çok ciddiye aldığım "proje"de ilk adımı atmakta bana umut verdi. "Manifest"in, İngilizcesinden yapılmış çevirilerle "Manifesto"laşmış olduğu yolundaki kanımı paylaşması da beni cesaretlendirdi. Genç dostumuzun çeviri deneyimi eksikliğini bir ölçüde giderecek yöntemleri deneyerek, Fransız Komünist Partisi'nce 1966'da yayımlanmış Fransızca çeviriye de yer yer başvurarak ve daha önceki Türkçe çevirilere geçmiş kaba hataları dikkate alarak "Manifest"in Almanca aslını göz önünde tutan -galiba- ilk çevirisini birlikte hazırladık.

Metnin incelenmesini, karşılaştırmalar yapılmasını; metinden alıntılar yapılmasını kolaylaştırmak amacıyla, -İlkçağ Yunan ve Latin klasiklerinin Batı ülkelerindeki özenli basımlarında uygulanana benzer şekilde- paragrafları numaralandırdık.

Vardığımız sonuç, 1980'e kadar İngilizceden yapılmış çevirilerden besbelli ki aslına daha yakındı, ama benim içime tam sinmiyordu. Böylece oluşan metni, Cunta koşullarında başımıza gelebilecek bir kazadan yine de sakınmak için hemen daktilo edip, ayrıca hazırladığım açıklayıcı notlarla birlikte 1980 sonlarında F. Almanya'ya postaladık.

Nitekim, kaygısını duyduğumuz kaza başımıza geldi. Çok geçmeden tutuklandık, yargılandık.

Askeri darbeden üç ay önce, 11-13 Temmuz 1980 günlerinde T. Barış Derneği Genel Yönetim Kurulu'nun yine genişletilmiş üç günlük toplantısına sunulan, "İnsan Hakları Komisyonu"nun unutulmaz raporunda, gelişen olaylar tüm somutluğu ve vahameti içinde sergilendikten sonra şu "Sonuç" vurgulanmaktaydı: *"Bu açıklamaların ışığında, 12 Mart döneminden daha vahim günlerin kapıda olduğu yadsınmaz bir gerçektir."* bkz. G. Doğan Görsev, *Türkiye Barış (Komitesi) Derneği Serüveni Üzerine - Yaşanmışlıklar/Belgeler*, Dünya Yayıncılık - Barış Derneği Kitaplığı: 1, İstanbul, Ekim 2006, s. 193-197 ve s. 201-212.

"Manifest" çevirimizin F. Almanya öyküsü

Üç yılı aşkın bir tutukluluktan sonra 1985 baharında F. Almanya'ya ulaştığımda, İstanbul'da yapılmış çevirinin, özel notlarımla birlikte hemen yayımlanması konusunda ciddi isteklere muhatap oldum. Geneliyle elverişsiz koşullarda hazırlanmış o çeviriyi, 1986'da F. Almanya'da olanakları elbette çok daha geniş koşullarda aynen yayımlanmaya değer görmediğim için direndim.

Bu arada, Paris'teki "Editions Sociales" yayınevinin Fransızca eski çeviriyi gündemden kaldıran, yeniden gözden geçirilmiş bir "Manifest" çevirisi (1983) çıkarmış olduğunu duydum ve edindim. Sürdürmeyi gözettiğim ortak çeviri çalışmalarına artık bu kitabı da yanıma alarak katılacaktım.

Birleşmiş Milletler'in ilân ettiği "1986 - Dünya Barış Yılı" etkinliklerine ve arkasından, yine Birleşmiş Milletler'in desteklediği UNESCO projesi "1988-1997 - Dünyada Kültürel Gelişme Onyılı" etkinliklerine yoğun katılımım nedeniyle zaman zaman kesikliğe uğramış olsa da; "Manifest" çevirisini geliştirme uğraşını, Marksizm'i ciddiye alan değişik çevirmenlerle ikili çalışmalar halinde hep sürdürdüm.

[Bu toplu uğraşa bugüne kadar katılmış olan, çoğu onlarca yıldır Almanya'da oturan, değerli 6 çevirmen dostumun -adının şimdilerde açıklanmasını istemeyen, ama yakınlığını hissettirmekten yine de hiç geri kalmayan biri dışında- adları alfabetik sırayla şöyledir: Çelik AKPINAR, Ali SÖYLEMEZOĞLU, Bülent TARAKÇIOĞLU (çevirimizin 1980 ilk İstanbul versiyonu çevirmenlerinden biri), Timur TURGAY, Alpaslan ÜNSAL. Yayımlanacak "Manifest" metninin artakalmış kusurlardan arındırılması yolunda ilgi göstermiş, önerilerde bulunmuş dostlar bunların dışındadır. Yalnızca birinin ilginç adını anmakla yetiniyorum: Bu kişi, çevirmen dostlarımızdan birinin olgun yaşam arkadaşı olan ve Almanca metnin yorumlanmasında değerli uyarılarda bulunmuş olan Frau ENGELS'tir.]

1989'dan itibaren iki Almanya'nın birleşmesi, dünya sosyalist sisteminin dağılması öncesinde ve sonrasında "Manifest" çevirisini yakın bir gelecekte yayımlama umudu gitgide sönükleştiğinden, onun henüz kümeler halinde duran notlarını toparlamaya elim varmadan bir kenara kaldırdım.

"Manifest"in Türkçesiyle değil, ama Bulgarcasıyla ilgili bir anımı burada bir tanıklık olarak dile getirmemin anlamlı olacağını düşünüyorum. 1991 Nisanında çevirmen sıfatımla Sofia-Press tarafından Sofya'ya davet edildim. Dimitrov'un bir yapıtının basıma hazırlanmakta olan Türkçe çevirisi üzerinde bir redaksiyon çalışması yapmam söz konusuydu; bu redaksiyon çalışmasının verimli yürümesi için, aynı metnin Fransızcası ve İngilizcesi de verildi; muhatabım Cambazov adında bir basın görevlisiydi. Serbest bir zamanımda, kaldığım otelin resepsiyonundan en yakındaki kitabevinin adresini sorup, "Manifest"in Bulgarcasını aramaya gittim. Bu büyükçe bir kitabeyiydi, ama orada Bulgarca "Manifest" yoktu. Cambazov'a durumu anlatıp isteğimi duyurdum. Bana Parti kitabevinin adresini tarif etti. Yine bir serbest zamanımda, tarif edilen adresteki kitabevini buldum. "Manifest"in Bulgarcası orada da yoktu. Cambazov bunu öğrenince hayli şaşırdı, kitabı kendisinin arayıp getireceğini vaat etti. Onu rahatsız etmemek için o konuyu bir daha açmadım. Sofya'dan ayrılmama yakın, bu kez konuyu kendisi açtı. Kitabı yazık ki kendisi de bulamamıştı. Ama isteğimi karşılıksız bırakmamak için, kendi kitaplığından, gençlik yıllarından kalma bir "Manifest" getirmişti. Ben de bu gönül alıcı armağanı doğrusu biraz buruklukla kabul ve teşekkür ettim. 6 ay kadar sonra 1991 sonbaharında Bulgaristan'da Jivkov yönetiminin son bulduğunu dünya basınından duymak beni artık pek şaşırtmadı.

1992/93 yıllarında, Essen Üniversitesi'ndeki okutmanlığım sırasında o dağınık notları bir üst düzeyde birleştirme yönünde, akademik ortamdan destek arayışım sonuçsuz kaldı.

2001 yılında, 70'imde bilgisayarla tanışmamdan, ona biraz alışmamdan sonra, kümeler halinde kalmış notlara, gelişkin bir "Access" programında çekidüzen vermek bana düştü. Böylece birbirinden kopukmuş gibi duran kavramlar ve önermeler arasındaki bağlantıları keşfetmek fırsatını buldum.

Bilgisayarda "Manifest" çalışması ve yaşlanmışlığın yorgunluğu

2003 yazında İstanbul yolculuğumdan Almanya'ya dönerken yanımda getirdiğim yeni çevirileri ve onların yanı sıra -çoğunu kadim dostum Erden Akbulut'un yardımıyla edinebildiğim- Türkçe

eski çevirileri karşılaştırmalı bir özgün yazılım çerçevesinde bilgisayara geçirdim. Böylece, o günlere kadar Türkçe olarak kaleme alınmış 13 ayrı çevirinin tek tek her cümlesinin özel bir kodlamayla alt alta geldiği benzersiz bir "Manifest Çevirileri Külliyatı" oluştu. (Halen 14 çeviriyi kapsayan bu "Külliyat", bilgisayarda 7 sütunda yaklaşık 44.000 "hane"ye oturuyor. Önsözler bu sayıya dahil değil.)

Böylesi bir sebatlı ve yoğun uğraşla, "Manifest" çevirisi çalışmamızın neden biraz daha uzadığını ve 70'lerini sürdüren bir kişide nasıl bir yorgunluğa yol açtığını da sanırım belirtmiş oluyorum. Hangi çalışma ürünü, o çalışmayı yürüten insandan kopuk olarak değerlendirilebilir?

Oysa önümde geçilecek bir aşama daha olduğunu görüyordum: 1989'da değişik kümeler halinde bir kenara koyduğum çeviri notlarını, 2001'de bilgisayarda derleyip toplamıştım, ama ortaya çıkan metnin aslına ne derece sadık olduğundan doğrusu tam emin değildim.

Bu yüzden İstanbul'da yeni bir çeviri grubu oluşturup, nihai metni öylece belirlemeye niyet ettik. Yazık ki bu niyet gerçekleşmedi.

O zaman, uzamış bir yorgunlukla, titizliklerine ve bilgilerine güven duyduğum iki ayrı kişiye çeviriyi, kişisel hiçbir beklentim olmadan, koşulsuz devretmeyi denedim. Bunca bilgi ve emek birikimiyle, aslına epeyce yakınlaştığını düşündüğüm bu metnin, başka bir masada başka bir tarzda kişiselleşmiş olsa da, sonunda bir biçimde gün ışığına çıkmasını diliyordum yalnızca. Bu aranış da sonuçsuz kaldı.

2005'te bir yayım olanağı belirdiğinde iki ayrı çevirmenle anlaşıp bölüm bölüm paylaştırdığım metinlerin birlikte revizyonuna giriştik. Kimi redaktörlerin kimi ayrıntılar üzerindeki tereddütlerini de göz önünde tutan elinizdeki metin bu ek çalışmanın ürünüdür.

Hızla değişen bir dünya ve ülkemizde kanıları ve yorum tarzları zamanla farklılaşmış kimi dostlar, kuşkusuz yine içten bir dostluk duygusuyla, "Manifest"i -artık geçmişte kalmış, anlamında- "tarihsel bir belge" saymamı ve onun çevirisi için fazladan zahmetlere girmememi tavsiye ettiler. Bense "Manifest" için "tarihsel bir belge" deyimini, Avrupa'da "sanayi devrimiyle birlikte insanlığın

önünde yeni bir çağın açıldığını kapsamlı ve tutarlı bir şekilde ilk ilan eden" ve gelişimin yolunu gösteren bir belge anlamında anladığımdan, tam anlaşamadık.

Uzlaşma'dan elbette apayrı olarak, gerçekten anlaşmanın yolunun, yine de "Manifest"i anlamaktan geçtiği kanısında olduğumdan, "Manifest"i Türkçede daha anlaşılır kılmak yolundaki çabaların günümüzde de boşuna olmadığından eminim.

G. Doğan GÖRSEV

Yazılama

"Bu yapıtta, yeni bir dünya görüşü, toplumsal yaşamı da kucaklayan tutarlı maddecilik, evrimin en kapsamlı ve en derinlikli bilimi olarak diyalektik, sınıf mücadelesi ve dünya tarihinde yeni bir toplumun, komünist toplumun yaratıcısı olarak proletaryaya düşen devrimci rol teorisi dâhiyâne bir açıklıkla ve netlikle sergilenmiştir."

V. İ. Lenin

THG
0254885
LCA

10 TL
9 786059 988124